

THUISZITTERS IN BEELD

Een onderzoek naar leerplichtige kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen die (tijdelijk) geen onderwijs volgen

Thuiszitters in beeld

Een onderzoek naar leerplichtige kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen die (tijdelijk) geen onderwijs volgen

Deanne Radema
Paolo van der Steenhoven
Dolf van Veen

NIZW

© 2003 Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW

Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.
Deze uitgave is tot stand gekomen met subsidie van de ministeries van OCenW en VWS.

Auteurs: Deanne Radema, Paolo van der Steenhoven, Dolf van Veen

Foto omslag: Henk Thomas

Vormgeving omslag: Zeno

Vormgeving binnenwerk: Jos Dohmen

Drukwerk: PlantijnCasparie Heerhugowaard

ISBN

Bestelnummer

NIZW Uitgeverij

Postbus 191 52

3501 DD Utrecht

Telefoon (030) 230 66 07

Fax (030) 230 64 91

E-mail Bestel@nizw.nl

INHOUD

1	<i>Samenvatting, conclusies en aanbevelingen</i>	9
1.1	Over het onderzoek	9
1.1.1	<i>Vraagstelling en onderzoekskader</i>	9
1.1.2	<i>Dataverzameling en verwerking</i>	10
1.1.3	<i>Respons</i>	12
1.2	Resultaten	13
1.2.1	<i>Aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen</i>	13
1.2.2	<i>Kenmerken van de thuiszitter met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen</i>	15
1.2.3	<i>Moment van thuiszitten</i>	16
1.2.4	<i>Factoren die een rol spelen bij de thuiszittersproblematiek</i>	19
1.2.5	<i>Exemplarische casuïstiek</i>	20
1.2.6	<i>(Gewenste) oplossingsrichtingen</i>	22
1.3	Aanbevelingen	28
2	<i>Onderzoekskader</i>	33
2.0	Probleem- en vraagstelling	33
2.1	Verkenning van het onderzoeksgebied	34
2.1.1	<i>Leerplicht</i>	36
2.1.2	<i>Ontwikkelingen in het (speciaal) onderwijs</i>	36
2.2	Afbakening van het onderzoek	38
2.2.1	<i>Afbakening doelgroep</i>	38
2.2.2	<i>Afbakening onderwijstypen</i>	40
2.2.3	<i>Thuiszitten in relatie tot de te doorlopen trajecten onderwijs en/of zorg</i>	40
2.3	Betrokken actoren en gekozen informatiebronnen	44
2.3.1	<i>Leerplichtambtenaar</i>	45
2.3.2	<i>Onderwijstypen</i>	45
2.3.3	<i>Zorg en hulpverlening</i>	45
2.3.4	<i>Samenvattend: onze uiteindelijke keuze van informatiebronnen</i>	48
3	<i>Onderzoeksbenadering</i>	49
3.1	Schriftelijke inventarisatie	49
3.1.1	<i>Bronnen</i>	50
3.1.2	<i>Opbouw vragenlijsten</i>	51
3.2	Focused Group Interviews	54
3.3	Dataverzameling	55
3.3.1	<i>Respons</i>	55
3.3.2	<i>Ervaring met het inventariseren van de gegevens</i>	57
3.3.3	<i>Consequenties voor de analyse en rapportage</i>	58

4	<i>Omvang problematiek thuiszitters</i>	59
4.1	Leerplicht	59
4.2	Scholen voor speciaal basisonderwijs (sba)	61
4.3	Praktijkonderwijs	62
4.4	Scholen REC cluster 3	63
4.5	Scholen REC cluster 4	65
4.6	Meldpunten licht verstandelijk gehandicapten	68
4.7	Orthopedagogische centra voor Jeugd-licht verstandelijk gehandicapten (j-LVG)	69
4.8	WilliAm Schrikker Stichting	69
4.9	multifunctionele centra (MFC)	70
4.10	Inventarisatie van de Inspectie van het Onderwijs	71
4.11	Conclusies	73
5	<i>Kenmerken thuiszitters</i>	77
5.1	Bepaling licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen	78
5.2	Sekse	78
5.3	Leeftijd	78
5.4	Etniciteit	80
5.5	Intelligentiequotiënt (IQ)	80
5.6	Laatst bezochte school	80
5.7	Conclusies	83
6	<i>Gepercipieerde oorzaken van thuis zitten</i>	85
6.1	Leerling en ouders/verzorgers	88
6.2	Laatst bezochte school	89
6.3	Plaatsingsproblematiek bij sba, praktijkonderwijs, (v)so en jeugdhulpverlening	90
6.4	Aantal aanmeldingen van leerlingen voor sba en praktijkonderwijs	91
6.5	Opnamecapaciteit sba en praktijkonderwijs	92
6.6	Aantal aanmeldingen van leerlingen voor (voortgezet) speciaal onderwijs	93
6.7	Opnamecapaciteit (voortgezet) speciaal onderwijs	93
6.8	Samenwerking tussen betrokken actoren	94
6.9	Cumulatie van factoren	94
6.10	Conclusies	95
7	<i>Thuiszittersproblematiek in zijn context</i>	97
7.1	Moment van thuiszitten	97
7.2	Exemplarische casuïstiek	100
7.3	Conclusies	101

8	<i>Aanpak en gewenste oplossingsrichtingen</i>	103
8.1	Aanpak gericht op verbetering van de situatie van individuele thuiszitters	103
8.1.1	<i>Ondernomen acties</i>	103
8.1.2	<i>Uiteindelijke oplossing</i>	105
8.2	Wenselijke oplossingsrichtingen	106
8.2.1	<i>Oplossingsrichtingen voor beleid en uitvoeringspraktijk</i>	108
8.2.2	<i>Bruikbare oplossingen / goede praktijkvoorbeelden</i>	110
8.3	Thuiszittersproblematiek, aanpak en oplossingsrichtingen in Amsterdam en Venlo	112
8.3.1	<i>Focused Group Interview regio Amsterdam samengevat</i>	112
8.3.2	<i>Focused Group Interview regio Venlo samengevat</i>	115
8.4	Conclusies	116
	Literatuur	119
	Afkortingen en begrippen	123
	Bijlage 1 Exemplarisch casuïstiek	127
	<i>B1.1 Voortraject</i>	127
	<i>B1.2 Onderzoekslijst</i>	127
	<i>B1.3 Indicatiestelling</i>	127
	<i>B1.4 Plaatsingslijsten sbao, praktijkonderwijs en (v)so</i>	128
	<i>B1.5 Wachtlijst (jeugd)hulpverlening</i>	129
	<i>B1.6 Geplaatste leerlingen in het sbao en praktijkonderwijs</i>	129
	<i>B1.7 Geplaatst cluster 3 en 4</i>	130
	<i>B1.8 Geplaatst in (jeugd)zorg</i>	130
	Bijlage 2 Participanten Focused group interviews	133

SAMENVATTING, CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

1.1 Over het onderzoek

1.1.1 Vraagstelling en onderzoekskader

Het Landelijk Centrum Onderwijs & Jeugdzorg (LCOJ/NIZW Jeugd) heeft in opdracht van de ministeries van OCenW en VWS onderzoek gedaan naar licht verstandelijk gehandicapte kinderen met gedragsproblemen die door allerlei oorzaken (tijdelijk) geen onderwijs volgen. Het gaat hierbij om kinderen die leerplichtig zijn en geen ontheffing van de leerplicht hebben. Onderhavig onderzoek wilde niet alleen zicht bieden op de omvang van de groep licht verstandelijk gehandicapte kinderen met gedragsproblemen die thuiszitten, maar ook op de factoren die daarbij een rol spelen. Hierbij is er zowel aandacht geweest voor organisatorische factoren, zoals capaciteitsproblemen en wachtlijsten als voor factoren die te maken hebben met een adequaat aanbod voor deze specifieke groep leerlingen.

Het onderzoek richtte zich op de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoeveel kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblematiek zitten thuis en volgen geen onderwijs?
2. Hoe laten zij zich kenmerken?
3. Welke oorzaken liggen aan het thuiszitten ten grondslag?
4. Welke oplossingsrichtingen – van structurele aard – zijn er voor de problematiek van deze thuiszitters aan te dragen?

Via verschillende bronnen is nagegaan hoeveel kinderen met een verstandelijke handicap en gedragsproblemen er in de periode juli 2001 tot 16 januari 2002 geen onderwijs volgen en wat daar de oorzaken van zijn. Vervolgens is samen met betrokkenen in twee regio's gezocht naar structurele en haalbare oplossingen voor de gesignaleerde problemen.

De aandacht in dit onderzoek gaat uit naar de volgende doelgroep van thuiszitters. De thuiszitter met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen:

- heeft een IQ tussen de 50 en 85 en gedragsproblemen waardoor belemmering in de onderwijsparticipatie optreedt;
- is in de leeftijd van 4 tot en met 16 jaar;
- is leerplichtig (vanaf 5 jaar) en heeft geen ontheffing van de leerplicht;
- is aangewezen op het sbao of praktijkonderwijs of op een school binnen REC cluster 3 (en dan ZMLK) of cluster 4 en die daarvoor op een onderzoeks- of plaatsingslijst staat dan wel geplaatst is binnen deze onderwijstypen;
- en neemt al 4 aaneengesloten lesweken of langer aan geen enkele vorm van onderwijs deel.

Met 'thuis' wordt bedoeld de gezinssituatie of de vervangende leefsituatie, zoals een pleeggezin of voor deze doelgroep een Orthopedagogisch Centrum (OPC) voor licht verstandelijk gehandicapte jeugd.

Om de thuiszittersproblematiek beter te doorgronden is het nodig na te gaan in welke fase in de onderwijsloopbaan kinderen en jeugdigen thuis komen te zitten. Is dit wanneer de jeugdige wacht op onderzoek in het kader van de toelating tot sbao, praktijkonderwijs of voor speciaal onderwijs? Of staat hij op een plaatsingslijst en zit hij thuis in afwachting van een plek in deze onderwijstypen? Of is de jeugdige al geplaatst in het sbao, praktijkonderwijs of speciaal onderwijs en komt hij of zij dan thuis te zitten? Parallel aan geschetste toeleidingstrajecten tot het onderwijs kan ook een traject binnen de zorg lopen: een jeugdige wacht op een indicatie voor jeugdhulpverlening of voor zorg in een OPC en kan in de tussentijd geen school bezoeken. Of de hulpverlening is afgerond en het lukt niet een plek te vinden in het speciaal basisonderwijs, praktijkonderwijs of speciaal onderwijs.

1.1.2 Dataverzameling en verwerking

Voor de dataverzameling is gekozen om bij meerdere bronnen informatie te verzamelen. Deze keuze is gebaseerd op het feit dat geen enkele bron een totaaloverzicht heeft van het aantal jeugdigen dat thuiszit. Dat is op zich een belangrijk gegeven. We benaderden de bronnen die bij zowel de zorg als het onderwijs aan licht verstandelijke gehandicapte leerlingen betrokken zijn. De volgende bronnen zijn betrokken in het onderzoek:

- leerplichtambtenaren
- de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden WSNS en vo/(s)vo en de REC cluster 3 en 4
- de orthopedagogische centra voor licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen (OPC's)
- de Meldpunten LVG
- de multifunctionele centra (MFC's)
- de William Schrikker Stichting, onderdeel jeugdbescherming.

Voor de dataverzameling is gebruik gemaakt van:

- een schriftelijke inventarisatie van het aantal thuiszittende jeugdigen. Onderzocht zijn factoren die daarbij meespelen en wenselijke oplossingsrichtingen;
- Focused Group Interviews in twee regio's waarin met betrokkenen dieper is ingegaan op de problematiek en de wenselijke en haalbare oplossingsrichtingen.

Ad 1. Bovengenoemde bronnen ontvingen een vragenlijst die bestond uit een algemeen en een specifiek gedeelte. Voorafgaand aan het versturen van de vragenlijsten is op enkele locaties en via sleutelfiguren van landelijke organisaties nagegaan of de responsgroep in principe de gevraagde gegevens kan leveren. Hiermee is getracht inhoudelijk zo dicht mogelijk aan te sluiten bij dat wat in de praktijk al geregistreerd wordt. Voor elke bron is de vragenlijst op maat gemaakt, omdat de informatie waarover de bronnen beschikken van elkaar verschilt.

Het algemene deel van de vragenlijst richt zich op aantallen thuiszitters, met de toespitsing op de aantallen thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedrags-

problemen. Ook werd gevraagd naar oplossingsrichtingen en goede praktijkvoorbeelden. In het specifieke deel is gevraagd voor elke thuiszitter met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen een aantal gegevens in te vullen.

Alle vragenlijsten hanteren als uitgangspunt de teldata in het onderwijs. De oorspronkelijke opzet – namelijk om in de vragenlijsten drie peildata te hanteren – bleek voor de bronnen niet haalbaar. Per bron is nagegaan wat haalbaar was en is gekozen voor het navragen van een of meerdere peildata. Alleen bij de Orthopedagogisch centra is gevraagd naar een bepaalde periode: van augustus tot 16 januari 2002. Voor hen is een stand van zaken gebaseerd op een bepaalde periode een betere afspiegeling van de werkelijkheid dan de situatie op 1 peildatum.

Onderstaand schema geeft aan over welke data of periode de bronnen rapporteren.

Tabel 1.1 Peildata of onderzoeksperiode per bron

	<i>gemeten in periode</i>	<i>peildatum of periode nagevraagd</i>
leerplicht	juli 01 – jan. 02	peildata: 1 juli, 1 okt. 01 en 16 jan. 02
speciaal basisonderwijs	jan. 02	16 jan. 02
praktijkonderwijs	jan. 02	16 jan. 02
REC cluster 3, ZMLK	juli 01 – jan. 02	peildata: 1 juli, 1 okt. 01 en 16 jan. 02
REC cluster 4, alle onderwijstypen	okt. 01 – jan. 02	peildata: 1 okt. 01 en 16 jan. 02
meldpunten LVG	jan. 02	peildatum 16 jan. 02
orthopedagogische centra voor j-LVG	aug. 01 – jan. 02	periode aug. 01 – jan. 02
William Schrikker Stichting	jan. 02	peildatum 16 jan. 02
multifunctionele centra (MFC)	jan. 02	peildatum 16 jan. 02

Het laatste deel van de vragenlijst omvat vragen over individuele thuiszitters met een licht verstandelijke handicap én gedragsproblemen. Deze gegevens konden worden ontleend aan dossiers over deze kinderen en jongeren waarover de respondent beschikt. Met de individuele gegevens is vanzelfsprekend zorgvuldig omgegaan. Het was nodig om de respondenten naar enkele persoonsgegevens te vragen. Dit had te maken met het feit dat meerdere informatiebronnen gehanteerd worden. Daardoor bestaat de kans op dubbeltellingen, omdat meerdere bronnen gegevens over het zelfde individu zouden kunnen aanleveren. Er is gevraagd naar de initialen van de thuiszitter en niet naar de volledige naam, zodat de aangeleverde gegevens zo min mogelijk herleidbaar zijn tot de persoon. De initialen zijn uitsluitend gebruikt voor de controle op dubbeltellingen. Als extra check is de geboortedatum gehanteerd. Na de controle zijn aan de individuen nummers toegekend.

Ad 2. In de regio's Amsterdam en Venlo zijn relevante partijen een dag bijeengekomen om ervaringen over thuiszittersproblematiek uit te wisselen, perspectieven naast elkaar te leggen en na te denken over oplossingsrichtingen die in de lokale situatie haalbaar zouden zijn. De bijeenkomsten centreerden zich rond de vragen:

- Welke problemen rondom thuiszitten spelen in de regio en waar lopen de aanwezigen

- gen tegenaan?
- Welke oplossingsrichtingen voor de lokale problematiek achten de aanwezigen wenselijk en haalbaar?

1.1.3 Respons

In totaal zijn bijna 1200 mensen benaderd met het verzoek een vragenlijst in te vullen. En even zoveel herinneringsbrieven zijn de deur uitgegaan. Met uitzondering van de leerplichtambtenaren zijn alle organisaties en functionarissen binnen de responsgroep aangeschreven. Voor de leerplicht zijn alle leden van de LVLA aangeschreven, aangevuld met een vragenlijst naar alle gemeenten waarvan geen van de leerplichtambtenaren lid is van de LVLA. Met de leden van de leerplicht is naar schatting 80% van de leerplichtambtenaren bereikt, met de aanvullende verzending naar de ontbrekende gemeenten verwachten we 90-100% van de leerplichtambtenaren bereikt te hebben. De respons ten aanzien van de vragenlijst is als volgt.

Tabel 1.2 Respons

	aantal aangeschreven	respons vragenlijst (%)
leerplichtambtenaren	574	311 (54%)
coördinatoren WSNS (sbao)	250	117 (47%)
coördinatoren VO/(S)VO (praktijkonderwijs)	95	55 (62%)
REC cluster 3, ZMLK	150	63 (37%)
REC cluster 4, alle onderwijstypen	99	46 (47%)
meldpunten LVG	5	5 (100%)
orthopedagogische centra voor j-LVG	22	12 (55%)
William Schrikker Stichting	160	32 (20%)
MFC's	11	7 (64%)

De mate waarin respondenten de gewenste informatie konden verstrekken wisselt sterk. Met name het feit of er sprake is van een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen is bij de bronnen in het onderwijs lang niet altijd bekend of (nog) niet onderzocht. Leerplichtambtenaren gaven regelmatig aan dat zij dergelijke gedetailleerde informatie zoals het IQ niet registreren. Dat blijkt ook, want in 75% van de cases van de leerplichtambtenaren is het IQ niet ingevuld. Ook bij scholen is dit gegeven niet altijd ingevuld. Binnen de zorgsector is dit gegeven wel geregistreerd; de Meldpunten LVG en Orthopedagogische centra voor Jeugd-LVG weten in de regel het IQ. Zij zijn weer minder op de hoogte van het onderwijs dat het kind volgde voor het thuis kwam te zitten.

Ook andere, meer specifieke gegevens over thuiszitters zijn vaak opengelaten. Van 76% van de kinderen uit alle bronnen, is het laatst gevolgde onderwijstype bekend. De leerplicht heeft met 58% het laagste percentage waarbij dit gegeven ingevuld is. Alle bronnen vullen de duur van het thuiszitten slecht in en dit betekent dat we slechts van een deel van de thuiszitters kunnen vaststellen of ze langer dan een maand thuiszitten.

Het onderzoek levert een totaal aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen op, zoals de respondenten gerapporteerd hebben in het algemene deel van de vragenlijst. Bij het praktijkonderwijs en de Meldpunten LVG zijn de dossiergegevens gebruikt.

Op basis van de individuele gegevens kunnen we dubbeltellingen uitsluiten en op deze gegevens een totaalaantal baseren. Laatstgenoemde totaal is echter een ondergrens van de werkelijke aantallen. Dit komt doordat we minder individuele gegevens hebben binnengekregen dan de bronnen in het algemene deel als totaal aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen opgaven. Bovendien is de respons van belang; deze varieerde van 20 tot 64% en alleen de Meldpunten LVG komen op een respons van 100%. Met uitzondering van de gegevens van de Meldpunten LVG vormen de data geen afspiegeling van de landelijke situatie.

1.2 Resultaten

1.2.1 Aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen

Er bestaan discrepanties tussen de door de bronnen genoemde totalen in het algemene deel van de vragenlijst en de aantallen die uit de individuele dossiergegevens zijn af te leiden. Soms zijn er van minder individuen dossiergegevens ingevuld dan de responsgroep als totaal aantal in het algemene deel rapporteert. Het komt echter ook voor dat er dossiergegevens van meer individuen zijn ingevuld dan het aantal dat men in het algemene deel van de vragenlijst rapporteert. Het feit dat we zowel op individueel niveau gegevens opvragen als vragen naar gesommeerde aantallen zal wellicht sneller tot discrepanties leiden. Daarnaast is er bij alle responsgroepen sprake van niet volledig in (kunnen) vullen van de gevraagde informatie. De bronnen registreren die informatie die voor hun taak of doeleinden relevant is en daardoor verschilt de informatie die de verschillende bronnen tot hun beschikking hebben of kunnen ontsluiten. Dit heeft bij een aantal vragen geleid tot een hoog percentage onbekend. Voor toekomstige registratie in het kader van thuiszitters zal de vraag gesteld moeten worden welke informatie geregistreerd zou moeten worden en door welke partij.

Kijkend naar de aantallen thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen zoals genoemd in het algemene deel van de vragenlijst, valt op dat het aandeel van deze groep thuiszitters binnen de totale groep van gerapporteerde thuiszitters groot is. Variërend van een aandeel van 41% onder alle thuiszitters van de leerplicht tot 100% bij de responderende scholen binnen REC cluster 4. De Orthopedagogische centra voor Jeugd-LVG hebben duidelijk te maken met een groep thuiszitters waarbij gedragsproblematiek een belangrijke component is; 91% van hun thuiszitters heeft naast de licht verstandelijke handicap gedragsproblemen.

Het onderwijsveld is bij de dossiergegevens gevraagd of de indicatie 'licht verstandelijk gehandicapt en gedragsproblemen' is gebleken uit gegevens van een indicatiecommissie of dat er sprake is van een sterk vermoeden. Gezamenlijk hebben deze bronnen dossiergegevens van 200 thuiszitters aangeleverd. Bij 46% van hen is de 'licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen' uit onderzoek gebleken. Bij 14% bestaat het sterke vermoeden en van 38% is dit gegeven onbekend.

Onderstaande tabel gaat per bron in op de in het algemene deel van de vragenlijst gerapporteerde aantallen thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen.

Tabel 1.3 Overzicht thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen naar bron

Bron (% respons)	Gemeten in periode of op peildatum	Thuiszitters			Duur onbekend
		met LVG en gedragsproblemen	langer dan 4 weken thuis (%)	korter dan 4 weken thuis	
leerplicht (54%)	juli 01 – jan. 02	102	71 (70%)	29	2
speciaal basisonderwijs (47%)	jan. 02	12	5 (42%)	1	6
praktijkonderwijs (62%)	jan. 02	35	14 (40%)	4	17
REC-cluster 3, ZMLK (37%)	juli 01 – jan. 02	21	4 (20%)	4	13
REC-cluster 4, alle typen (47%)	okt. 01 – jan. 02	122	15 (12%)	3	104
meldpunten LVG (100%)	jan. 02	47	47	n. gevr.*	0
orthoped. centra voor j-LVG (55%)	aug. 01 – jan. 02	48	48	n. gevr.	0
William Schrikker Stichting (20%)	jan. 02	19	19	n. gevr.	0
MFC's (64%)	jan. 02	23	23	n. gevr.	0
Totaal		429	246 (57%)	41 (10%)	140 (33%)

* n.gevr. = niet gevraagd

In dit onderzoek is een totaal van 429 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen gerapporteerd in de onderzoeksperiode 1 juli 2001 tot 16 januari 2002. Bij de meeste bronnen zijn de genoemde aantallen gebaseerd op de gerapporteerde cijfers in het algemene deel van de vragenlijst. Bij het praktijkonderwijs en Meldpunten LVG zijn de dossiergegevens gebruikt.

De resultaten geven geen duidelijk inzicht in de omvang van de groep die langer dan 4 weken thuiszit. Bij veel thuiszitters is de duur van het thuiszitten namelijk niet ingevuld. Over 246 thuiszitters (57%) is gerapporteerd dat ze langer dan 4 weken thuiszitten, 10% zit korter thuis en van 33% is de duur van het thuiszitten onbekend.

Van de bovengenoemde 429 thuiszitters kunnen dubbeltellingen in de opgaven van thuiszitters door de verschillende bronnen niet uitgesloten worden. Van de 333 kinderen waar dossiergegevens van aangeleverd zijn kan wel voor dubbeltelling gecontroleerd worden. Slechts 8 kinderen komen dubbel voor. Dat betekent dat er in de onderzoeksperiode minimaal 325 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen waren (ongeacht de duur van het thuiszitten). *Samenvattend: in totaal zijn er 429 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen gerapporteerd; van 325 (75%) van hen staat vast dat dit unieke individuen zijn.*

In werkelijkheid zal gedurende de onderzoeksperiode – 1 juli 2001 tot 16 januari 2002 – het aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen hoger geweest zijn dan is gerapporteerd. Dit komt doordat sommige bronnen over een deel van de onderzoeksperiode rapporteren, bijvoorbeeld alleen op 16 januari 2002. Daarnaast spelen de responspercentages een rol. Voor bronnen vanuit het onderwijsveld waren de responspercentages respectievelijk:

– leerplicht	54%
– sbao	47%
– praktijkonderwijs	62%
– REC cluster 3, ZMLK-scholen	37%
– REC cluster 4, alle scholen	47%

De bronnen uit de (jeugd)zorgsector hadden een responspercentage van:

– meldpunten LVG	100%
– orthopedagogische centra	55%
– William Schrikker Stichting	20%
– multifunctionele centra	64%

Op basis van dit onderzoek kunnen we de bovengrens niet bepalen. Duidelijk is wel dat het aantal thuiszitters aanzienlijk hoger uitkomt, mede gelet op de responspercentages en het hoge aantal niet-compleet ingevulde dossiers. Daarnaast leveren de inventarisaties van de inspectie ook nog een aanvullend aantal thuiszitters op. In oktober 2001 waren er volgens de inspectie 19 thuiszitters op de wachtlijsten van het speciaal basisonderwijs, waarvan er 14 niet overlappen met de aangeleverde dossiergegevens van thuiszitters uit onderhavig onderzoek. Van de 60 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen die er op 16 januari 2002 in het (voortgezet) speciaal onderwijs bij de inspectie zijn gerapporteerd komen er 50 niet overeen met de individuele gegevens waar we in dit onderzoek beschikking over hebben. Hoewel de inventarisatie van de inspectie alle clusters in het (v)so betrof, kunnen we aannemen dat een aanzienlijk deel van deze 50 thuiszitters afkomstig is uit cluster 3 en met name cluster 4. Dit betekent dat de inventarisatie van de inspectie ten opzichte van ons onderzoek in cluster 3 en 4 nog een ‘aanvullend’ aantal thuiszitters oplevert.

1.2.2 Kenmerken van de thuiszitter met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen

Bij de thuiszitters gerapporteerd door de leerplichtambtenaren en het onderwijs is bij de helft de licht verstandelijke handicap en gedragsproblematiek door middel van onderzoek vastgesteld. Bij 14% bestaat een ernstig vermoeden en voor 38% is dit gegeven niet ingevuld. Bij de andere bronnen is dit gegeven niet nagevraagd.

De meeste thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen zijn jongens (77% versus 23% meisjes, waarbij is gecorrigeerd voor het percentage onbekend). 63% van de gerapporteerde thuiszitters heeft een Nederlandse identiteit, 19% is van niet-Nederlandse afkomst en van 18% is dit gegeven onbekend. Leerplichtige thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen zijn er in de leeftijd van 5 tot en met 16 jaar, met een gemiddelde leeftijd van 12 jaar. De medi-

aan bedraagt 13 jaar. Daarnaast zijn er nog drie 4-jarige thuiszitters gerapporteerd. De categorie 4-11 jarigen komt vaker dan gemiddeld bij de Meldpunten LVG en de leerplicht in beeld. In REC cluster 4 is er een meer dan gemiddeld aantal thuiszitters in de leeftijd 12-16 jaar.

Thuiszittersproblematiek komt het minst voor bij kinderen met een IQ tussen de 50-59 en het meest bij degenen met een IQ tussen de 70-85. De meerderheid van de thuiszitters (63%) staat ingeschreven bij het speciaal basisonderwijs, praktijkonderwijs of speciaal onderwijs. Van 24% is de laatste bezochte school onbekend.

Van 65% van de thuiszitters is het IQ bekend. Van deze groep heeft 53% een IQ tussen de 70-85, 34% tussen de 60-69 en 11% tussen de 50-59. Op basis van de gevallen waarvan het IQ bekend is kunnen we voor deze groep stellen dat thuiszittersproblematiek het meest speelt bij jeugdigen met een IQ tussen de 70-85. Voor de gehele groep van thuiszitters kunnen we hier geen uitspraak over doen gelet op het hoge percentage onbekend (35%). Wel is het aannemelijk dat thuiszittersproblematiek het minst speelt bij jeugdigen met een IQ tussen de 50-59. 11% heeft een IQ tussen de 50-59. Deze aanname wordt ondersteund door de gegevens van de Meldpunten LVG waarvan we van bijna alle thuiszitters het IQ weten. Zij rapporteren in verhouding tot de andere bronnen de meeste thuiszitters met een IQ 50-59 en ook bij hen is deze groep van thuiszitters in vergelijking tot de groep thuiszitters met een IQ tussen de 60-69 en 70-85 het kleinst (in totaal 15% van hun thuiszitters).

Degenen met een IQ van 60-69 lijken voornamelijk afkomstig uit het speciaal basisonderwijs of het praktijkonderwijs en die met een hoger IQ hebben als laatst bezochte school meestal het ZMOK. Uit commentaar van de Meldpunten en respondenten uit het praktijkonderwijs en speciaal onderwijs maken we op dat daar waar zorg nodig is maar ontbreekt, het zeer moeilijk is om onderwijs te blijven geven en dat een gecombineerd aanbod van onderwijs en zorg nodig is. In afwachting van de juiste zorg komen kinderen en jeugdigen dan vaak thuis te zitten. Opvallend is dat de helft van de thuiszitters die de Meldpunten rapporteren niet meer staat ingeschreven bij een school (49%).

1.2.3 Moment van thuiszitten

Voor de thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen, zoals gerapporteerd door de scholen binnen REC cluster 4 in het algemene deel van de vragenlijst, kunnen we aangeven hoeveel er op een onderzoekslijst of plaatsingslijst staan of reeds geplaatst waren toen ze thuis kwamen te zitten. Uit de tabel hiernaast blijkt dat nagenoeg alle thuiszitters op een onderzoekslijst voor ZMOK-onderwijs staan.

Op basis van de dossiergegevens van 333 individuele thuiszitters die de bronnen aanleverden is op te maken dat een groot deel van de thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen al geplaatst is in het sbao, praktijkonderwijs of (v)so als ze thuis komen te zitten. Dit is vastgesteld aan de hand van de laatst bezochte school (bij 24% niet ingevuld). 35% stond ingeschreven in het sbao of praktijkonderwijs en 28% in een voorziening binnen REC cluster 3, ZMLK en cluster 4.

Tabel 1.4 Aantallen thuiszitters licht verstandelijk gehandicapt en gedragsproblemen REC cluster 4 naar status

totaal aantal thuiszitters peildata: 1 okt. 01, 16 jan. 02	
Onderzoekslijst	
ZMOK	70
LZK	0
Pi	1
Totaal	71
Plaatsingslijst	
ZMOK	45
LZK	0
Pi	0
Totaal	45
Geplaatste leerlingen	
ZMOK	6
LZK	0
Pi	0
Totaal	6
Totaal thuiszitters	
ZMOK	121
LZK	0
Pi	1
Totaal	122

Uit de dossiergegevens van de individuele thuiszitters die de bronnen aanleverden kunnen we tevens voor thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen een indicatie geven hoeveel bezig zijn met een traject richting sbao of praktijkonderwijs of toegeleid worden naar het (voortgezet) speciaal onderwijs. Door de grote aantallen 'onbekend' gaat het hier echter om kleine aantallen. Uit de beschikbare dossiergegevens blijkt dat de meesten van hen toegeleid worden naar het (voortgezet) speciaal onderwijs en dan met name naar een voorziening binnen REC cluster 4.

Tabel 1.5 Herkomst thuiszitters naar laatst gevolgde onderwijstype (n=333, percentages)

	totaal
Regulier onderwijs	44
Basisonderwijs	5
Speciaal basisonderwijs	15
Regulier voortgezet onderwijs	3
Praktijkonderwijs	20
LWOO	1
Speciaal onderwijs	28
REC-cl.3: ZMLK	7
REC-cl.4: ZMOK	18
REC-cl.4: Pi	2
REC-cl.4: LZK	1
Overig onderwijs: REC-cl. 1 en 2	4
Onbekend	24
Totaal (=100%)	333

Tabel 1.6 Thuiszitters naar aanmelding onderzoek/plaatsing sbao/pro en REC cl.3, ZMLK en cl.4 (percentages, n=256)

	WSNS	vo/svo	totaal
Onderzoekslijst	1	2	3
Plaatsingslijst	<1	2	3
Niet aangemeld			48
Onbekend			46
	ZMLK, REC cl.3	REC cl. 4	
Onderzoekslijst	1	12	13
Plaatsingslijst	2	5	7
Niet aangemeld			30
Onbekend			44

1.2.4 Factoren die een rol spelen bij de thuiszittersproblematiek

Op basis van de dossiergegevens van individuele thuiszitters is nagegaan welke oorzaken volgens de respondenten ten grondslag kunnen liggen aan het feit dat deze groep leerplichtigen geen onderwijs volgt. In onderstaande tabel staan de factoren in aflopende volgorde van voorkomen.

Tabel 1.7 Overzicht categorieën factoren naar aard (meerdere antwoorden mogelijk)

<i>Categorie van factoren die te maken hebben met:</i>	<i>percentage</i>	<i>totaal absoluut (=100%)</i>
Leerling en ouders/verzorgers	69	302
Laatstbezochte school	55	302
Plaatsingsproblematiek sbao/pro/REC	39	302
Met andere betrokken instellingen/functionarissen	26	302
Opnamecapaciteit sbao/pro	25	154
Toestroom sbao/pro	18	154
Opnamecapaciteit REC	15	200
Toestroom REC	13	155

Factoren bij de leerling en/of ouders zelf en bij de laatstbezochte school worden het meest genoemd. Deze factoren bij de leerling zelf spelen bij 69% van de gevallen een rol wanneer het komt tot thuiszitten. Dit kunnen ontwikkelingsstoornissen en/of gedragsproblemen zijn die dermate ernstig zijn dat ze de schoolgang van de leerling belemmeren (in 27% van de gevallen). In 15% van de gevallen weigert de leerling naar school te gaan, als gevolg van motivatieproblemen of andere oorzaken zoals angst om naar school te gaan. Bij 10% van de thuiszitters is de lichamelijke of psychische toestand van de leerling na indicatie achteruitgegaan en is nieuw onderzoek nodig.

Tabel 1.8 Categorie van factoren: leerling en ouders/verzorgers (n=302)

	<i>aantal</i>	<i>%</i>
Ontwikkelingsstoornissen en gedragsproblemen spelen een rol	80	27
Leerling weigert naar school te komen	44	15
Lichamelijke/psychische toestand is na indicatie achteruitgegaan, nieuw onderzoek is nodig	30	10
Leerling zwerft of is onbereikbaar	19	6
Leerling is niet in staat school te bezoeken door psychische/psychiatrische problematiek	11	4
Problemen in de thuissituatie (uithuisplaatsing; echtscheiding of overlijden ouder ed.)	32	11
Ouders werken niet mee aan onderzoek	21	7
Ouders werken niet mee aan plaatsing	14	5
Ouders willen een andere school	13	4

Een andere factor die in een meerderheid van de gevallen (55%) genoemd is, betreft factoren bij de laatst bezochte school en de mate waarin de school toegerust is om in te spelen op de hulpvraag. Het kan zijn dat bij leerkrachten de capaciteit en deskundigheid ontbreekt om in te spelen op bepaalde problematiek (22%) of dat de school niet geëquipeerd is voor leerlingen met ernstige gedragsproblemen (9%). Ook wordt genoemd als oorzaak het ontbreken van een goede zorgstructuur (17%) en daardoor ook van diagnostische deskundigheid (8%).

Tabel 1.9 Categorie van factoren: laatst bezochte school (n=302)

	aantal	%
Leerkrachten verschillen in de mate waarin ze extra zorg kunnen bieden	65	22
Zorgstructuur van de school is ontoereikend	51	17
School heeft een verwijderingsprocedure gestart	44	15
School is niet geëquipeerd voor leerlingen met ernstige gedragsproblemen	27	9
School heeft onvoldoende beschikking over diagnostische deskundigheid	25	8

Daarnaast wordt bij 39% van de gerapporteerde thuiszitters plaatsingsproblematiek gerapporteerd. Met name veel cliënten van de OPC's volgen geen onderwijs in verband met plaatsingsproblematiek. 11% van de thuiszitters is niet toelaatbaar verklaard voor ZMOK- ZMLK- of praktijkonderwijs en moet op zoek naar een school die hen wel toelaat. Een groepje van dezelfde omvang (11%) wacht op een plaats in een instelling voor jeugdhulpverlening en kan in de tussentijd geen onderwijs volgen. Van 8% van de thuiszitters weten we dat ze op een wachtlijst voor onderwijs staan. In 25% van de gevallen in relatie tot sbao en praktijkonderwijs en 15% als het gaat om (v)so speelt mee dat de maximale opnamecapaciteit is bereikt. Het gaat hier met name om het bereiken van de maximaal toegestane groeps grootte. Een oorzaak gelegen in een niet-optimale samenwerking tussen betrokken actoren wordt in 26% van alle gevallen gesignaleerd. Er zijn geen significante verschillen tussen onderwijstypen wat betreft een meer of minder goede samenwerking met andere actoren.

Meldpunten LVG en de Orthopedagogische centra noemen voor hun groep van thuiszitters vaker dan gemiddeld factoren die te maken hebben met problematiek bij de leerling zelf, zoals gedrags- en ontwikkelingsproblemen of factoren bij de laatst bezochte school. De leerplicht en het onderwijs signaleren vaker dan gemiddeld dat de maximale opnamecapaciteit is bereikt in het Sbao, praktijkonderwijs en het (v)so.

1.2.5 Exemplarische casuïstiek

Voor de exemplarische gevalsbeschrijvingen verwijzen we naar bijlage 1. Hieronder volgt een schets van de aangetroffen problematiek.

Thuiszitters op een *onderzoeklijst* worden geconfronteerd met lange wachttijden waardoor voor de laatst bezochte school de situatie onhoudbaar is en vaak schorsing volgt.

Soms treedt vertraging op doordat er onvoldoende diagnostische gegevens beschikbaar waren voor de onderzoekscommissie.

Exemplarisch voor *problemen met de indicatiestelling* is het feit dat de thuiszitter met een 'licht verstandelijke handicap met gedragsproblemen' niet toelaatbaar wordt verklaard voor het ZMOK vanwege het intelligentieniveau en vanwege de gedragsproblemen ook niet in aanmerking komt voor praktijkonderwijs of onderwijs voor zeer moeilijk lerende kinderen (ZMLK). Deze problematiek leidt tevens tot knelpunten wanneer kinderen verhuizen naar een andere regio of de overstap van sbao naar vervolgonderwijs maken. Uit de voorbeelden is op te maken dat dergelijke problematiek in hoge mate speelt bij cliënten van Orthopedagogische centra.

Al in het begin van het schooljaar is de maximale opnamecapaciteit binnen het sbao en praktijkonderwijs bereikt en komen leerlingen op een *plaatsingslijst* te staan, zo blijkt uit het onderzoeksmateriaal. Zeker kinderen waarvan in het eerste kwartaal van het schooljaar blijkt dat ze niet op hun plek zijn en naar het sbao of praktijkonderwijs moeten, zijn hiervan de dupe. Ook het (v)so en dan met name het ZMOK-onderwijs kampt met capaciteitsproblemen waardoor leerlingen op een plaatsingslijst komen.

Een aparte categorie van problemen vormen de thuiszitters die een *gecombineerde aanpak van speciale onderwijszorg en (jeugd)zorg* nodig hebben. Problemen ontstaan als gevolg van onvoldoende afstemming en plaatsingsmogelijkheden in beide sectoren. Het kan zijn dat zij voor zowel onderwijs als hulpverlening op een wachtlijst staat of dat zij wel geïndiceerd is voor onderwijs en geplaatst kan worden maar moet wachten op plaatsing in de jeugdhulpverlening. In het laatste geval wordt de problematiek verergerd als gedurende het wachten op jeugdhulpverlening de psychische toestand van de thuiszitter achteruitgaat en er nieuw onderzoek nodig is. De thuiszitter komt dan weer op de onderzoekslijst voor onderwijs terecht.

Voor een andere categorie thuiszitters die al *geplaatst zijn in het sbao of praktijkonderwijs* is te zien dat de gedragsproblematiek dusdanig ernstig is dat deze niet hanteerbaar is binnen deze onderwijstypen, ook niet met extra ondersteuning vanuit het REC. Voor leerlingen binnen het praktijkonderwijs zouden gedragsproblemen wellicht beter hanteerbaar zijn indien het praktijkgedeelte wordt versterkt. Daarnaast komt het voor dat de overstap van het sbao naar voortgezet onderwijs moeizaam verloopt waardoor de leerling thuis komt te zitten (zie ook boven).

Exemplarisch voor de thuiszitters die al *geplaatst waren in het (voortgezet) speciaal onderwijs, cluster 3 en 4* is dat het ontbreken van een aanvullende (jeugd)zorgaanbod, waardoor grote hanteringsproblemen ontstaan op school en mede daardoor geen passend programma, dat rekening houdt met het intelligentieniveau en de behoefte aan praktijkgericht onderwijs, geboden kan worden

Voor thuiszitters die al *geplaatst waren binnen de (jeugd)zorg* bleek dat het moeilijk is om na afronding van de behandeling in de jeugdhulpverlening of zorg een school te vinden. Orthopedagogische centra kampen steeds vaker met problemen om voor kinderen

die in hun instelling verblijven of uitbehandeld zijn een school te vinden. Bij kinderen onder de 12 jaar speelt bovendien vaak mee dat ze nog niet 'schoolrijp' zijn. Deze kinderen zouden beter voorbereid moeten worden op (weer) 'naar school gaan'.

1.2.6 (Gewenste) oplossingsrichtingen

In onderstaande tabel is het effect van de acties – in termen van een tijdelijke of structurele oplossing of geen oplossing – uitgedrukt als percentage van alle thuiszitters (n=302). Dit is om twee redenen gedaan. Ten eerste is het aantal cases met één of meer acties klein: het aantal varieert van 6 tot en met 121. Het is riskant om de percenteerbasis van elke actie op 100% te stellen, omdat naarmate de aantallen kleiner worden de verschuiving in percentages groter wordt. Een tweede reden betreft de onderlinge vergelijkbaarheid van de effecten. Door de percenteerbasis constant te houden op de totale populatie van 302 thuiszitters, kan het belang of het gewicht van de genoemde acties en de effecten onderling met elkaar worden vergeleken. In de grijze kolom staan de resultaten van tijdelijke en structurele acties gesommeerd en benoemd als positief resultaat.

Tabel 1.10 Ondernomen acties en gepercipieerd resultaat (percenteerbasis alle kolommen: n=302)

	genoemde onder- nomen acties abs	genoemde onder- nomen acties %	tijdelijk resultaat %	structureel resultaat %	positief resultaat (=tijdelijk+ structureel)* %	geen resultaat %
Gesprekken met ouders	121	40	14	6	20	18
Opvang door laatst bezochte school	64	21	4	1	5	15
Dagbesteding bij instellingen	60	20	11	2	13	4
Opvang in ander onderwijstype	59	20	3	3	6	13
Opvang door laatst bezochte school met ondersteuning	51	17	4	2	6	10
Gedeeltelijke plaatsing toelatende school	49	16	5	1	6	9
Opvang door laatst bezochte school enkele dagdelen	43	14	3	1	4	10
Tijdelijke plaatsing in JHV of ZMOK	41	14	5	1	5	8
Huiswerkregeling	17	6	3	0	3	3
Leerling geplaatst in klas met max. aantal leerlingen	13	4	1	1	3	2
Creëren van meer plaatsingsmomenten in so	6	2	0	0	0	3
Overige maatregelen	42	14	2	2	4	3

*) Bij sommering kunnen afrondingsverschillen optreden

In 40% van de gevallen is aangegeven dat er gesprekken met ouders moesten worden gevoerd om te komen tot een oplossing. Bij de helft (20%) heeft dit tot een tijdelijk of structureel resultaat geleid. Een plek voor de thuiszitter buiten het onderwijs in de vorm van dagbesteding bij instellingen kent daarna het hoogste positief resultaatpercentage, namelijk 13%, waarvan 11% als tijdelijke oplossing fungeerde en waarbij het voor 2% een structurele oplossing werd. Oplossingen die op de laatst bezochte school gezocht worden, zoals een aantal dagdelen naar school, of extra ondersteuning bieden volgens de respondenten vaker geen dan wel resultaat vooral omdat de problemen al geëscaleerd zijn.

Van 60 kinderen is bekend wat geleid heeft tot de uiteindelijke oplossing waardoor kinderen niet meer thuiszitten. Voor ongeveer de helft van de 60 thuiszitters (53%) is een antwoord buiten het onderwijs gevonden: zij bezoeken een vorm van dagopvang. Andere oplossingen zijn gevonden in het begeleiden van het gezin, plaatsing in een pleeggezin of crisisopvang. Bij vier van iedere tien thuiszitters (38%) is een oplossing gevonden in het onderwijs waarbij het vooral gaat om plaatsingen in cluster 4 en met name in het ZMOK.

Tabel 1.11 Uiteindelijke oplossing naar bron en aard (percentages, n = 60)

	<i>totaal</i>
Buiten onderwijs	53
Dagopvang in instelling	39
Tijdelijke opvang, crisisopvang	5
Geplaatst in pleeggezin	2
Interne overplaatsing binnen behandelgroepen	5
Ambulante begeleiding gezin	2
Binnen onderwijs	38
Plaatsing cluster 4	14
Plaatsing in ZMOK, VSO-ZMOK, ZMOK-internaat	8
Als gast op ZMOK-MLK-school	5
Naar praktijkonderwijs	3
Terug in regulier onderwijs op proef	2
Tijdelijke oplossing in praktijkonderwijs	2
Sbao-school	3
Andere school buiten regio	2
Anders	11

Totaal aantal aangedragen oplossingen (64)

In de vragenlijsten van de verschillende bronnen is de respondenten gevraagd welke oplossingsrichtingen op beleidsmatig niveau en voor de uitvoeringspraktijk zij wenselijk achten. Een deel van de respondenten heeft in algemene zin oplossingsrichtingen aangegeven (onderstaande categorieën), anderen geven een iets specifiek antwoord (uitsplitsing van de categorieën). De antwoorden zijn in tien groepen maatregelen gecategoriseerd:

- zorgomvang / voldoende plaatsingsruimte
- verbetering uitvoeringspraktijk
- verbetering plaatsing
- opvangmogelijkheden tijdens overbruggingsperiode
- verbetering toeleiding / informatie / voorlichting
- signalering en vroegtijdig optreden
- verbetering indicatiestelling
- begeleiding scholen, leerkrachten en ouders
- aanpak wachtlijsten
- voorwaarden (beleid).

Onder zorgomvang / voldoende plaatsingsruimte vallen meer specifiek genoemde oplossingsrichtingen als:

- (meer financiën voor) uitbreiding onderwijszorgcapaciteit en middelen voor extra zorg of voor meer individuele begeleiding in het onderwijs; meer personeel en/of lokalen; middelen of formatie reserveren en groeimomenten voor het sbao mogelijk maken;

Verbetering uitvoeringspraktijk houdt oplossingen in als:

- integraal werken en gebruik maken van elkaars deskundigheid
- betere afstemming tussen ZMOK en MLK en tussen de afleverende en ontvangende school
- onderwijsvorm en stage/werkplaatsen voor deze doelgroep ontwikkelen.

Verbeteren plaatsing houdt maatregelen in als:

- meer plaatsingsmomenten creëren; tussentijds kinderen kunnen plaatsen
- snellere aanmeldings- en indicatieprocedure en (verplicht) sneller plaatsen
- flexibeler zijn in hanteren criteria voor plaatsing en voorrangsmogelijkheden creëren
- regio-overschrijdende opvang mogelijk maken en onderwijs op school verbonden aan jeugdzorg ook laten doorgaan als hulpverlening stopt.

Respondenten benoemen de volgende opvangmogelijkheden tijdens overbruggingsperiode:

- tijdelijke plaatsing in jeugdhulpverlening of speciaal onderwijs; tijdelijke dagopvang
- aangepast onderwijsprogramma / gedeeltelijke opvang op laatstbezochte of ontvangende school
- tijdelijke (ambulante) begeleiding of extra formatie op laatstbezochte school
- observatieplaatsing.

Ten aanzien van verbetering toeleiding / informeren en voorlichten zijn de volgende maatregelen genoemd:

- scholen, samenwerkingsverbanden en ouders tijdig en goed informeren over procedures en verwijzingsmogelijkheden
- druk op ouders leggen om mee te werken / (gedwongen) REC plaatsing adviseren.

In de categorie ‘signalering en vroegtijdig optreden’ zijn de volgende oplossingsrichtingen opgenomen:

- vroegtijdig signaleren (bv. als in peuterspeelzalen en door goede registratie)
- signalering op reguliere scholen verbeteren
- schoolverzuim in politiek prioriteren en eerder optreden
- overleg tussen scholen en leerplicht vóór verwijdering leerling / betere melding van verzuim aan leerplicht
- structureel overleg tussen partijen

Om de indicatiestelling te verbeteren stellen respondenten de volgende mogelijkheden voor:

- beter nagaan of kind in schooltype past
- één indicatiecommissie voor sbao en REC of in ieder geval afstemming ertussen
- in indicatie alleen aangeven waar kind het meest bij gebaat is zonder toewijzing aan onderwijstype

Om begeleiding van scholen, leerkrachten en ouders vorm te geven zien de respondenten oplossingen als:

- (ambulante) begeleiding door REC en/of jeugdzorg of samenwerking school met jeugdzorg of meer ondersteuningsmogelijkheden bij moeilijke leerlingen deskundigheidsbevordering leerkrachten
- ambulante begeleiding ouders, bv. door verruimen schoolmaatschappelijk werk of inzet vanuit jeugdzorg.

Onder aanpak wachtlijsten vallen ook de wachtlijsten voor jeugdhulpverlening en Raad voor de Kinderbescherming.

Op beleidsniveau wensen respondenten dat:

- doelgroep inzichtelijk gemaakt wordt door o.a. kennis van de doelgroep te ontwikkelen en te zorgen voor cijfermatige onderbouwing
- lokale en regionale netwerken gestimuleerd worden
- rugzakje ingevoerd wordt
- afstemming CvI en PCL bevorderd wordt
- op beleidsniveau vastgesteld wordt of het sbao de capaciteit en faciliteiten heeft om deze doelgroep op te vangen
- sociale werkvoorziening weer opengesteld wordt voor deze doelgroep doordat het economisch gewin niet centraal hoeft te staan.

De bronnen vinden uitbreiding of optimaliseren van de onderwijszorgcapaciteit het belangrijkste. Dat kan naar hun oordeel vooral worden bereikt met meer financiële mid-

delen. Respondenten uit met name het REC cluster 3 en 4 geven aan hoe een aanpak met betrekking tot onderwijszorgcapaciteit in de praktijk gestalte kan krijgen: verkleining van groepen, meer individuele begeleiding, meer personeel in algemene zin en aanstelling van klassenassistenten in het bijzonder.

Verbetering van de uitvoeringspraktijk wordt als tweede groep van beleidsmaatregelen aangevoerd. Dit omhelst een scala aan gewenste maatregelen waarvan er twee opvallen. Deze worden vooral door respondenten uit het REC cluster 3 en cluster 4 aangedragen, te weten: integraal werken en flexibele onderwijsvormen voor risicoleerlingen. Met de eerste term wordt onder meer bedoeld het gebruik maken van elkaars deskundigheid. Ook valt hieronder een betere aansluiting tussen ZMOK, ZMLK of een andere school enerzijds en de ontvangende school of dagbesteding anderzijds. Het tweede aspect – flexibele onderwijsvormen – duidt op een behoefte bij de respondenten om een inhoudelijk aanbod te organiseren voor de doelgroep, die vanwege de bijzondere problematiek niet door een enkele van de bestaande onderwijstypen geboden kan worden. De andere gewenste maatregelen liggen op het gebied van het creëren van goede voorwaarden. Er vallen niet echt één of twee bijzondere antwoorden op, er wordt een breed pakket aan mogelijkheden aangereikt.

Voorbeelden hiervan zijn: behoefte aan inzicht in de doelgroep, meer regie door gemeente en rijksoverheid, het koppelen van (financiële) middelen aan kinderen met gedragsproblemen en een betere onderlinge afstemming tussen REC cluster 3 en 4 scholen.

Tussen de bronnen in het onderzoek bestaan enkele accentverschillen. Opvallend is dat de leerplicht zich toch op de vlakte houdt – er worden relatief weinig gewenste maatregelen aangedragen.

Scholen voor speciaal basisonderwijs hechten vaker dan andere bronnen belang aan uitbreiding van de zorgomvang, in algemene zin en in het bijzonder door het reserveren van financiële middelen in het samenwerkingsverband. Ook leggen zij het accent wat vaker bij meer personeel, klassenassistenten en lokalen. Daarnaast pleit het sbao vaker voor verbetering van het plaatsingstraject, zoals het minder star hanteren van IQ-grenzen, meer flexibiliteit in de plaatsingsprocedure en het ruimhartiger met criteria omgaan, ook met de ZMOK-criteria. Ook bestaat er bij het sbao vaker behoefte aan alternatieve vormen van opvang. Te denken valt daarbij aan tijdelijke plaatsing in het speciaal onderwijs, een speciale opvangklas of observatieplaatsing.

De gewenste beleidsmaatregelen bij het praktijkonderwijs komen overeen met die van alle respondenten tezamen, zij het dat er iets vaker aandacht wordt gevraagd voor verbetering van de uitvoeringspraktijk en de voorwaarden op beleidsniveau. Bij het praktijkonderwijs wordt voor de doelgroep met een IQ tussen de 70 en 85 vooral gedacht in termen van uitbreiding van het aantal leerwerktrajecten en stages (dat is op de arbeidsmarkt) maar ook aan gespecialiseerde opvang. Het oordeel dat het overleg tussen samenwerkingsverbanden, schoolbegeleidingsdiensten en jeugdhulpverlening moet worden gestructureerd, is door coördinatoren van het praktijkonderwijs wat vaker dan andere bronnen naar voren geschoven. Het praktijkonderwijs ziet wat vaker heil in het creëren van betere voorwaarden waaronder het probleem van het thuiszitten kan worden opgelost – bijvoorbeeld door gemeenten meer regie te geven bij het zoeken naar

oplossingen en het bestuderen van de mogelijkheid om binnen het onderwijs (in casu: het vmbo) zelf oplossingen te vinden.

Respondenten van ZMLK-scholen uit REC cluster 3 brengen vaker dan andere respondenten naar voren brengen dat de begeleiding en ondersteuning van scholen en leerkrachten verbeterd dient te worden. Met name de zorg voor de doelgroep vraagt om meer ondersteuning. Daarnaast is er behoefte aan gespecialiseerde leerkrachten en deskundigheidsbevordering van de huidige leerkrachten in het speciaal onderwijs.

Bij het REC cluster 4 wordt meer gedacht in termen van meer financiële armslag, kleinere groepen en toekenning van meer formatie.

Focused group interviews

In de groepsinterviews in de regio Amsterdam en Venlo wordt door de aanwezigen nadrukkelijk gesteld dat de groep 'leerlingen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen' speciale aandacht behoeft. De problematiek betreft vooral de leerlingen met een IQ tussen de 60-85. In het algemeen geldt voor beide regio's dat de problematiek in ZMOK- en ZML-scholen zwaarder is geworden en eisen stelt aan het pedagogisch klimaat en de uitbouw van speciale onderwijszorg die wordt ondersteund door instellingen voor (jeugd)zorg. Deze ondersteuning dient volgens de deelnemers aan de interviews binnen de school gegeven te worden en moet zich ook richten op hulp bij acute crisissituaties. Zowel in Amsterdam als in Venlo geeft men aan dat voor de groep licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen met gedragsproblemen een adequaat onderwijsaanbod moeilijk te organiseren is binnen de huidige onderwijstypen en dat er binnen deze doelgroep feitelijk meerdere zorgcategorieën aan te geven zijn. Voor de vso-scholen gelden de problemen in versterkte mate. Er is een gedifferentieerde vorm van ZML-onderwijs aan het ontstaan waarin onderwijs, beroepsvorming en hulpverlening geïntegreerd worden. In beide regio's signaleren de betrokkenen ook dat het terugplaatsen van kinderen en jeugdigen naar een lichtere vorm van onderwijs en het vinden van een passende onderwijsvoorziening na afronding van de (jeugd)zorg problemen opleveren.

De vertegenwoordigers uit beide regio's spraken uit dat er niet een nieuw onderwijstype opgezet moet worden. Een op de doelgroep en de daarbinnen bestaande zorgcategorieën afgestemd aanbod zou het beste ontwikkeld kunnen worden in de vorm van samenwerkingsarrangementen; arrangementen waarin schooltypen met elkaar samenwerken of programma's waarin het onderwijs met (jeugd)zorginstellingen samenwerkt. In de regio Venlo zijn samenwerkingsrelaties tussen de afzonderlijke instellingen en sectoren al meer tot ontwikkeling gekomen en werden op onderdelen oplossingen gevonden voor gesignaleerde problemen. In Amsterdam valt vooral de beleidsmatige aandacht op voor het verbeteren van de afstemming en samenwerking tussen betrokken voorzieningen met betrekking tot de toeleiding, indicatiestelling en feitelijke zorgverlening voor kinderen en jeugdigen met een indicatiestelling voor speciale onderwijszorg en (jeugd)zorg. Ook hier wordt in toenemende mate ingezet op samenwerking binnen de onderwijskolom en op onderwijs-zorgarrangementen. Voorbeelden van samenwerking betreffen combinaties van ZMOK-onderwijs of ZML-school en een praktijkschool, (het toewerken naar) voorzieningen voor tijdelijke opvang en onderzoek in WSNS- en vo/svo-samenwerkingsverbanden, en het benutten van de expertise van het OPC, de

MFC, Bureau Jeugdzorg en andere jeugdzorginstellingen. Voor sommige leerlingen binnen de doelgroep is het daarnaast van belang om onderwijstijden flexibel te kunnen hanteren, waardoor stap voor stap toegewerkt kan worden naar het volgen van meer uren onderwijs. Voor sommige kinderen is een aantal uren volgen van onderwijs al zeer wenselijk en soms het maximaal haalbare. Een aanbod gericht op het voorbereiden van kinderen om (weer) onderwijs te volgen, 'schoolrijp' te maken, kan ook in belangrijke mate de schoolgang van kinderen ondersteunen.

1.3 Aanbevelingen

Het geheel overziend kunnen tot besluit van dit onderzoek enkele aanbevelingen worden geformuleerd die betrekking hebben op de beleids- en uitvoeringspraktijk.

1. Melding en registratie van thuiszitters

Een eerste punt dat opvalt is de grote moeite die de onderzoekers hebben moeten doen om relevante gegevens boven tafel te krijgen. De problemen op het gebied van melding en registratie van schoolverzuim blijken hardnekkig te zijn. Al vroeg in het onderzoek bleek dat de gevraagde gegevens niet snel aangeleverd konden worden door met name de leerplichtambtenaren en de coördinatoren van onderwijssamenwerkingsverbanden en betrokken scholen. Hieruit zou geconcludeerd kunnen worden dat in veel gevallen het overzicht van het aantal thuiszittende leerlingen ontbreekt. Dit is opvallend te noemen omdat van de leerplichtambtenaren verwacht mag worden dat zij zicht hebben op leerplichtige kinderen en jeugdigen die feitelijk niet aan het onderwijs deelnemen. Deze functionarissen hebben een inspanningsverplichting om zich op de hoogte te stellen van de problematiek en te bevorderen dat een geregelde schoolgang weer mogelijk gemaakt wordt. Daarbij moet aangetekend worden dat scholen de verantwoordelijkheid hebben het verzuim te melden. Uit het geringe aantal dubbeltellingen dat aangetroffen werd in het totaal aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen dat door de verschillende groepen bevroegden werd genoemd, kan geconcludeerd worden dat de leerplicht onvoldoende op de hoogte is en wordt gesteld door de betrokken scholen (en onderwijssamenwerkingsverbanden en commissies voor indicatiestelling). Het feit dat in het algemeen gesproken de leerplichtambtenaren niet beschikken over een compleet overzicht van het aantal thuiszitters is zeer ongewenst en kan als een ernstige tekortkoming worden gezien. Dit bemoeilijkt het nemen van passende actie door de leerplichtambtenaren (en andere betrokkenen). De omstandigheid dat dit onderzoek zich richtte op een specifieke groep, namelijk thuiszittende kinderen en jeugdigen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen, maakte tevens duidelijk dat de gangbare registratie van schoolverzuim- en leerplichtgegevens voor onze doeleinden onvoldoende differentieert naar doelgroepen. Zo bleek het intelligentieniveau van kinderen en jeugdigen veelal onbekend.

1. Het verdient aanbeveling in het kader van de Leerplichtwet te bevorderen dat gemeenten en schoolbesturen hun taken en verantwoordelijkheden naleven op het gebied van de melding en registratie van leerplichtige kinderen en jeugdigen die feitelijk geen onderwijs volgen. Om het inzicht in de aard van de problematiek te vergroten en passende maatre-

gelen te kunnen nemen verdient het aanbeveling de melding en registratie in kwalitatief opzicht te standaardiseren (kenmerken doelgroep, soorten plaatsingsproblematiek en duur, wenselijke oplossingsrichting/maatregel e.d.) en zorg te dragen voor een gedragslijn met betrekking tot de meldings- en informatieplicht van schoolbestuurlijke samenwerkingsverbanden en de bestaande commissies voor indicatiestelling in het geval van wachtlijst- en plaatsingsproblematiek in het algemeen en van thuiszittende leerplichtige kinderen en jeugdigen in het bijzonder.

II. Begeleiding van thuiszittende leerplichtige kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen die in afwachting zijn van een indicatiestelling of plaatsing

De procedures en termijnen waarbinnen indicatiebesluiten genomen moeten zijn en de gespecialiseerde (onderwijs)zorg feitelijk gerealiseerd moet zijn, als ook de taken en verantwoordelijkheden van onderscheiden partijen zijn voor de betrokken uitvoerende instellingen en cliënten niet altijd duidelijk. Deze aspecten moeten verduidelijkt en gecommuniceerd (publieksvoorlichting) worden, hetgeen met name ook voor klanten/cliënten van groot belang is. Daarbij moet ook gepreciseerd worden wat de inspanningsverplichting is van de onderscheiden partijen in het geval van thuiszitters-, wachtlijst en plaatsingsproblematiek en op welke wijze voorzien kan worden in passende begeleiding en onderwijs. Dit klemmt des te meer nu recent initiatieven zijn genomen om wachtlijst- en plaatsingsproblemen te reduceren en om het recht op onderwijs en zorg beter te kunnen waarborgen (o.a. onderwijsconsulenten, zorgconsulenten, Taskforce Wachtlijsten Jeugdzorg).

2. Betere afstemming en (bestuurlijke) samenwerking in de regio tussen scholen, onderwijs-samenwerkingsverbanden en instellingen voor (jeugd)zorg, de betrokken commissies voor indicatiestelling, de leerplicht en onderwijs- en zorgconsulenten zijn niet alleen gewenst om plaatsingsproblematiek en thuiszitten tegen te gaan, maar ook om te voorzien in adequate publieksvoorlichting en begeleiding van scholen, ouders en kinderen die in afwachting zijn van onderzoek en indicatiestelling voor speciale onderwijszorg en/of (jeugd)zorg en van de feitelijke zorgverlening, met name ook in het geval van wachtlijst- en plaatsingsproblematiek. Het verdient aanbeveling na te gaan welke maatregelen in dit verband het beste genomen kunnen worden gelet op de taken en verantwoordelijkheden van betrokken partijen en of deze verantwoordelijkheden nadere precisering behoeven.

III. Afstemming en samenwerking tussen onderwijs en (jeugd)zorg in verband met de toeleiding naar speciale (onderwijs)zorg, de indicatiestelling en zorgverlening (planontwerp)

Uit de onderzoeksresultaten en de verkenning van de problematiek in een tweetal regio's in het bijzonder komt naar voren dat aparte aandacht dient uit te gaan naar de verbetering van de organisatie van de toeleiding, indicatiestelling en feitelijke zorgverlening voor kinderen en jeugdigen die een beroep (gaan) doen op speciale onderwijszorg (speciaal basisonderwijs, praktijkonderwijs en speciaal onderwijs) en (jeugd)zorg. De huidige praktijk die gekenmerkt wordt door het bestaan van onderscheiden, aparte toegangen voor geïndiceerde zorg (onderwijs) laat zien dat bij de besluitvorming over de indicatiestelling voor speciale onderwijszorg of (jeugd)zorg en de zorgverlening die

daarop kan volgen niet of nauwelijks sprake is van afstemming en samenwerking. Deze situatie werkt inefficiënties in de hand (onderbenutting van ervarings- en diagnostische gegevens, het verzamelen van identieke gegevens ten behoeve van de besluitvorming in de onderscheiden sectoren), leidt tot vertraging in de besluitvorming en de feitelijke zorgverlening, met name in het geval van een indicatie voor speciale onderwijszorg en (jeugd)zorg (dubbele indicatiestelling) en is suboptimaal vanuit het klantperspectief en de doelstelling van 'één kind, één plan'. Tegen deze achtergrond kan ook gesteld worden dat de bestaande praktijk thuiszitten en plaatsingsproblematiek bevordert en zelfs kan produceren. Speciale aandacht dient ook uit te gaan naar afstemming en samenwerking binnen de onderwijssector (PCL, RVC en CvI) en binnen de zorgsector (Bureau Jeugdzorg voor de jeugdzorg en LCIG/RIO voor de zorg voor licht verstandelijk gehandicapten). Het voornemen om de indicatiestelling voor LVG-jeugdigen met opgroei- en opvoedproblemen te verbeteren en de mogelijkheden van een geïntegreerde aanpak te onderzoeken waar deze jongeren thans nog twee indicaties dienen te krijgen (van Bureau Jeugdzorg voor jeugdzorg en van de LCIG/RIO voor de LVG-zorg), lijkt een bijdrage te kunnen leveren aan het reduceren van het aantal toegangspoorten. In dit verband dient echter ook de onderwijscomponent betrokken te worden.

3. Vanuit klantperspectief en overwegingen van efficiency en kwaliteit (geïntegreerd hulpverleningsplan en samenwerking in de uitvoering van de zorgverlening) verdient het aanbeveling maatregelen te treffen om de afstemming en samenwerking van de onderscheiden commissies voor indicatiestelling op het gebied van speciale onderwijszorg en (jeugd)zorg te bevorderen en de regionale afstemming en samenwerking op het gebied dat de toeleiding, indicatiestelling en feitelijke zorgverlening te optimaliseren en te borgen.

4. Er dient meer aandacht te zijn voor onderwijs bij de indicatiestelling voor (jeugd)zorg die mede een raamplan voor de hulpverlening omvat en meer aandacht voor de (jeugd)zorg bij de indicatiestelling voor speciaal onderwijs (met name cluster 4) en de handelingsgerichte diagnostiek die daarop volgt. Het verdient aanbeveling hiervoor voorwaarden te creëren in wet en regelgeving.

5. Het is bovendien gewenst de afstemming en samenwerking tussen Bureau Jeugdzorg, de PCL, de RVC en de CvI (van de betrokken clusters) en de LCIG/RIO in regelgeving vast te leggen. De mogelijkheden van afstemming en samenwerking en zelfs regionale bundeling en integratie van instellingen en organen die indicatiebesluiten voor speciale onderwijszorg en (jeugd)zorg afgeven, verdienen nader onderzoek. Gelet op het feit dat de verschillende sectoren thans bezig zijn de indicatiestelling (en soms breder de toegangsfuncties) te (re)organiseren, kan het te vroeg zijn om op dit moment de mogelijkheden te verkennen om tot een geïntegreerd loket te komen. Daar staat tegenover dat juist nu nog goed in deze ontwikkeling gestuurd kan worden. Initiatieven om tot een geïntegreerde indicatiestelling te komen en in het verlengde hiervan tot geïntegreerde zorgverlening verdienen beleidsmatige ondersteuning, met name ook vanuit het gezichtspunt van de cliënt die nog steeds geconfronteerd wordt met een ondoorzichtig stelsel, vertraging en wachtlijstproblematiek met name ook in het geval van een meervoudige indicatiestelling.

IV. Versterking van het regulier onderwijs, betere samenwerking binnen het speciaal onderwijs en geïntegreerde zorgverlening (onderwijs-zorgarrangementen)

Geconstateerd kan worden dat de problematiek van licht verstandelijk gehandicapte leerplichtige kinderen met gedragsproblemen zich niet eenduidig laat typeren. De verschillende combinaties van ernst van de verstandelijke handicap en ernst van de gedragsproblemen zijn hiervoor verantwoordelijk, naast onder meer ook de zorgbreedtecapaciteit van de verschillende onderwijstypen. De gerealiseerde aanscherping van de toelaatbaarheidsvereisten voor cluster 3 en cluster 4 (speciaal onderwijs) biedt de uitvoerende instellingen meer houvast maar zal de noodzaak tot het vinden van oplossingen voor de pedagogisch-didactische uitdagingen waarvoor de kinderen en jeugdigen hun onderwijsgeveden stellen niet veranderen. In het algemeen gesproken lijken de volgende maatregelen kansrijk om de ervaren problemen terug te kunnen dringen:

- a) ondersteuning van het speciaal basisonderwijs en praktijkonderwijs door het REC (cluster 3 en 4) door middel van het in samenspraak met bestuurlijke onderwijs-samenwerkingsverbanden (WSNS en vo/svo) gericht inzetten van preventief ambulante begeleiding en diagnostische capaciteit;
- b) betere samenwerking tussen cluster 3 en cluster 4 (REC-samenwerking), en
- c) meer en betere samenwerking tussen de betrokken onderwijstypen, de jeugdzorg en de zorginstellingen voor LVG-problematiek op het gebied van de feitelijke zorgverlening en de benutting van (aanvullende) ondersteuningsmogelijkheden (o.a. PGB).

De versterking van de regionale samenwerking tussen WSNS, praktijkonderwijs/LWOO, REC en de (jeugd)zorg is bovendien van groot belang in verband met de invoering van de leerlinggebonden financiering.

6. Het verdient aanbeveling de gesignaleerde problemen in eerste instantie aan te pakken door een betere en gecoördineerde inzet van onderwijs- en (jeugd)zorginstellingen binnen de bestaande kaders. De huidige uitvoeringspraktijk is nog in hoge mate gefragmenteerd en verkokerd. Door in te zetten op afstemming, benutting van aanvullende ondersteuningsmogelijkheden en gezamenlijke trajecten ingebed in een organisatie op regionaal niveau wordt het tevens mogelijk een beter inzicht te verkrijgen in wenselijke onderwijs-zorgarrangementen (combinatie-programma's) voor verschillende diagnostische profielen. Het is niet aannemelijk dat deze ontwikkeling vanzelf tot stand zal komen. De verantwoordelijkheid voor het nemen van initiatieven zou belegd kunnen worden bij (samenwerkende) gemeenten (vanuit hun verantwoordelijkheid voor met name het lokaal onderwijsbeleid en de leerplichthandhaving) en de provinciale of grootstedelijke overheid (vanuit hun verantwoordelijkheid voor de planning en financiering van de jeugdhulpverlening en de afstemming van de jeugdzorg met het lokaal jeugdbeleid), met een inspanningsverplichting van uitvoerende instellingen en samenwerkingsverbanden op het gebied van onderwijs en (jeugd)zorg om de zorgverlening af te stemmen en onderwijs-zorgprogramma's te ontwikkelen en uit te voeren.

7. Het verdient aanbeveling om de expertise van gespecialiseerde onderwijs- en (jeugd)zorginstellingen op het gebied van de diagnostiek, (preventief) ambulante begeleiding en gezinsbegeleiding vroegtijdig en in samenhang in te zetten daar waar het regulier onderwijs geconfronteerd wordt met complexe leer-, gedrags- en ontwikkelingsproblema-

tiek van kinderen en jeugdigen die de zorgbreedte van scholen en WSNS- en vo/svo-samenwerkingsverbanden uitdaagt. Daarbij kan in het bijzonder gedacht worden aan een (deeltijdse) voorziening voor tijdelijke opvang en onderzoek voor jonge risicoleerlingen zoals die bijvoorbeeld in de regio Noord-Kennemerland gerealiseerd is voor een drietal WSNS-verbanden, en aan voorzieningen voor tijdelijke opvang en onderzoek voor gedragsmoeilijke jeugdigen in het primair en voortgezet onderwijs (georganiseerd binnen WSNS- en vo/svo-samenwerkingsverbanden). Deze voorzieningen beogen in een kort tijdbestek nader onderzoek van de problematiek en hulpvraag te verrichten en na te gaan op welke wijze de schoolloopbaan van betrokken kinderen en jeugdigen zo goed mogelijk gecontinueerd en ondersteund kan worden door middel van een gecoördineerde inzet van betrokken partijen (regulier onderwijs, speciaal onderwijs en de (jeugd)zorg. Het speciaal onderwijs en de (jeugd)zorg zetten hiertoe hun functies in en versterken daarmee het basis- en voortgezet onderwijs.

8. Het verdient bovendien aanbeveling praktijkinitiatieven te ondersteunen die erop gericht zijn de samenwerking binnen het speciaal onderwijs (met name cluster 3 en 4), tussen het speciaal onderwijs en het regulier onderwijs, en tussen het (speciaal) onderwijs en de (jeugd)zorg te verbeteren om daarmee passend onderwijs te realiseren voor bepaalde groepen (moeilijk plaatsbare) kinderen en jeugdigen. Het stimuleren van onderwijs-zorgarrangementen door middel van intensieve samenwerking tussen het REC en de (jeugd)zorg verdient daarbij speciale aandacht.

2 ONDERZOEKSKADER

Probleem- en vraagstelling

Steeds vaker komen er vanuit verschillende partijen uit het veld signalen dat het huidige onderwijsaanbod voor kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen moeilijk is te organiseren en het lijkt erop dat juist deze groep vaak voor kortere of langere tijd geen onderwijs volgt en 'thuis' komt te zitten. Met thuis bedoelen we dan de gezinssituatie of de vervangende leefsituatie in bijvoorbeeld een Orthopedagogisch Centrum voor licht verstandelijk gehandicapte jeugd (ook wel jeugd-LVG instellingen genoemd).

De politiek heeft deze signalen opgepakt en in 2001 antwoordt staatssecretaris Adelmund in reactie op Kamervragen: "Ik ben bereid in aanvulling op het lopende onderzoek van de inspectie bij de (v)so-scholen te onderzoeken hoeveel verstandelijk gehandicapte kinderen in Nederland op dit moment geen onderwijs ontvangen en om welke reden. Dit betreft enerzijds de zeer ernstige verstandelijk gehandicapte leerlingen die nu in de regel in KDC's (Kinderdagcentra) zijn opgenomen en de lichter verstandelijk gehandicapten met ernstige gedragsproblemen. In overleg met het Ministerie van VWS zal een onderzoeksaanpak worden uitgewerkt (OCenW, 2001, kenmerk: PO/LGF/01/9023, blad 3 en 4)."

Voor de zeer ernstig verstandelijk gehandicapte kinderen zijn intussen pilotprojecten van start gegaan waarin de mogelijkheden worden verkend om voor (een deel van) deze kinderen een onderwijsaanbod, in samenwerking tussen KDC's en scholen met onderwijs voor ZMLK (Zeer Moeilijk Lerende Kinderen) en Meervoudig Gehandicapte kinderen (MG) te ontwikkelen (Kamerbrief 20 juni 2001).

Het Landelijk Centrum Onderwijs & Jeugdzorg (LCOJ/NIZW Jeugd) heeft in opdracht van het ministerie van OCenW en VWS onderzoek gedaan naar licht verstandelijk gehandicapte kinderen met gedragsproblemen die door allerlei oorzaken (tijdelijk) geen onderwijs volgen. Het gaat hierbij om kinderen die leerplichtig zijn en geen ontheffing van de leerplicht hebben. Onderhavig onderzoek wil niet alleen zicht bieden op de omvang van de groep licht verstandelijk gehandicapte kinderen met gedragsproblemen die thuiszitten, maar ook op de factoren die daarbij een rol spelen. Hierbij zal er zowel aandacht zijn voor organisatorische factoren, zoals capaciteitsproblemen en wachtlijsten als voor factoren die te maken hebben met een adequaat aanbod voor deze specifieke groep leerlingen.

Het onderzoek richt zich op de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoeveel kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblematiek zitten thuis en volgen geen onderwijs?

2. Hoe laten zij zich kenmerken?
3. Welke oorzaken liggen aan het thuiszitten ten grondslag?
4. Welke oplossingsrichtingen – van structurele aard – zijn er voor de problematiek van deze thuiszitters aan te dragen?

Via verschillende bronnen is nagegaan hoeveel kinderen met een verstandelijke handicap en gedragsproblemen geen onderwijs volgen en wat daar de oorzaken van zijn. Vervolgens is samen met betrokkenen in twee regio's gezocht naar structurele en haalbare oplossingen voor de gesignaleerde problemen.

2.1 Verkenning van het onderzoeksgebied

Gezien het veelomvattende onderzoeksgebied start het onderzoek met een verkenning, op basis waarvan tot een afbakening van het onderzoek en tot de keuze van de te gebruiken ingangen is gekomen. In de verkenning is nagegaan welke actoren binnen onderwijs en zorg betrokken zijn bij voornoemde doelgroep, of zij zicht hebben op thuiszittersproblematiek in het onderwijs en voor ons een goede informatiebron zouden zijn. Thuiszittersproblematiek dient bovendien gezien te worden tegen de achtergrond van de Leerplichtwet die in ons land geldt en de organisatie van het onderwijs en de zorg. In de verkenning hebben we literatuuronderzoek gedaan en telefonisch een aantal actoren benaderd om zicht te krijgen op hun betrokkenheid bij onze doelgroep. Steeds zijn de volgende vragen voorgelegd:

Heeft uw organisatie te maken met kinderen en jongeren met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen? Zo ja, is er informatie bekend over het feit of deze kinderen onderwijs volgen? Is de informatie op zodanige wijze geregistreerd dat het verstrekt kan worden aan ons?

Hieronder volgt een schets van de belangrijkste uitkomsten van de verkenning. Achtereenvolgens komen aan bod:

- leerplicht
- ontwikkelingen in het (speciaal) onderwijs
- afbakening van het onderzoek:
- afbakening van de doelgroep
- afbakening onderwijstypen
- thuiszitten in relatie tot de te doorlopen trajecten onderwijs en/of zorg
- betrokken actoren en keuze van informatiebronnen

2.1.1 Leerplicht

Leerplichtwet

Veel kinderen gaan naar school als ze 4 jaar zijn geworden, maar nadat een kind 5 jaar is geworden gaat voor hem of haar formeel de leerplicht in. De verplichting om te zorgen dat een jongere als leerling van een school is ingeschreven begint op de eerste schooldag van de maand volgende op die waarin de jongere de leeftijd van vijf jaar bereikt en eindigt:

- a. aan het einde van het schooljaar na afloop waarvan de jongere ten minste twaalf volledige schooljaren een of meer scholen heeft bezocht,
- b. aan het einde van het schooljaar waarin de jongere de leeftijd van zestien jaar heeft bereikt (Ministerie OCenW 1997, Leerplichtwet artikel 3 of www.inclusiefonderwijs.nl/leerplichtwet.html, augustus 2002).

De jongere is als hij of zij 16 is nog een schooljaar partieel leerplichtig. De partiële leerplicht geldt alleen voor jongeren die na de volledige leerplicht meteen van school willen gaan, zodat ze bijvoorbeeld kunnen gaan werken. Zij mogen zich echter niet direct fulltime op de arbeidsmarkt begeven, omdat ze aansluitend op de volledige leerplicht nog één à twee dagen per week een onderwijsinstelling moet bezoeken (www.lvla.nl/Leerplichtfolder, augustus 2002).

Scholen kunnen een leerling niet uitschrijven zonder dat er een andere school gevonden is. Artikel 10 van de Leerplichtwet (Ministerie OCenW, 1997) stelt het als volgt: een jongere wordt slechts van de lijst der leerlingen afgevoerd:

- a. wegens inschrijving van de jongere op een andere school;
- b. voorzover het betreft het in artikel 4b, eerste lid, omschreven tijdvak: wegens het volgen van volledig dagonderwijs;
- c. wegens de vrijstelling, bedoeld in artikel 5a of artikel 15.

Degene die het gezag over de jongere uitoefent krijgt vrijstelling van de verplichting om te zorgen dat een jongere als leerling van een school onderscheidenlijk een instelling is ingeschreven, zolang de jongere op lichamelijke of psychische gronden niet geschikt is om tot een school onderscheidenlijk een instelling te worden toegelaten (Ministerie van OCenW, 1997 Leerplichtwet artikel 5). De jongere wordt ontheffing van de leerplicht verleend. Dit komt bijvoorbeeld voor bij plaatsing van sommige kinderen in een Medisch Kinderdagverblijf (MKD) of Boddaertcentrum. Bij kinderen met een ontheffing van de leerplicht kan eigenlijk niet worden gesproken van thuiszitten (kamerbrief 20 juni 2001).

Handhaving van de wet

Het toezicht op de naleving van de Leerplichtwet is opgedragen aan burgemeester en wethouders. Zij wijzen daartoe een of meer ambtenaren aan: leerplichtambtenaren. Burgemeester en wethouders dienen te controleren of jongeren die als ingezette zijn geregistreerd staan ingeschreven op een school (Ministerie OCenW 1997, Leerplichtwet, artikel 19 en 20). Staat een leerling niet ingeschreven bij een school of onderwijsinstelling, dan is sprake van absoluut verzuim.

Schoolhoofden geven binnen zeven dagen kennis van de in- en afschrijving van leerlingen ten aanzien van wie de leerplichtwet van toepassing is. Een besluit tot verwijdering wordt terstond gemeld. De Wet op de Expertisecentra (Ministerie van OCenW 1997, Leerplichtwet, artikel 40), de Wet op het primair onderwijs (Ministerie van OCenW 1997, Leerplichtwet, artikel 40), en de Wet op het voortgezet onderwijs (Ministerie van OCenW 1997, Leerplichtwet, artikel 27) bepalen: definitieve verwijdering van een leerling vindt niet plaats dan nadat het bevoegd gezag ervoor heeft zorggedragen dat een andere school, (...) bereid is de leerling toe te laten. De Wet op het Primair Onderwijs voegt hier nog aan toe: indien aantoonbaar gedurende 8 weken zonder suc-

ces gezocht is naar een zodanige school waarnaar kan worden verwezen, kan in afwijking van de vorige volzin tot definitieve verwijdering worden overgegaan.

Relatief verzuim heeft betrekking op jongeren die staan ingeschreven op een school. Hierbij kan sprake zijn van geoorloofd en ongeoorloofd verzuim. Geoorloofd verzuim verwijst naar verzuim met geldige reden. Onder ongeoorloofd verzuim wordt verstaan alle fysieke afwezigheid van leerlingen waarbij er geen overleg is geweest over de absentie en/of wanneer geen toestemming is verleend voor het verzuim. Er wordt ook gesproken over ongeoorloofd verzuim als kinderen te laat op school komen, voortijdig naar huis gaan, dagdelen of dagen niet op school komen zonder dat de ouders/verzorgers de school informeren over de reden van het verzuim. Er kunnen zich omstandigheden voordoen waarbij het ongeoorloofd verzuim achteraf gelegitimeerd wordt (Van Veen & Berdowski 2000, p. 180). De plicht tot kennisgeving van relatief verzuim is als volgt in de Leerplichtwet omschreven: als een leerling drie achtereenvolgende dagen verzuimt of als het verzuim gedurende een periode van 4 weken meer dan 1/8 deel bedraagt, geeft het hoofd van de school hiervan onverwijld kennis aan burgemeester en wethouders van de gemeente waar de leerling woon- of verblijfplaats heeft (artikel 21, leerplichtwet).

Voor een nadere bespreking van leerplichtaspecten in het geval van plaatsingsproblemen, wachtlijsten en thuiszittersproblematiek wordt verwezen naar Hamstra (2002) en LeerplichtVisie (2002).

2.1.2 Ontwikkelingen in het (speciaal) onderwijs

In de in 1998 van kracht geworden Wet op het Primair Onderwijs (WPO) wordt niet langer onderscheid gemaakt tussen het speciaal onderwijs voor in hun ontwikkeling bedreigde kleuters (IOBK), voor moeilijk lerende kinderen (MLK) en voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden (LOM). Het IOBK is opgeheven en de voorzieningen voor MLK en LOM worden *speciale scholen voor basisonderwijs* genoemd. Deze speciale scholen voor basisonderwijs (sbao-scholen) nemen samen met reguliere scholen voor basisonderwijs (verplicht) deel aan een WSNS-samenwerkingsverband. In het voortgezet onderwijs is het LOM ondergebracht in het *leerwegondersteunend* onderwijs en de MLK is gevat in het *praktijkonderwijs*. Ook hier functioneren samenwerkingsverbanden van regulier en speciaal voortgezet onderwijs (VSO); vo/(S)vo samenwerkingsverbanden genoemd.

Tot 1995 verloopt de toelating tot het IOBK-, MLK- en LOM-onderwijs via aan de betrokken scholen verbonden commissies van onderzoek. Deze regeling wordt in 1995 gewijzigd. Vanaf dat jaar beslist een z.g. Regionale Verwijzingscommissie (RVC) over de toelating tot het IOBK-, MLK- en LOM-onderwijs. Deze RVC, die onafhankelijk van het samenwerkingsverband en de betrokken scholen opereert, is een kort leven beschoren. Zij wordt in 1998 al weer opgeheven. Daarbij is het wel verwarrend dat binnen het voortgezet onderwijs de term RVC nog wel wordt gebruikt (Van Loon, 1999; Ministerie van OCenW, 1999). Sedert het verdwijnen van de RVC voor het basisonderwijs ligt het oordeel over de toelating tot een sbao-school in handen van een *Permanente Commissie Leerlingenzorg* (PCL): plaatsing op een sbao-school is alleen mogelijk met instemming van deze PCL. De brede marges die de WPO biedt heeft er

toe geleid dat de werkwijzen van de ruim 200 PCL 's die in ons land actief zijn sterk van elkaar kunnen verschillen. Zoals gezegd, voor het voortgezet onderwijs bepaalt een Regionale Verwijzingscommissie (RVC) toelating tot het leerwegondersteunend en praktijkonderwijs.

Het speciaal onderwijs valt per 1 augustus 1998 onder de Wet op de Expertisecentra (WEC). De WEC wordt vanaf 1 augustus 2003 gewijzigd door de invoering van leerlinggebonden financiering. Het speciaal onderwijs wordt dan opgedeeld in vier clusters:

De clusters en hun schoolsoorten

Cluster 1:

- Onderwijsinstellingen voor visueel gehandicapte kinderen (incl. meervoudig gehandicapte kinderen)

Cluster 2:

- Scholen voor dove kinderen (incl. meervoudig gehandicapte kinderen)
- Scholen voor slechthorende kinderen (incl. meervoudig gehandicapte kinderen)
- Scholen voor kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden

Cluster 3:

- Scholen voor zeer moeilijk lerende kinderen (ZMLK)
- Scholen voor langdurig (somatisch) zieke kinderen
- Scholen voor lichamelijk gehandicapte kinderen (incl. meervoudig gehandicapte kinderen)

Cluster 4:

- Scholen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen (ZMOK)
- Scholen voor langdurig (psychiatrisch) zieke kinderen
- Scholen verbonden aan pedologische instituten

Bron: TCAI, 2002

De toelating tot het speciaal onderwijs en de toekenning van leerlinggebonden budgetten voor extra onderwijszorg zal wanneer het wetsvoorstel over leerlinggebonden financiering (LGF) ingaat, in handen liggen van een aan een regionaal expertisecentrum (REC) verbonden *Commissie voor Indicietelling*. Deze situatie zal naar verwachting in augustus 2003 van kracht worden. Tot die tijd geldt de situatie dat Commissies van Onderzoek (CvO's), verbonden aan de scholen voor speciaal onderwijs, een indicatie afgeven. Vanaf september 2002 kunnen al wel proef-CvI's van start gaan.

De komst van de CvI's betekent ontkoppeling van toelating en begeleiding: het oordeel over de noodzaak van toelating komt in andere (van de school onafhankelijke) handen te liggen als de begeleiding (die in handen van de aan de school verbonden commissie van begeleiding blijft).

2.2 Afbakening van het onderzoek

In dit onderzoek gaat de aandacht uit naar een specifieke groep thuiszitters: die met een licht verstandelijk gehandicapte kinderen en gedragsproblemen. Niet alleen een afbakening van de te onderzoeken doelgroep is op zijn plaats, maar ook een vaststelling van de onderwijstypen waar het onderzoek zich op zal richten.

2.2.1 Afbakening doelgroep

In dit onderzoek richten we ons op thuiszitters met de volgende kenmerken:

De thuiszitter:

- heeft een leeftijd van 4 tot en met 16 jaar;
- is leerplichtig (vanaf 5 jaar) en heeft geen ontheffing van de leerplicht;
- is aangewezen op het sbao of praktijkonderwijs óf op een REC-voorziening binnen cluster 3 (en dan ZMLK) of Cluster 4 en die daarvoor op een plaatsings- of onderzoekslijst staan dan wel geplaatst is binnen deze onderwijstypen;
- neemt (al langer dan 4 aaneengesloten lesweken) aan geen enkele vorm van onderwijs deel.

Hoewel vierjarigen nog niet leerplichtig zijn is met de opdrachtgevers van het onderzoek besloten ze toch te betrekken. Vanaf die leeftijd zal er namelijk wel gezocht worden naar geschikt onderwijs en kunnen er dan ook al problemen in het vinden van onderwijs optreden. Tevens heeft de leerling de volgende kenmerken: er is sprake van zowel een verstandelijke handicap of zwakbegaafdheid (IQ tussen de 50 en 85) als van gedragsproblematiek waardoor belemmering in de onderwijsparticipatie optreedt. De leerling kan in samenhang met de (geconstateerde of onderbouwde) verstandelijke beperkingen en gedragsproblematiek niet voldoen aan de voorwaarden voor participatie binnen het basis- of voortgezet onderwijs (waaronder het LWOO) (Van Rijswijk en De Greef, 2001).

Met thuis bedoelen we de gezinssituatie óf de vervangende leefsituatie, zoals dat voor onze doelgroep kan zijn in een Orthopedagogisch Centrum voor licht verstandelijk gehandicapte jeugd. Onder thuiszitters verstaan we *niet* de kinderen die binnen de zorg een dagprogramma volgen of tijdelijk in een Time-Out voorziening worden opgevangen. Een Time-Out voorziening is er voor die kinderen die vanwege gedragsmoeilijkheden het risico lopen dat de school ze niet langer kan handhaven. Deze kinderen staan ingeschreven op de school en volgen tijdelijk een vervangend of aangepast dagprogramma.

Licht verstandelijke handicap

We kiezen voor een ruime afbakening van het IQ waarbij we spreken van een 'licht verstandelijke handicap': 50 – 85. Deze afbakening omvat wat in de DSM of ICD-9-CM geassocieerd wordt als licht verstandelijk gehandicapt (IQ 50-70) en als zwakbegaafd (70-85) (zie ook VGN, 1995). Binnen de zorg voor mensen met een verstandelijke handicap wordt deze afbakening veelal gehanteerd. Zo richten de Orthopedagogische centra en instellingen voor licht verstandelijk gehandicapte jongeren (j-LVG) zich op licht verstandelijk gehandicapte jongeren met een IQ tussen de 50 en 85. Zij omschrijven 'licht verstandelijk gehandicapt' als: jongeren die zich op grond van hun lager intellectueel functioneren én beperkt sociale redzaamheid niet (zonder hulp) kunnen

handhaven in één of meer reguliere maatschappelijke verbanden (VGN, 1995). Deze omschrijving is volgens hen ook van toepassing voor de zwakbegaafde jongeren. Deze jongeren zijn gebaat bij hulp in een omgeving die expliciet rekening houdt met hun verstandelijke vermogens (Barnhard, 2000). De Meldpunten LVG hanteren voor hun doelgroep dezelfde afbakening van het IQ.

De ruime IQ-afbakening biedt ons de mogelijkheid om in het onderzoek na te gaan of thuiszittersproblematiek speelt bij specifieke subgroepen doordat er voor bepaalde onderwijstypen IQ-criteria (gaan) gelden. Het ZMLK-onderwijs is bedoeld voor kinderen met een IQ tot 70. Hierbij geldt voor kinderen met een IQ tussen de 60-70 er sprake moet zijn van bijkomende problematiek waardoor ze niet opgevangen kunnen worden in het sbao of Praktijkonderwijs. Het sbao en Praktijkonderwijs hanteren voor toelating een IQ tussen de 60-80. Maar voor een leerling met dit IQ die ook ernstige gedragsproblemen heeft komt het speciaal onderwijs in beeld. Als de leerlinggebonden financiering (LGF) ingaat, zullen de nieuwe criteria van het REC gelden. De beoogde invoering van de LGF per 1 augustus 2002 is niet gehaald. Het voorstel tot wijziging van de Wet op de expertisecentra (WEC), Wet op het Primair Onderwijs en de Wet op het voortgezet onderwijs in verband met de invoering van de LGF diende op een later tijdstip alsnog in de Eerste Kamer behandeld te worden. De verwachting was dat gezien het brede draagvlak voor dit wetsvoorstel in de Tweede Kamer en het scholenveld er sprake is van uitstel en geen afstel (Uitleg nr. 14, p.8, 2002). Inmiddels is op 19 november 2002 het wetsvoorstel leerlinggebonden financiering besproken en op 26 november jongstleden na de stemming aanvaard en zal 1 augustus 2003 in werking treden.

Gedragsproblematiek

Zoals aangegeven richten we ons op die leerlingen waarbij de gedragsproblemen de onderwijsparticipatie in het primair en voortgezet onderwijs belemmeren. We gaan ervan uit dat deze kinderen al in zicht zijn bij het Speciaal Basisonderwijs (sbao), Praktijkonderwijs (pro), Voortgezet Speciaal Onderwijs (vso) of Speciaal Onderwijs (so). We kiezen dus voor een operationalisering waarbij het accent ligt op consequenties van gedragsproblemen voor de onderwijsparticipatie (thuiszitten). Aan de gedragsproblemen kan zeer uiteenlopende problematiek ten grondslag liggen, variërend van bijvoorbeeld gezins-, emotionele, ontwikkelings- of psychiatrische problematiek (Bartels, 1994). Voor dit onderzoek is het niet nodig een verder onderscheid te maken in de oorzaken van probleemgedrag.

De combinatie van een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen zorgt ervoor dat deze kinderen deels voldoen aan criteria die gehanteerd worden of gelden voor het Speciaal Basisonderwijs, Praktijkonderwijs, en voor het ZMLK (Zeer Moeilijk Lerende Kinderen) enerzijds en deels aan die van het ZMOK-onderwijs (Zeer Moeilijk Opvoedbare Kinderen) anderzijds. Een term die binnen het onderwijsveld ook wel wordt gehanteerd om deze groep aan te duiden is die van 'zmolkers'. Deze term positioneert de kinderen echter al bij voorbaat in bepaalde onderwijstypen terwijl het juist de vraag is welk aanbod voor hen nodig is. In dit onderzoek spreken we steeds van kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen en hanteren we niet de verwarrende term zmolkers.

2.2.2 Afbakening onderwijstypen

Het onderzoek richt zich op die onderwijstypen die het meest direct te maken hebben met leerlingen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. We geven hieronder een korte toelichting.

Het speciaal basisonderwijs (sba) richt zich op kinderen in de basisschoolleeftijd waarvoor het reguliere onderwijsaanbod niet toereikend is. De beoordeling van de toelaatbaarheid van een leerling tot het sba wordt tot de verantwoordelijkheid van de PCL gerekend. Elk samenwerkingsverband is daarmee in staat gesteld zelf te bepalen welke leerlingen wel en welke niet tot de doelgroep van de eigen sba mogen behoren (Den Dulk, Steenstra & Meijers, 2000). Met andere woorden, er zijn hiervoor geen landelijk geldende criteria vastgelegd.

Voor het Praktijkonderwijs gelden de criteria: IQ, leerachterstand en sociaal-emotionele problemen. Leerlingen met een IQ tussen de 60-80 komen in aanmerking voor praktijkonderwijs (TCAI, 2001). Voor Cluster 3 en dan in het bijzonder het onderwijs aan Zeer Moeilijk Lerende Kinderen (ZMLK) gelden de volgende criteria (TCAI, 2001 en 2002; Resing e.a., 2002). 'Zeer moeilijk lerend' zijn kinderen:

- met een IQ lager dan 60 en een geringe sociale redzaamheid of met een IQ tussen de 60-70 in combinatie met een andere classificeerbare stoornis *en*
- hebben een leerachterstand of de leervoorwaarden voor school ontbreken *en*
- ondervinden ernstige problemen met de sociale redzaamheid *en*
- er moet duidelijk zijn dat de beschikbare zorgstructuur van het reguliere onderwijs en vanuit de zorgsector niet toereikend is.

Cluster 4 richt zich op kinderen met ernstige gedragsproblemen, met ontwikkelingsproblemen en/of psychiatrische problematiek (TCAI, 2001 en 2002; Resing e.a., 2002). Het betreft kinderen:

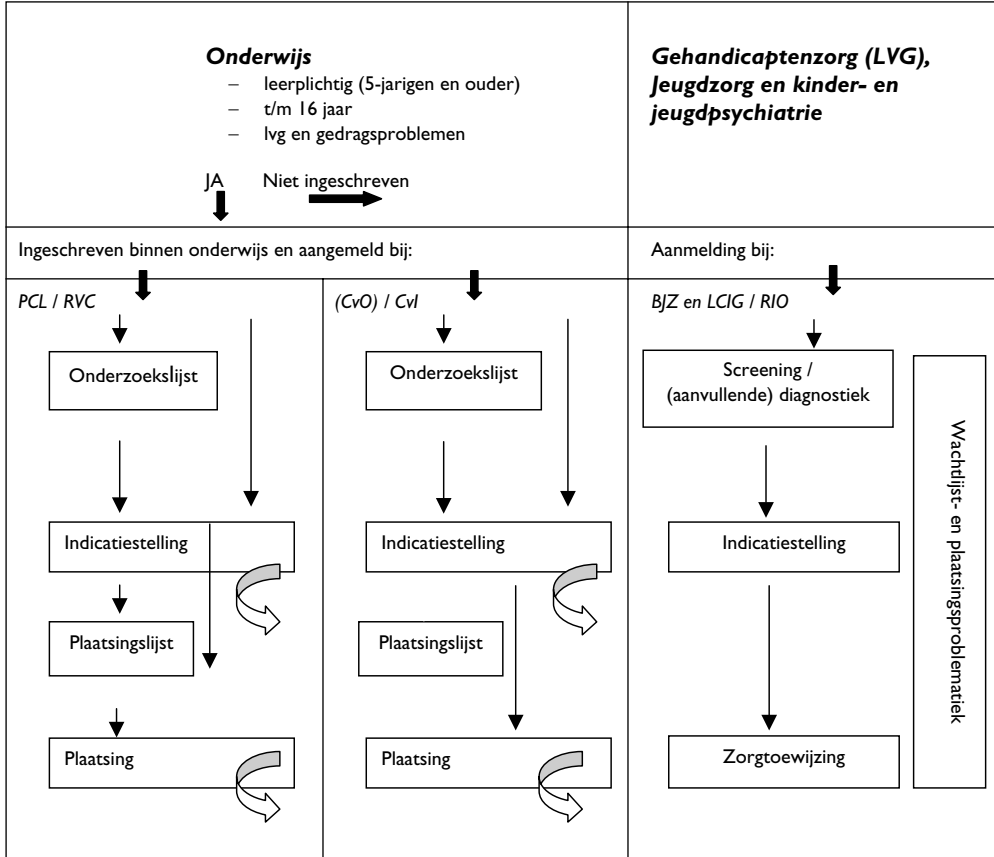
- met een psychische stoornis / ontwikkelingspathologie *en*
- met ernstige sociaal emotionele en/of gedragsproblemen met een integraal karakter, die aantoonbaar optreedt in de schoolsituatie en daarbij of in de thuisituatie en/of bij vrije tijdsbesteding *en*
- die door de sociaal-emotionele problematiek niet kan profiteren van het onderwijs of een bedreiging vormt voor zichzelf of voor anderen *en*
- waarbij gerichte hulp is of wordt verleend door een voorziening voor jeugdzorg (jeugdhulpverlening, jeugd-GGZ, jeugdbescherming) of een kinderpsychiatrische voorziening. Duidelijk moet zijn dat de beschikbare zorgstructuur van het reguliere onderwijs en/of vanuit de zorgsector niet toereikend is.

2.2.3 Thuiszitten in relatie tot de te doorlopen trajecten onderwijs en/of zorg

Hierboven gaven we aan dat de aandacht uitgaat naar leerlingen die in aanmerking komen voor onderwijs binnen sba, Praktijkonderwijs, Cluster 3 (ZMLK) en Cluster 4 of dit onderwijs al volgen. Alleen een afbakening van de onderwijstypen is echter nog niet voldoende. Het is belangrijk te onderkennen dat thuiszittersproblematiek – en daarmee de wenselijke oplossingsrichtingen – ook gerelateerd moet worden aan het moment in een onderwijs- en/of hulpverleningstraject waarop een leerling thuis komt te zitten. Problematiek kan te maken hebben met organisatorische knelpunten binnen het onderwijssysteem al dan niet in combinatie met de organisatie van de jeugdzorg en

(geestelijke) gezondheidszorg. We leggen dit uit aan de hand van het volgende schema. In het schema ziet u twee kolommen: die van het onderwijs en die van de zorg (waaronder LVG, jeugdzorg en psychiatrie). De toelichting waarom deze velden binnen de zorg in aanmerking komen voor onderzoek volgt in paragraaf 2.3.3.

Schema 2.1 Thuiszitters in relatie tot de te doorlopen trajecten

Onderwijs

In de onderwijskolom staan de trajecten die onze doelgroep kan doorlopen om op een juiste plek in het onderwijs te komen. Hierbij gaat het om kinderen die ingeschreven staan op een school. Daarnaast is er een groep kinderen die nergens (meer) ingeschreven staat. We gaan ervan uit dat onze doelgroep al in zicht is bij het Speciaal Basisonderwijs, Praktijkonderwijs of het Speciaal Onderwijs, cluster 3 en 4. Kinderen en jongeren kunnen dan nog wel ingeschreven staan op een reguliere basisschool of school voor voortgezet onderwijs maar inmiddels al wel aangemeld zijn voor onderzoek of plaatsing binnen één van bovengenoemde onderwijstypen. In het schema ziet u de onderwijskolom vertakken in twee trajecten: die voor het Speciaal Basisonderwijs en Praktijkonderwijs en die voor het Speciaal Onderwijs (Cluster 3 en 4).

Met het verdwijnen van de RVC voor het basisonderwijs in 1998 ligt het oordeel over de toelating tot een sbao-school in handen van een *Permanente Commissie Leerlingenzorg* (PCL): plaatsing op een sbao-school is alleen mogelijk met instemming van de PCL. De brede marges die de WPO biedt heeft er toe geleid dat de werkwijzen van de meer dan 200 PCL's die in ons land actief zijn sterk van elkaar kunnen verschillen.

Als er geen wachtlijsten zijn voor het onderzoek dat nodig is om een uitspraak te kunnen doen over de toelaatbaarheid tot het sbao of Praktijkonderwijs (indicatie), komt er direct een indicatiestelling. Is er wel een wachtlijst (onderzoeksljst genoemd) dan komt een leerling op die lijst te staan. Na de indicatiestelling kan ook blijken dat een kind niet in aanmerking komt voor het sbao of PRO (Praktijkonderwijs). Dit is in het schema aangegeven door een uit het traject draaiende pijl. Voor deze leerling moet opnieuw bekeken worden wat er moet gebeuren.

Volgt er wél een beschikking, dan wil dat zeggen dat een leerling in aanmerking komt voor dat type onderwijs en daarmee dus toelaatbaar is verklaard. Een leerling wordt geplaatst in het sbao of PRO of komt op een plaatsingslijst als er niet direct plaats is voor hem of haar. Er is geen termijn vastgesteld waarop plaatsing uiterlijk moet hebben plaatsgevonden. Het regulier onderwijs heeft geen opnameplicht, maar dient gegronde redenen aan te dragen als ze weigeren.

Zoals al eerder gezegd ligt de toelating tot het speciaal onderwijs en de toekenning van leerlinggebonden budgetten voor extra onderwijszorg in handen van een aan een regionaal expertisecentrum (REC) verbonden *Commissie voor Indiciestelling*. Deze Commissie voor Indiciestelling (CvI) moet beslissen of de door de ouders bij haar aangemelde kinderen voldoen aan de landelijke toelaatbaarheidsvereisten en derhalve toelaatbaar zijn tot een school voor speciaal onderwijs, dan wel in aanmerking komen voor leerlinggebonden financiering. Er komen ongeveer 33 CvI's. Daarnaast komt er een Landelijke Commissie Toezicht Indiciestelling (LCTI). Deze LCTI zal zich primair richten op de evaluatie van de besluitvorming van de CvI's en de (eventuele) bijstelling van de criteria. Op dit moment functioneren Commissies van Onderzoek (CvO's) die de indicatie voor het speciaal (voortgezet) onderwijs verzorgen en zijn vanaf september 2002 de CvI's met een proef bezig.

Bij het speciaal onderwijs is geen termijn gesteld waarna tot plaatsing moet zijn overgegaan. Een school voor speciaal onderwijs kan toelating niet weigeren. De verantwoordelijkheid voor plaatsing ligt bij het REC. In het geval zich situaties voordoen waarin problemen optreden met de plaatsing van gehandicapte leerlingen in scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs (of reguliere scholen) kunnen ouders, scholen en REC's een beroep doen op onderwijsconsulenten. Het consulentennetwerk is voorlopig organisatorisch ondergebracht bij de Wegbereiders.

Met het van kracht worden van het wetsvoorstel LGF zal een Adviescommissie voor toelating en begeleiding (ACTB) ingesteld worden. Indien gewenst kan het ACTB adviseren als er discussie ontstaat tussen de ouders en het bevoegd gezag van een school over een besluit tot toelating van een leerling, verwijdering of over de besteding van het leerlinggebonden budget. Aan deze commissie worden die onderwijsconsulenten verbonden die zich met plaatsingsproblematiek van geïndiceerde leerlingen gaan bezighouden. Zij informeren naar de concrete omstandigheden, analyseren de situatie

en brengen vanuit hun onafhankelijke positie een eenmalig advies uit over de wijze waarop het plaatsingsprobleem zou kunnen worden opgelost. Het gaat hier om advisering en bemiddeling.

Zorg

Ook voor de zorg geldt het traject van indicatie en plaatsing en kunnen kinderen in afwachting daarvan op een wachtlijst terechtkomen. Bureau Jeugdzorg vormt de toegang tot de jeugdhulpverlening, jeugdbescherming en jeugd-GGz en geeft de indicatiestelling voor de respectieve sectoren vorm.

Blijkt er sprake van een verstandelijke beperking dan verwijst Bureau Jeugdzorg momenteel nog door naar de indicatieorganen van de gehandicaptenzorg (LCIG/RIO). In het kader van het Implementatieprogramma Wet op de jeugdzorg is en wordt nagegaan op welke wijze de toegang tot de zorg voor jeugd-LVG kan aansluiten bij de Bureaus Jeugdzorg. In de toekomst zal ook Bureau Jeugdzorg als een ingang dienen voor jeugd-LVG als er sprake is van opgroei- en opvoedingsproblemen. Deze groep licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen ondervinden problemen met plaatsing in de voorzieningen waar zij gebruik van maken. Het gaat hier om voorzieningen voor mensen met een verstandelijke handicap, voorzieningen voor kinder- en jeugdpsychiatrie, regionale en landelijke voorzieningen jeugdhulpverlening en justitiële jeugdinrichtingen. Er zijn pilots gestart waarin nagegaan wordt welke samenwerkingsafspraken er nodig zijn tussen BJZ en LCIG/RIO om te komen tot een betere indicatiestelling voor LVG-jeugd met opgroei- en opvoedproblemen (meervoudige problematiek), met name ook vanuit het cliëntperspectief. Ook zal nagegaan worden of (en zo ja, onder welke voorwaarden) het mogelijk is de indicatiestellingen van BJZ en LCIG/RIO te integreren.

In 1998 zijn in Nederland Regionale Indicatieorganen (RIO's) opgericht om de onafhankelijke indicatiestelling voor de AWBZ-gefinancierde zorg vorm te geven. In eerste instantie indiceerden deze alleen voor de sector Verpleging en Verzorging (Schippers e.a., 2000). Per 1 januari 2002 zijn, door een wijziging in het Zorgindicatiebesluit, de RIO's formeel verantwoordelijk gesteld voor de indicatiestelling voor de gehandicaptenzorg. Het ministerie van VWS heeft het LCIG (Landelijk Centrum Indicatiestelling Gehandicaptenzorg) aangewezen als landelijk werkende instelling die tot taak heeft de RIO's te adviseren over aanvragen die betrekking hebben op de gehandicaptenzorg. Deze aanwijzing geldt tot en met 2004. De RIO's mandateren het LCIG om de indicatiestelling nog gedurende twee jaar, tot 1 januari 2004, uit te voeren. Voor de dagelijkse praktijk heeft de wijziging van het Zorgindicatiebesluit voornamelijk geen gevolgen (LCIG, 2002).

Binnen de gehandicaptenzorg functioneren er vijf consulenteams. Deze teams kunnen ingeschakeld worden bij (vastgelopen) situaties waarbij het bieden van zorg een probleem vormt. Zij ondersteunen de reguliere zorgverlening bij de opstelling en uitvoering van gespecialiseerde zorgprogramma's en begeleiden het proces van zorgtoewijzing en uitvoering van bijzondere zorgplannen. Er is voor gekozen de eerdergenoemde onderwijsconsulenten niet te koppelen aan de consulenteams in de zorg, zoals aanvankelijk de bedoeling was.¹ Het Ministerie van VWS heeft beslo-

¹ Zie: Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 27 728, nr. 56.

ten dat er vijf regionale expertisecentra gevormd worden die een bredere taak krijgen dan de consultantenteams. De consultantenteams worden ingeschakeld bij vastgelopen situaties wanneer de problematiek al geëscaleerd is. Het is de bedoeling dat de regionale expertisecentra in een eerder stadium worden ingeschakeld: zodra de bijzondere zorgvraag zich voordoet en de zorgverlenende instantie of de ouder daarom vraagt. Activiteiten rond preventie gaan een essentieel onderdeel uitmaken van hun takenpakket (Ministerie van VWS, 2001).

Thuiszitters in relatie tot de onderwijs- en zorgtrajecten en de interactie daartussen

In alle fasen van toeleiding/indicatiestelling tot toewijzing en plaatsing van kinderen binnen het onderwijs kan thuiszittersproblematiek optreden. Ook kan een kind thuis komen te zitten nadat het geplaatst is in het sbao, Praktijkonderwijs of de schoolsoorten binnen cluster 3, ZMLK en cluster 4. Daarnaast kunnen de in het schema geschetste trajecten binnen onderwijs interfereren met die in de gehandicaptenzorg, geestelijke gezondheidszorg en jeugdzorg, als gevolg van verschillen in de organisatie van toeleiding, indicatiestelling en zorgtoewijzing. Hierdoor kan ook thuiszittersproblematiek optreden. Zo kan het voorkomen dat een leerling bijvoorbeeld op de wachtlijst staat voor jeugdhulpverlening of een OPC en in de tussentijd niet opgenomen kan worden op een school. Omgekeerd kan ook voorkomen: voor instellingen binnen de (jeugd)zorg kan gelden dat een kind of jeugdige eerst een onderwijsplek moet hebben alvorens opgenomen te kunnen worden voor hulpverlening. Ook kunnen er problemen met het vinden van onderwijs zijn bij kinderen die geplaatst zijn binnen de (jeugd)zorg. Vrij algemeen wordt bovendien erkend dat de relatie met het onderwijs een onderbelicht element is in de discussie over de aansluiting van de toegang tot de jeugd-LVG bij de Bureaus Jeugdzorg (Van den Broek, 2002). Een andere wijze waarop de trajecten kunnen interacteren is wanneer de hulpverlening beëindigd wordt en een kind vervolgens niet teruggeplaatst kan worden in het onderwijs. De verschillende situaties vragen om andere oplossingsrichtingen en bovendien kent thuiszitten verschillende gradaties en zal een wachttijd van bijvoorbeeld twee weken anders ervaren worden dan die van drie maanden.

2.3 Betrokken actoren en gekozen informatiebronnen

Bij de thuiszittersproblematiek zijn verschillende actoren uit verschillende sectoren betrokken en een ieder heeft zicht op die kinderen waar men bij betrokken is. Scholen zullen bijvoorbeeld alleen weet hebben van kinderen die bij hen op een wachtlijst staan of geplaatst zijn. Leerplichtambtenaren registreren alleen die thuiszitters die de scholen bij hen melden. De zorgsector zal alleen zicht hebben op haar cliënten. Daarom is in dit onderzoek de zeer arbeidsintensieve procedure geboren om informatie bij meerdere bronnen te verzamelen en naast elkaar te leggen om zo achter het aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen te komen. Welke actoren kunnen als informatiebronnen dienen? Voor de groep 'licht verstandelijk gehandicapte leerlingen' kunnen we het beste te rade gaan bij zowel de zorg als het onderwijs waar deze groep op aangewezen is. Evenals voor het onderwijs geldt voor de zorg dat het gaat om cliënten die leerplichtig zijn en geen ontheffing van de leerplicht hebben.

We lopen de betrokken sectoren één voor één langs.

2.3.1 Leerplichtambtenaar

De leerplichtambtenaar is een belangrijke actor in het geheel. Zo heeft de leerplichtambtenaar als een van de weinigen zicht op kinderen die nergens ingeschreven staan (en dus thuis zitten), omdat hij namens de gemeente een leerplichtadministratie, gebaseerd op de in- en uitschrijvingen van leerlingen, dient bij te houden. Daarnaast krijgt hij de meldingen van verzuim van scholen binnen. Uit het rapport van Veneman (1999) is op te maken dat verzuim niet altijd onverwijld gemeld wordt; volgens een enquête van de SGBO meldt ruim 89% van de scholen het verzuim na drie dagen, terwijl volgens leerplichtambtenaren ongeveer 70% van de scholen het verzuim meldt.

De leerplichtambtenaar heeft een belangrijke rol in de aanpak van schoolverzuim. Artikel 22 van de Leerplichtwet stelt: de leerplichtambtenaar stelt bij verzuim een onderzoek in, hoort betrokkenen en tracht hen ertoe te bewegen hun verplichtingen na te komen. Bij weigering om de verplichting na te komen stelt de leerplichtambtenaar proces-verbaal op en zendt deze naar de officier van justitie. Is de persoon reeds eerder veroordeeld en weigert opnieuw dan ontvangt de raad voor de kindbescherming een afschrift van het proces-verbaal. Vollebergh (2002) schetst een verschuiving in de visie op het werk van de leerplichtambtenaar. Waar voorheen voornamelijk controle, registratie en corRECTie van verzuim centraal stonden, is de laatste jaren het accent vooral komen te liggen op zorg. Tegenwoordig staan voorop signaleren, voorkomen van verzuim en bevorderen van de terugkeer in het onderwijs.

Leerplichtambtenaren vormen een belangrijke informatiebron voor dit onderzoek, niet alleen over aantallen thuiszitters, maar ook over oorzaken van thuiszitten en maatregelen die genomen zijn om de situatie op te lossen.

2.3.2 Onderwijstypen

De afbakening van onderwijstypen is reeds geschetst. Via de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden WSNS, vo/(s)vo en REC Cluster 3 en 4 benaderen we de scholen met het verzoek een vragenlijst in te vullen.

2.3.3 Zorg en hulpverlening

Licht verstandelijk gehandicapte kinderen en jongeren kunnen met meerdere instellingen en instanties voor ambulante, residentiële hulpverlening en/of dagbesteding tegelijk te maken hebben. Deze instellingen vallen binnen de sectoren: verstandelijk gehandicaptenzorg, geestelijke gezondheidszorg (GGZ), de jeugdhulpverlening en jeugdbescherming. We kiezen voor het selectie criterium: de plaats waar de jeugdige woont; thuis, of in een vervangende leefsituatie en niet de vormen van hulpverlening waar hij of zij mee te maken heeft.

Zorg voor licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen

Het Kenniscentrum LVG maakt op haar website (www.LVGnet.nl, juli 2002) melding van 22 Orthopedagogische centra die zich richten op licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen. Deze OPC's hebben een provinciale functie. Uit contacten met deze instel-

lingen weten we dat het voor jeugdigen die in deze instellingen verblijven vaak moeilijk is een plek in het onderwijs te verwerven. Lukt het niet en komt een kind 'thuis' te zitten in de vervangende leefsituatie, dan krijgt de jeugdige soms dagbesteding via dagopvang, een situatie die niet wenselijk is zoals de instellingen zelf benadrukken. We verwachten dan ook dat deze instellingen informatie kunnen verschaffen over jeugdigen die niet (meer) bekend zijn bij het onderwijs of de leerplicht.

Daarnaast nemen we de Meldpunten LVG als ingang, omdat zij naast het verlenen van (ambulante) hulp, ook een registrerende taak hebben. De Meldpunten LVG, vijf in totaal, krijgen aanmeldingen van kinderen die vanwege hun ernstige gedragsproblemen geen adequate begeleiding krijgen. Zij hebben tot taak de problematiek in kaart te brengen en betrokken partijen te informeren (www.nietafwachten.nl, juli 2002). Bovendien kunnen de Meldpunten een bijdrage leveren aan oplossingsrichtingen, en als zodanig zijn zij relevant voor ons onderzoek.

De zorgkantoren zijn geen ingang voor ons onderzoek. Deze zorgkantoren, die een taak hebben in de zorgtoewijzing binnen de gehandicaptenzorg, beheren de landelijke wachtlijst binnen de gehandicaptenzorg. Bij navraag lieten enkele zorgkantoren ons weten dat ze geen zicht hebben op kinderen op de wachtlijst die geen onderwijs volgen.

Jeugdhulpverlening en jeugdbescherming

De groep licht verstandelijk gehandicapte kinderen en jeugdigen met gedragsproblemen zit verspreid over verschillende sectoren. Het gaat daarbij niet alleen om de jeugd-LVG (gehandicaptenzorg), maar ook om de jeugdhulpverlening, de jeugdbescherming en de geestelijke gezondheidszorg (jeugd-GGZ). Het Bureau Jeugdzorg vormt de toegang tot de jeugdzorg, waaronder de drie laatstgenoemde sectoren zijn begrepen. De beoogde verbeterde aansluiting van de toegang tot de zorg voor de jeugd-LVG bij de Bureaus Jeugdzorg in het kader van de Wet op de Jeugdzorg wordt thans nader onderzocht (zie: Van den Broek, 2002 en paragraaf 2.2.3 in deze publicatie). In de praktijk bestaat over de mate van integratie in formeel en organisatorisch opzicht geen consensus. Wel is er draagvlak voor en behoefte aan intensivering van niet-vrijblijvende vormen van samenwerking voor die kinderen en jeugdigen met opgroei- en opvoedproblemen.

De jeugdhulpverlening als sector richt zich in zeer beperkte mate op jeugdigen met een verstandelijke handicap en hun ouders/verzorgers en zullen deze cliënten doorverwijzen naar de gehandicaptensector. In de praktijk zijn jeugdigen met een licht verstandelijke handicap echter wel te vinden in de jeugdhulpverlening. Bij jonge kinderen is het bijvoorbeeld nog niet altijd duidelijk of de ontwikkelingsachterstand te maken heeft met een emotionele stoornis of met een verstandelijke handicap of met beiden. Ook kan het zijn dat de verstandelijke beperking pas tijdens de jeugdhulpverlening aan het licht komt of de verstandelijke handicap is niet het prominente probleem. De Hoenderloo-groep is de residentiële jeugdhulpverleningsinstelling die het meest met de meer zwakbegaafde jongeren te maken heeft (Barnhard, 2000). Bij navraag bleek deze instelling kinderen en jeugdigen die op het IQ-criterium binnen onze doelgroep vallen bijna niet opnemen. Met andere woorden; kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen tref je weliswaar aan in de jeugdhulpverlening, maar zijn niet de primaire doelgroep van het jeugdhulpverlening en daarom niet geschikt als bron voor dit onderzoek. In het verlengde hiervan is ook afgesproken het Bureau

Jeugdzorg niet als ingang voor ons onderzoek aan te merken. Bureau Jeugdzorg heeft weliswaar zicht op kinderen die op de wachtlijst staan voor hulpverlening, maar zijn niet gericht op LVG-jeugd. Bovendien is de registratie van de schoolloopbaan en thuiszitten in het bijzonder onvoldoende, zij het dat vorderingen gemaakt zijn op dit gebied. De inventarisatie onder scholen zal moeten uitwijzen in hoeveel gevallen er sprake is van een hulpverleningstraject en de samenhang met thuiszittersproblematiek inzichtelijk moeten maken.

In overleg met de opdrachtgevers is besloten de justitiële jeugdinrichtingen buiten het onderzoek te houden.² Wel is besloten de William Schrikker Stichting, een categorale jeugdzorginstelling (gezinsvoogdij) die zich richt op gehandicapte kinderen of kinderen van gehandicapte ouders, bij het onderzoek te betrekken. De William Schrikker Stichting verleent hulp als er bij deze kinderen ernstige opvoedingsproblemen zijn ontstaan. Hierbij richt de stichting zich op kinderen met een verstandelijke, lichamelijke, zintuiglijke of meervoudige handicap. Wat betreft de verstandelijke handicap richt de stichting zich op kinderen met een intelligentiequotiënt tot 70. Het is een landelijk werkende stichting die voor ongeveer 3500 gehandicapte kinderen en kinderen van gehandicapte ouders gespecialiseerde jeugdbescherming biedt. Naast jeugdbeschermers werken er bij de William Schrikker Stichting jeugdreclasseringswerkers en pleegzorgwerkers. Allen verrichten vanuit de standplaats in de regio hun werkzaamheden (William Schrikker Stichting, 2001). Gezien de doelstellingen en de doelgroep een voor ons onderzoek belangrijke voorziening. In overleg met de William Schrikker Stichting is besloten de jeugdbeschermers van de stichting te betrekken bij het onderzoek. Bij de kinderen in de caseload van deze jeugdbeschermers komen alle maatregelen voor (onder toezicht stelling, ontheffing of ontzetting uit de ouderlijke macht) en verblijven de kinderen en jeugdigen thuis, in een pleeggezin of in een (semi-)residentiële instelling.

Geestelijke Gezondheidszorg (GGZ)

De Geestelijke Gezondheidszorg is geen primaire ingang voor dit onderzoek. De huidige ontwikkeling van MFC's is voor ons echter wél van belang. MFC's (multifunctionele centra) hebben tot doel passende behandeling en ondersteuning te bieden aan verstandelijk gehandicapten (IQ 50-85) met psychiatrische stoornissen. Een MFC is een geformaliseerd samenwerkingsverband tussen een instelling voor kinder- en jeugdpsychiatrie en een Orthopedagogisch Centrum voor licht verstandelijk gehandicapten (Röling, 2001). Een MFC heeft tot taak een breed scala van hulp- en dienstverlening aan te bieden vanuit de basis van de gecombineerde expertise uit beide sectoren. De MFC's richten zich dus specifiek op de doelgroep van ons onderzoek. Op dit moment zijn er 11 MFC-initiatieven.

² De aandacht voor de schoolloopbaan van deze jeugdigen en de onderwijsleersituatie tijdens opname heeft de afgelopen jaren belangrijke impulsen gekregen. In het kader van ons onderzoek is het van belang op te merken dat in de praktijk en met name in de grote steden steeds meer, zo lijkt het, geconstateerd wordt dat 'uitbehandelde' jongeren problemen ondervinden met het voortzetten van hun schoolloopbaan en veelvuldig thuiszitten.

2.3.4 Samenvattend: onze uiteindelijke keuze van informatiebronnen

De verkenning naar belangrijke actoren en relevante informatiebronnen heeft ons tot de volgende keuze gebracht. In het onderzoek betrekken we:

- leerplichtambtenaren
- de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden WSNS en vo/(s)vo en de REC cluster 3 en 4
- de orthopedagogische centra voor licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen (OPC's)
- de Meldpunten LVG
- de multifunctionele centra (MFC's)
- de William Schrikker Stichting, onderdeel jeugdbescherming.

3 ONDERZOEKSBENADERING

Het onderzoek kent de volgende methoden:

- Een schriftelijke inventarisatie van de omvang van het aantal thuiszittende kinderen, factoren die meespelen en wenselijke oplossingsrichtingen.
- Focused Group Interviews in twee regio's waarin met betrokkenen dieper is ingegaan op de problematiek en de wenselijke en haalbare oplossingsrichtingen.

Hieronder volgt een schets van de onderzoeksmethoden. In paragraaf 3.3 wordt ingegaan op de dataverzameling. Hierin komt aan bod de respons, de ervaringen met de inventarisatie en de consequenties daarvan voor analyse en rapportage.

3.1 Schriftelijke inventarisatie

Het streven was om zoveel mogelijk aan te sluiten bij de inventarisaties van de Inspectie van het Onderwijs ten aanzien van wachtlijstproblematiek in het onderwijs. De Inspectie deed in het Speciaal Basisonderwijs onderzoek op de peildatum 1 oktober 2001. De Regionale Expertisecentra zijn gevraagd gegevens te leveren op peildatum 16 januari 2002. Voor beide groepen waren de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden WSNS en de directies van scholen voor speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs (v)so de primaire ingang om gegevens over wachtlijstproblematiek te inventariseren.

Voor het sbao hebben we ervoor gekozen om voor de peildatum 1 oktober 2001 gebruik te maken van de inventarisatie van de Inspectie en onze vragenlijst te richten op peildatum 16 januari 2002. In de vragenlijst van de Inspectie was ruimte om één vraag in het kader van ons onderzoek te stellen. De Inspectie heeft voor ons de volgende vraag opgenomen: hoeveel kinderen op de onderzoeks- en plaatsingslijsten – waarvan u zeker weet (blijkens een PCL-beschikking) dat zij een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen hebben – zitten op 1 oktober 2002 thuis? Uit de dossiergegevens kunnen we vervolgens opmaken hoeveel van deze thuiszitters op 1 oktober 2001 (uit de inventarisatie van de Inspectie) overlappen met die uit ons onderzoek op 16 januari 2002. Gezien het feit dat onze eigen vragenlijst voor het sbao uitsluitend informeert naar de peildatum van 16 januari 2002 hebben we ervoor gekozen om ook het praktijkonderwijs alleen te vragen naar de situatie per 16 januari 2002. De gegevens van het sbao en praktijkonderwijs zijn op die manier het best vergelijkbaar.

In de inventarisatie ten aanzien van het speciaal onderwijs, peildatum 16 januari, neemt de Inspectie van het Onderwijs voor ons dezelfde vraag mee die zij ook stelde in het kader van de inventarisatie in het sbao. Het meedoen met de inventarisatie van de

Inspectie levert niet voldoende gegevens op voor het beantwoorden van de vraagstelling van dit onderzoek. Daarom is het noodzakelijk het speciaal onderwijs voor ZMLK (cluster 3) en cluster 4 te benaderen met een eigen vragenlijst met meerdere peildata.

Bij de opbouw van de vragenlijsten voor de leerplichtambtenaren, sbao en REC cluster 3 en 4 hebben we ook geprobeerd aan te sluiten bij de wijze van inventariseren van de Inspectie. In navolging van het onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs vragen we naar alle thuiszitters. Wat betreft de duur van het thuiszitten hanteren we dezelfde tijds categorieën als de Inspectie doet: 0-1 week; 1-4 weken; 4-8 weken; 8-12 weken; 12 weken-6 maanden; 6 maanden en langer; onbekend. Uit deze gegevens kunnen we onze doelgroep: degenen die langer dan 4 weken thuiszitten, destilleren.

3.1.1 Bronnen

In het onderzoek is aan negen groepen actoren of bronnen die met deze specifieke groep van thuiszitters te maken hebben, een vragenlijst toegezonden. Voor een verantwoording voor de keuze van bronnen verwijzen we u naar Hoofdstuk 2 Onderzoekskader, paragraaf 2.3. De volgende actoren en instellingen participeren in het onderzoek en hebben een vragenlijst ontvangen:

- leerplichtambtenaren;
- coördinatoren samenwerkingsverbanden WSNS (vragenlijst had betrekking op speciaal basisonderwijs);
- coördinatoren samenwerkingsverbanden vo/(s)vo (vragenlijst had betrekking op praktijkonderwijs);
- coördinatoren REC cluster 3 (vragenlijst had betrekking op ZMLK-onderwijs);
- coördinatoren REC cluster 4;
- meldpunten LVG;
- instellingen voor jeugd- licht verstandelijk gehandicapten (OPC);
- William Schrikker Stichting, jeugdbescherming;
- multifunctionele centra (MFC's).

Voorafgaand aan het versturen van de vragenlijsten is op enkele locaties en via sleutelfiguren van landelijke organisaties nagegaan of de responsgroep in principe de gevraagde gegevens kan leveren. Hiermee is getracht inhoudelijk zo dicht mogelijk aan te sluiten bij dat wat in de praktijk al geregistreerd wordt.

Vertegenwoordigers van de leerplichtambtenaren, REC's, Orthopedagogische centra voor j-LVG en de Meldpunten hebben een inhoudelijke reactie gegeven op de vragenlijst en aangegeven of de gevraagde informatie ook daadwerkelijk te leveren was door de verschillende partijen. De vragenlijst is aan de hand daarvan bijgesteld en verstuurd.

De Landelijke Vereniging Leerplichtambtenaren (LVLA) heeft meegedacht in de opzet en inhoud van de vragenlijst en heeft haar adressenbestand van leden ter beschikking gesteld. De Wegbereiders boden de gelegenheid tot overleg met de coördinatoren van de REC's tijdens een reguliere vergadering van hen en hebben de vragenlijst verspreid onder de coördinatoren. De voorzitter van de Meldpunten LVG heeft meegewerkt aan de vragenlijst voor de Meldpunten en de projectleider van het Platform MFC heeft onze vraag om medewerking aan het Platform voorgelegd. Het Landelijk Kenniscentrum LVG leverde de adressen van 22 Orthopedagogische centra voor LVG-jongeren en was medeondertekenaar van de brief die de vragenlijst bege-

leidde. Ook de LVLA en de Wegbereiders hebben de brief mede ondertekend en het Platform MFC heeft zich in de begeleidende brief uitgesproken over het belang van het onderzoek en de MFC's opgeroepen mee te werken.

3.1.2 Opbouw vragenlijsten

De vragenlijsten bestaan uit een algemeen en een specifiek gedeelte.

Algemeen gedeelte:

1. aantallen thuiszitters, met de toespitsing op de aantallen thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen;
2. oplossingsrichtingen en 'good practices'

Specifiek gedeelte:

3. dossiergegevens van kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen.

Ad 1. Aantallen thuiszitters

Het eerste deel van de vragenlijst gaat in op aantallen thuiszitters in algemene zin waar de respondent mee te maken heeft. Daarna zijn de vragen toegespitst op het aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen.

De vragenlijsten hanteren als uitgangspunt de teldata in het onderwijs. Scholen verzamelen jaarlijks voor de overheid gegevens van leerlingen op die data. Door hierbij aan te sluiten hopen we de tijdsinvestering voor de scholen zo klein mogelijk te maken. De oorspronkelijke opzet – om in de vragenlijsten drie peildata te hanteren, zodat de dynamiek in de problematiek (waaronder wachtlijsten) zichtbaar werd – bleek al snel niet haalbaar. Betrokkenen gaven aan dat een dergelijke opzet teveel investering zou vragen en de te verwachten respons enorm zou drukken. Een aantal bronnen is wel gevraagd naar meerdere peildata (zie onderstaand schema). De (jeugd)zorgsector is niet gehouden aan teldata en voor hen is een stand van zaken gebaseerd op een bepaalde periode een betere afspiegeling van de werkelijkheid dan de situatie op 1 peildatum. Alleen de Orthopedagogische centra zijn gevraagd naar een bepaalde periode: van augustus tot 16 januari 2002.

Tabel 3.1 Peildata

	<i>gemeten in periode</i>	<i>peildatum of periode nagevraagd</i>
leerplicht	juli 01 – jan. 02	peildata: 1 juli, 1 okt. 01 en 16 jan. 02
speciaal basisonderwijs	jan. 02	16 jan. 02
praktijkonderwijs	jan. 02	16 jan. 02
REC cluster 3, ZMLK	juli 01 – jan. 02	peildata: 1 juli, 1 okt. 01 en 16 jan. 02
REC cluster 4, alle onderwijstypen	okt. 01 – jan. 02	peildata: 1 okt. 01 en 16 jan. 02
meldpunten LVG	jan. 02	peildatum 16 jan. 02
orthopedagogische centra voor j-LVG	aug. 01 – jan. 02	periode aug. 01 – jan. 02
William Schrikker Stichting	jan. 02	peildatum 16 jan. 02
multifunctionele centra (MFC)	jan. 02	peildatum 16 jan. 02

In de vragenlijsten voor de leerplicht, sbao, Praktijkonderwijs en REC cluster 3 en 4 is een onderscheid gemaakt in het aantal thuiszitters waarvan zeker is dat ze een licht verstandelijke handicap hebben en degenen waarbij het sterke vermoeden bestaat dat hier sprake van is.

Hieronder rapporteren we per bron specifieke keuzen in de uiteindelijke opzet van de vragenlijst.

Vragenlijst leerplichtambtenaar

De leerplichtambtenaar is gevraagd naar thuiszitters die bij hen bekend zijn op drie peildata, te weten 1 juli 2001, 1 oktober 2001 en 16 januari 2001. Hierbij is allereerst gevraagd naar het totaal aantal thuiszitters. Voor de peildata 1 oktober 2001 en 16 januari 2002 is tevens gevraagd voor hoeveel kinderen in de tussenliggende tijd een plaatsing is gerealiseerd en dus niet meer thuiszitten op de daaropvolgende peildatum. Na de vragen over het totaal aantal thuiszitters is een toespitsing gemaakt naar het aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Voor deze laatste groep is een nader onderscheid gemaakt naar leerlingen in de basisschoolleeftijd en in de leeftijd voor voortgezet onderwijs.

Vragenlijst scholen: REC Cluster 3 en 4

Bij de vragenlijsten voor het speciaal onderwijs is steeds een onderscheid gemaakt tussen leerlingen die op de onderzoekslijst of plaatsingslijst staan en kinderen die al op de school geplaatst zijn en dan thuis komen te zitten. Steeds is gevraagd hoeveel leerlingen op respectievelijk de onderzoeks- of plaatsingslijst thuiszitten en hoeveel geplaatste kinderen thuiszitten. Dan is gevraagd hoe lang deze kinderen thuiszitten. Vervolgens is gevraagd bij hoeveel van de thuiszittende leerlingen er sprake is van een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Voor REC cluster 3 ZMLK-scholen is gevraagd naar de stand van zaken op 1 juli 2001, 1 oktober 2001 en 16 januari 2002. Voor scholen binnen REC cluster 4 is uiteindelijk gekozen voor twee peildata: 1 oktober 2001 en 16 januari 2001. Deze uiteindelijke keuze is na overleg met coördinatoren van REC cluster 4 tot stand gekomen, omdat zij problemen ervoeren met het verzamelen van de gegevens bij de scholen. Door twee peildata te hanteren hoeven scholen niet de leerlingadministratie van het schooljaar 2000-2001 te raadplegen, waardoor het minder belastend wordt om mee te werken aan het onderzoek. Voor Cluster 3 is besloten wel de oorspronkelijke vragenlijst te handhaven. Van Cluster 3 waren namelijk al ingevulde vragenlijsten geretourneerd. Aanpassing van de vragenlijst zou waardevolle gegevens verloren doen gaan. Een ander argument om de oorspronkelijke vragenlijst voor Cluster 3 te handhaven was de volgende: uit de teruggestuurde vragenlijsten blijkt dat het aantal thuiszitters bij Cluster 3 beperkt is. Het invullen van de vragenlijst zal voor Cluster 3 minder tijdrovend zijn dan dit het geval is voor scholen in Cluster 4.

Vragenlijsten sbao en Praktijkonderwijs

Het Speciaal Basisonderwijs en Praktijkonderwijs zijn gevraagd de stand van zaken omtrent thuiszitters op 16 januari 2002 op te geven. Ook hier is een onderscheid gemaakt naar thuiszitters die op de onderzoekslijst of plaatsingslijst staan voor het sbao of Praktijkonderwijs en naar thuiszitters die al geplaatst zijn op een dergelijke school

en alsnog thuis komen te zitten. Tevens wilden we weten hoe lang deze leerlingen al thuiszitten. Ten slotte is gevraagd om hoeveel thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen het gaat. Hierbij kon men aangeven of men zeker weet dat het een leerling met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen betreft (blijkend uit gegevens van een indicatiecommissie) of dat men er het sterke vermoeden van heeft.

Vragenlijst Meldpunten LVG

De Meldpunten LVG richten zich op jeugdigen met een IQ van 50-85 met gedragsproblemen, maar met een bredere leeftijdrange dan onze doelgroep, namelijk tot 23 jaar. In de vragenlijst was dan ook nodig om te vragen hoeveel aanmeldingen zij hebben openstaan van jeugdigen in de leerplichtige leeftijd, 4 t/m 16 jaar en hoeveel van hen leerplichtig zijn. Vervolgens is gevraagd hoeveel van deze leerplichtige jeugdigen op 16 januari 2002 geen onderwijs volgen.

Vragenlijst Orthopedagogische centra voor j-LVG

De Orthopedagogische centra zijn gevraagd hoeveel leerplichtige kinderen in de periode augustus 2001 tot 16 januari 2002 geen onderwijs volgden. We vroegen alleen naar degenen die langer dan 4 weken thuiszitten.

Het totaal aantal thuiszitters dat de centra opgeven zijn allemaal jeugdigen met een licht verstandelijke handicap. Tevens wilden we weten bij hoeveel van deze kinderen tijdens de intake naar voren kwam dat zij geen onderwijs volgden en bij hoeveel van hen het thuiszitten begon nadat ze in de instelling waren geplaatst. Ten slotte kwamen we uit op onze doelgroep en vroegen bij hoeveel van de thuiszitters er ook sprake was van gedragsproblemen. In aanvulling op deze basale informatie wilden we ook graag weten hoeveel jeugdigen weliswaar een ontheffing van de leerplicht hebben, maar volgens de instelling wel leerbaar zijn en baat zouden hebben bij het volgen van onderwijs. Hierin is een onderscheid gemaakt tussen jeugdigen met en zonder gedragsproblemen.

Vragenlijst MFC's

De vragenlijst MFC richt zich op peildatum 16 januari 2002 en vraagt naar het aantal aanmeldingen op die datum. Vervolgens was het nodig te specificeren naar het aantal aanmeldingen van kinderen in de leeftijd 4 t/m 16 jaar en daarbinnen weer de groep die leerplichtig is. Nadat deze groep geïdentificeerd was konden we vragen bij hoeveel van deze kinderen er –naast de licht verstandelijke handicap – sprake is van gedragsproblematiek. Ten slotte kwamen we uit bij onze doelgroep en vroegen we hoeveel van deze leerplichtige kinderen met gedragsproblemen er geen onderwijs volgen.

Vragenlijst William Schrikker Stichting

In overleg met de William Schrikker Stichting is ervoor gekozen het vraaggebied te beperken tot kinderen die op 16 januari langer dan 4 weken thuiszitten. De volgende aspecten zijn betrokken in het onderzoek:

- Alle kinderen die geen onderwijs volgen en degenen met gedragsproblematiek;
- In hoeverre thuiszittersproblematiek al bij de intake naar voren kwam.

Ad 2. Oplossingsrichtingen en 'good practises'

Het tweede deel van de vragenlijst vraagt naar oplossingsrichtingen die de respondent wenselijk acht: 'welke maatregelen moeten volgens u getroffen worden om het thuiszittersprobleem van onze specifieke doelgroep aan te pakken? Vervolgens is hen gevraagd goede praktijkvoorbeelden te noemen die hen bekend zijn.

Ad 3. Gegevens individuen

Het laatste deel van de vragenlijst omvat vragen over individuele thuiszitters met een licht verstandelijke handicap én gedragsproblemen. De vraaggebieden zijn:

- achtergrondgegevens individu en laatst bezochte schooltype
- indien van toepassing: onderzoeks- of plaatsingslijst
- factoren die meespelen in thuiszittersproblematiek
- ondernomen maatregelen/acties om thuiszitten op te lossen.

Deze gegevens konden worden ontleend aan dossiers over deze kinderen en jongeren waarover de respondent beschikt. Met de individuele gegevens is vanzelfsprekend zorgvuldig omgegaan. Zo snel mogelijk in het onderzoeksproces krijgen de individuele thuiszitters een nummer toegekend waar verder mee gewerkt wordt. Nergens wordt melding gemaakt van individuele gegevens, maar rapporteren we steeds over groepen thuiszitters (beroepscode voor psychologen III.2.6.4 en III.2.6.5. en toelichting op de beroepscode III.2.7, april 2002). Het was nodig om de respondenten naar enkele persoonsgegevens te vragen. Dit had te maken met het feit dat meerdere informatiebronnen gehanteerd worden. Daardoor bestaat de kans op dubbeltellingen, omdat meerdere bronnen gegevens over het zelfde individu zouden kunnen aanleveren. Er is gevraagd naar de initialen van de thuiszitter en niet naar de volledige naam, zodat de aangeleverde gegevens zo min mogelijk herleidbaar zijn tot de persoon. De initialen zijn uitsluitend gebruikt voor de controle op dubbeltellingen.

Als extra check is de geboortedatum gehanteerd. Na de controle zijn aan de individuen nummers toegekend.

Bij het onderzoek zijn de bepalingen in de Wet bescherming persoonsgegevens (artikel 23) in acht genomen:

- het onderzoek dient een algemeen belang;
- de verwerking van persoonsgegevens is voor het onderzoek noodzakelijk;
- er is gewaarborgd dat de persoonlijke levenssfeer van de betrokkene niet onevenredig wordt geschaad (www.overheid.nl, juli 2002).

3.2 Focused Group Interviews

Het doel van de focused group interviews was om met relevante partijen die betrokken zijn bij leerlingen die thuiszitten dieper in te gaan op de lokale situatie. Het diende een open gesprek te worden, waarin ervaringen uitgewisseld en perspectieven naast elkaar gelegd werden en met elkaar nagedacht werd over oplossingsrichtingen. De groepsinterviews centreerden zich rond de vragen:

- Welke problemen rondom thuiszitten spelen in de regio en waar lopen de aanwezigen tegenaan?

- Welke oplossingsrichtingen voor de lokale problematiek achten de aanwezigen wenselijk en haalbaar?

Er is gezocht naar regio's waar men geconfronteerd wordt met de problematiek van thuiszitters en waar initiatieven gestart zijn op de problematiek aan te pakken. Een ander belangrijk criterium voor de keuze van de regio was een zo groot mogelijke vertegenwoordiging van de verschillende relevante partijen. De keuze is uiteindelijk gevallen op een grootstedelijke regio: Amsterdam met veel aandacht voor thuiszittersproblematiek en een gebied rondom een kleinere stad: Venlo, waar een traditie van samenwerking tussen scholen onderling en met de jeugdzorg bestaat. In deze regio's lukte het om een brede vertegenwoordiging van partijen te laten deelnemen. In Venlo was de directeur van een ZMOK-school op het laatste moment wegens persoonlijke omstandigheden verhinderd. Met hem is later telefonisch nog een aantal zaken doorgesproken om het beeld helder te krijgen.

Ter voorbereiding is getracht uit het landelijke materiaal gegevens te halen over de situatie in Amsterdam en Venlo. Dit beeld hebben we als basis gebruikt en door gericht door te vragen op de ervaren problematiek is het beeld over de situatie tijdens de interviews gecompleteerd. Op basis van alle dossiergegevens is exemplarische casuïstiek ontwikkeld en voorgelegd aan de deelnemers. Tijdens de interviews kwamen voorbeelden naar voren die overeen kwamen met de door ons ontwikkelde casuïstiek.

3.3 Dataverzameling

3.3.1 Respons

In totaal zijn bijna 1200 mensen benaderd met het verzoek een vragenlijst in te vullen. En even zoveel herinneringsbrieven zijn de deur uitgegaan. Met uitzondering van de leerplichtambtenaren zijn alle organisaties en functionarissen binnen de responsgroep aangeschreven. Voor de leerplicht zijn alle leden van de LVLA aangeschreven, aangevuld met een vragenlijst naar alle gemeenten waarvan geen van de leerplichtambtenaren lid is van de LVLA. Met de leden van de leerplicht is naar schatting 80% van de leerplichtambtenaren bereikt, met de aanvullende verzending naar de ontbrekende gemeenten verwachten we 90-100% van de leerplichtambtenaren bereikt te hebben. Het schema op de volgende pagina geeft weer hoeveel respondenten een vragenlijst ingevuld en geretourneerd hebben. De respons is hoger dan op basis van ervaring met schriftelijke inventarisaties verwacht mag worden. Babbie (1987) gaat ervan uit dat bij een wat meer ingewikkelde schriftelijk afgenomen vragenlijst de respons meestal ligt tussen 15% tot 20%.

470 Leerplichtambtenaren die lid zijn van de Landelijke Vereniging van Leerplichtambtenaren (LVLA) hebben we op naam aangeschreven. In de gemeenten – die we niet via het ledenbestand van de LVLA konden bereiken, omdat geen leerplichtambtenaar uit die gemeente lid was – is 'de leerplichtambtenaar' aangeschreven. In totaal zijn 104 vragenlijsten op die manier verzonden, waardoor het totaal aantal verzonden vragenlijsten komt op 574.

Tabel 3.2 Respons

	aantal aangeschreven	respons vragenlijst (%)
leerplichtambtenaren	574	311 (54%)
coördinatoren WSNS (sbao)	248	117 (47%)
coördinatoren vo/(s)vo (praktijkonderwijs)	95	55 (62%)
REC cluster 3, ZMLK scholen	150	63 (37%)
REC cluster 4, alle scholen	99	46 (47%)
meldpunten LVG	5	5 (100%)
orthopedagogische centra voor j-LVG	22	12 (55%)
William Schrikker Stichting	160	32 (20%)
MFC's	11	7 (64%)

Slechts 20% van de jeugdbeschermers van de William Schrikker Stichting heeft de vragenlijst ingevuld. Het was niet mogelijk een volledig non-respons onderzoek te verrichten, maar 12 jeugdbeschermers is gevraagd waarom ze de vragenlijst niet hadden ingevuld. 10 jeugdbeschermers geven aan dat ze op de peildatum geen thuiszitters hadden en daarom de vragenlijst niet hebben ingevuld. Bij de andere twee speelden andere redenen – zwangerschapsverlof en ziekte – een rol.

Twee van de 11 MFC's hadden de vragenlijst voor het Orthopedagogisch Centrum voor licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen ontvangen en ingevuld. Deze hebben niet opnieuw de vragenlijst ingevuld, maar aangegeven dat het dezelfde groep van thuiszitters betreft. We hebben deze twee instellingen meegenomen als Orthopedagogisch Centrum en niet als MFC.

Aan alle bronnen is gevraagd om in aanvulling op het algemene deel van de vragenlijst meer specifieke informatie te verstrekken over de groep thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Er zijn van 333 individuen gegevens gerapporteerd die konden meegenomen worden in de analyse. En dan nog iets over de groep 4-jarigen die nog niet leerplichtig zijn. Deze hadden we meegenomen, omdat ook bij hen al problemen met onderwijs kunnen optreden. In totaal zijn er 3 vierjarige thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen gerapporteerd (1%). Statistisch gezien hebben ze geen invloed op de gerapporteerde percentages.

Voor het bepalen van het aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen is uitgegaan van het aantal dat opgegeven is in het algemene deel van de vragenlijst. Alleen voor het praktijkonderwijs en de Meldpunten LVG was het noodzakelijk om het totaal aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen te baseren op de individuele dossiergegevens.

Het aantal ontvangen gegevens individuen van deze thuiszitters komt niet altijd overeen met het opgegeven aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen in het algemene deel van de vragenlijst (zie paragraaf 4.10 resume-

rend). Vaak zijn er minder dossiers ingevuld, maar soms ook meer. De gegevens van individuen zijn daarnaast gebruikt om te controleren voor dubbeltellingen. We komen hier in paragraaf 3.3.2 op terug.

3.3.2 Ervaring met het inventariseren van de gegevens

Het feit dat zoveel bronnen aangeschreven moesten worden om te trachten een zo volledig mogelijk overzicht te krijgen van het aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen is op zich al een belangrijk gegeven. Leerplichtambtenaren zullen van alle bronnen het meest brede overzicht hebben van thuiszitters in de verschillende onderwijssoorten. Zij registreren en volgen de discontinue schoolgang van leerplichtigen – ook van de doelgroep van het onderzoek. Uiteraard zijn ze alleen op de hoogte van thuiszitten als de school hen dit meldt of als ouders hen direct benaderen. De andere bronnen in het onderzoek doen uitspraken over die kinderen en jongeren die zich bij hun school of instelling hebben gemeld of ingeschreven staan.

De mate waarin respondenten de gewenste informatie konden verstrekken wisselt sterk. Met name het feit of er sprake is van een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen is bij de bronnen in het onderwijs lang niet altijd bekend of (nog) niet onderzocht. Leerplichtambtenaren gaven regelmatig aan dat zij gedetailleerde informatie zoals het IQ niet registreren. Dat blijkt ook, want in 75% van de cases van de leerplichtambtenaren is het IQ niet ingevuld. Ook bij scholen is dit gegeven niet altijd ingevuld. Binnen de zorgsector is dit gegeven wel geregistreerd; de Meldpunten LVG en Orthopedagogische centra voor j-LVG weten in de regel het IQ. Zij zijn weer minder op de hoogte van het onderwijs dat het kind volgde voor het thuis kwam te zitten. Ook andere, meer specifieke gegevens over thuiszitters zijn vaak opengelaten. Over de duur dat kinderen al thuiszitten is in veel gevallen geen betrouwbaar beeld af te leiden. Alle bronnen vullen dit gegeven slecht in. Van 76% van de kinderen uit alle bronnen, is het laatst gevolgde onderwijstype bekend. Daarnaast hebben enkele leerplichtambtenaren op de vragenlijst gezet dat zij de persoonsgebonden informatie over de doelgroep van het onderzoek niet verstrekken. Zij vinden dat de privacy van de leerling in het geding is.

In het onderzoek liepen we tevens aan tegen het feit dat in veel gemeenten geen overzicht is van het totaal aantal thuiszitters dat bij hen gemeld is. Het registratiesysteem liet het niet toe hier snel een overzicht van te hebben. Leerplichtambtenaren geven zelf aan dat zij het beeld van het totaal aantal bij hen gemelde thuiszitters missen. “Eén van de landelijke knelpunten is het registratiesysteem”, zo meldt een leerplichtambtenaar ons. “Er wordt fors geïnvesteerd in het registratiesysteem, maar het is nog niet zover dat we de gevraagde gegevens kunnen verstrekken.” Telefonisch of via e-mail hebben 14 gemeenten aangegeven dat ze de vragenlijst niet invullen, omdat ze de gevraagde gegevens niet kunnen leveren en/of de tijd ontbreekt om de gevraagde gegevens handmatig te inventariseren.

Dubbeltellingen

Ten aanzien van de thuiszitters opgegeven in het deel over individuele kinderen en

jongeren is het mogelijk te achterhalen of de verschillende bronnen een en hetzelfde kind hebben ingevuld, omdat we de initialen en geboortedata kunnen vergelijken. Opvallend weinig dubbelstellingen treffen we aan: van de 333 dossiers zijn er acht dubbel. Daarvan komen er drie uit de Meldpunten LVG en de OPC's. Het geringe aantal dubbelingen wordt deels verklaard doordat de respons van de verschillende bronnen gespreid is over Nederland: de leerplichtambtenaar in Groningen heeft bijvoorbeeld wel de lijst ingevuld, de scholen niet. En omgekeerd daar waar scholen de lijst retournerden is niet altijd een respons van de leerplicht ontvangen. Daarnaast bevestigt het lage aantal dubbelstellingen onze veronderstelling dat voor het meest complete overzicht van de groep thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen er meerdere bronnen geraadpleegd dienen te worden.

3.3.3 Consequenties voor de analyse en rapportage

De consultatie van negen verschillende bronnen levert – mede door verschillen in respons en de informatie die bronnen tot hun beschikking hebben – een fragmentarisch overzicht. Het onderzoek levert een totaal aantal thuiszitters op, zoals gerapporteerd in het algemene deel van de vragenlijst. Op basis van de individuele gegevens van thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen kunnen we voor een groot deel van de thuiszitters nagaan hoeveel dubbelstellingen er voorkomen. De aantallen verwijzen echter wel naar een ondergrens, het aantal thuiszitters zal in werkelijkheid hoger zijn.

De gerapporteerde aantallen van de Meldpunten LVG geven wel een landelijk beeld weer. Door de respons van 100% weten we zeker dat we alle thuiszitters die bij hen aangemeld zijn op het spoor zijn gekomen. De responspercentages voor de andere bronnen liggen tussen de 20 en 64%. De respons vormt geen getrouwe afspiegeling en de totalen per bron kunnen niet opgehoogd worden naar landelijke totalen.

4 OMVANG PROBLEMATIEK THUISZITTERS

In dit hoofdstuk worden de resultaten met betrekking tot de omvang van de groep thuiszitters in het najaar 2001 tot 16 januari 2002 gepresenteerd. Het gaat hier in het bijzonder om de groep thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Om zicht te krijgen op het relatieve aandeel van kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen binnen de totale groep van thuiszitters is bij de leerplicht en het onderwijs ook gevraagd naar het totaal aantal thuiszitters (voor verantwoording hiervan verwijzen we naar hoofdstuk 3: onderzoeksmethode).

Per bron wordt aangegeven hoeveel kinderen en jongeren in een bepaald tijdvak thuis zitten en geen onderwijs volgen (kopje: *totaal aantal thuiszitters*) en welk deel daarvan een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen heeft. Aangezien steeds pas aan het einde van elke paragraaf de toespitsing volgt naar de uiteindelijke doelgroep starten we voor de leesbaarheid elke paragraaf met een korte samenvatting van de resultaten omtrent de groep licht verstandelijk gehandicapten met gedragsproblemen.

4.1 Leerplicht

Van de 574 aangeschreven leerplichtambtenaren hebben er 311 gereageerd (54%). Deze leerplichtambtenaren rapporteren in totaal 102 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. 69% (71 thuiszitters) zit langer dan 4 weken thuis. De 102 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen vormen 41% van alle thuiszitters die de leerplichtambtenaren opgaven.

Tabel 4.1 Thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen volgens opgave leerplichtambtenaren

bron (% respons)	peildatum	thuiszitters	langer dan	korter dan	duur
		met LVG en gedragsproblemen	4 weken thuis	4 weken thuis	onbekend
leerplicht (54%)	1 juli, 1 okt. 2001				
	16 januari 2002	102 (waarvan 52 zeker en 50 een sterk vermoeden)	71	29	2

Totaal aantal thuiszitters

Leerplichtambtenaren is gevraagd voor drie peildata het aantal thuiszitters op te geven. Van de 311 respondenten rapporteerden er 198 (64%) op geen van deze drie peildata thuiszitters te hebben geregistreerd, 113 echter wel voor één of meer peildata. Er waren 38 leerplichtambtenaren die voor alle peildata wel thuiszitters hadden geregistreerd (12%). Een groep van 75 respondenten (24%) had op één of twee peildata thuiszitters.

Leerplichtambtenaren is gevraagd naar het totaal aantal thuiszitters en zij rapporteren voor de tweede helft van 2001 een oplopend aantal thuiszitters. Op 1 juli 2001 volgen 97 leerlingen geen onderwijs en zitten thuis. Medio januari 2002 is het aantal bijna verdubbeld tot 189. Tussen de peildata zijn er leerlingen naar school terug gegaan en zijn er nieuwe thuiszitters bijgekomen. In totaal hebben 248 leerplichtige leerlingen tussen 1 juli 2001 en medio januari 2002 thuisgezeten.

Er zitten volgens de gegevens van de leerplichtambtenaren bijna twee keer zo vaak leerlingen in de leeftijd voor het voortgezet onderwijs thuis als leerlingen in de basis-onderwijsleeftijd. Deze verdeling wijkt sterk af van de verhouding basisonderwijs – voortgezet onderwijs in de Nederlandse schoolpopulatie (63% tegen 37%)³.

Tabel 4.2 Aantallen thuiszitters naar peildatum en leeftijdsgroep (n=311)

	stand 1 juli 01	nieuwe thuiszitters	niet meer thuis	stand 16 jan. 02	totaal aantal thuiszitters juli 01 – jan. 02
bao-leeftijd	31	61	29	63	92
vo-leeftijd	66	90	30	126	156
totaal	97	151	59	189	248

LVG en gedragsproblemen

In de bepaling van de omvang van de groep licht verstandelijk gehandicapten met gedragsproblemen is gebruik gemaakt van twee bronnen. De eerste bron bestaat uit door leerplichtambtenaren zelf gesommeerde aantallen thuiszitters. Zij konden dit aangeven in het algemene deel van de vragenlijst. De tweede bron bestaat uit gegevens afkomstig uit het laatste onderdeel van de vragenlijst: de individuele gegevens over de specifieke groep thuiszitters. De aantallen uit het algemene overzicht komen echter niet overeen met de aantallen uit de dossiers: er worden 102 thuiszitters gemeld, terwijl men in totaal 109 dossiers heeft ingevuld. Uit hoofdvragenlijsten en de dossiers is getracht het aantal nieuwe thuiszitters af te leiden die tussen juli 2001 en januari 2002 zijn aangemeld. Beide bronnen zijn onvolledig. Met name vragen over de aanvangsdatum van het thuiszitten en het resultaat op een bepaalde peildatum in de vragenlijst over afzonderlijke individuen zijn

³ Schooljaar 2000–2001, bron: CBS.

onvolledig of foutief (bijvoorbeeld aanvangsdatum opgegeven ná januari 2002) ingevuld. Voor slechts 47 van de 109 individuen kan een resultaat worden genoteerd. Daarom is er voor gekozen om de aantallen af te leiden uit de hoofdvragenlijst, meer in het bijzonder op basis van gesommeerde gegevens voor het tijdvak juli 2001-januari 2002.

Er zijn bij de leerplicht 102 licht verstandelijke gehandicapte thuiszitters met gedragsproblemen geregistreerd. Dit is 41% van alle 248 thuiszitters. In de helft van de gevallen (51%) blijkt de licht verstandelijke handicap en gedragsproblematiek uit gegevens van een indicatiecommissie. Voor de andere helft bestaat er een vermoeden, omdat de gegevens (nog) niet beschikbaar zijn of omdat de respondent niet beschikt over deze gegevens. De helft (52%) heeft een leeftijd van het voortgezet onderwijs, de resterende helft van het basisonderwijs.

Tabel 4.3 Aantal licht verstandelijk gehandicapte thuiszitters dat geen onderwijs volgt tussen 1 juli 2001 – 16 jan 2002 (n=102)

bao-leeftijd	49
vo-leeftijd	53
Totaal	102

Analyse van de individuele gegevens laat zien dat 71 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen vier weken of langer thuis zitten, dat is 70% van alle 102 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen.

4.2 Scholen voor speciaal basisonderwijs (sbao)

117 van de 248 coördinatoren WSNS hebben gerepsondeerd (47%). Volgens opgave van deze 117 coördinatoren hebben 12 van de 14 kinderen die op 16 januari 2002 volgens hun registratie geen onderwijs volgen een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Gelet op het hoge aantal kinderen waarvan de duur van het thuiszitten onbekend is verwijzen we in onderstaande tabel naar het minimum aantal kinderen dat langer dan 4 weken thuiszit.

Tabel 4.4 Thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen volgens opgave coördinatoren WSNS

bron (% respons)	peildatum	thuiszitters met LVG en gedragsproblemen	langer dan 4 weken thuis	korter dan	duur
				4 weken thuis	onbekend
speciaal basisonderwijs (47%)	16 januari 2002	12	4	1	7

Totaal aantal thuiszitters

Elf van de 117 responderende coördinatoren melden dat veertien leerlingen op 16 januari 2002 thuis zitten. De resterende 106 coördinatoren (91%) melden dat er op de betreffende peildatum geen thuiszitters zijn. Van de veertien leerlingen staan er zeven op de onderzoekslijst voor het sbao, drie op de plaatsingslijst voor het sbao en zijn er nog eens vier reeds geplaatst in het sbao. Drie van de zeven kinderen op de *onderzoekslijst* zitten minder dan vier weken thuis, één kind valt in de categorie '12 weken tot 6 maanden thuis'. Van de overige drie kinderen is de wachttijd niet bekend. Van de drie kinderen op de *plaatsingslijst* is alleen van één kind bekend dat het 4-8 weken thuis zit. Drie kinderen die *reeds geplaatst* waren, zitten hooguit een week thuis; één kind zit 8-12 weken thuis. In totaal zitten 3 kinderen langer dan vier weken thuis.

LVG en gedragsproblemen

Twaalf van de veertien kinderen die volgens de coördinatoren WSNS op 16 januari geen onderwijs volgen, zijn licht verstandelijk gehandicapt en hebben gedragsproblemen. Het betreft vier kinderen op de onderzoekslijst, twee op de plaatsingslijst en vijf kinderen zijn al geplaatst op een sbao-school.

Voor tien van de twaalf kinderen zijn er dossiergegevens bekend. Uit deze gegevens is voor vijf kinderen niet af te leiden hoe lang zij thuis zitten. Van de resterende vijf zitten er vier langer dan vier weken thuis en één korter dan vier weken.

Voor een beschrijving van de inventarisatie van de Inspectie van het Onderwijs binnen het sbao verwijzen we naar paragraaf 4.10.

4.3 Praktijkonderwijs

55 Scholen voor praktijkonderwijs hebben gereageerd (62%). De dossiergegevens geleverd door het praktijkonderwijs leveren 35 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen thuis. Van 51% van deze jeugdigen weten we de duur van het thuiszitten; 14 jeugdigen hebben langer dan 4 weken geen onderwijs gevolgd en 4 zijn korter dan 4 weken thuis. Voornoemde aantallen verwijzen naar minimale aantallen, omdat slechts van 51% van de jeugdigen de duur van het thuiszitten bekend is.

Tabel 4.5 Thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen volgens opgave scholen praktijkonderwijs

bron (% respons)	peildatum	thuiszitters met LVG en gedragsproblemen			
		langer dan 4 weken thuis	korter dan 4 weken thuis	duur onbekend	
praktijkonderwijs (62%)	16 januari 2002	35	14	4	17

Noot: uit het algemene deel van de vragenlijsten komen 31 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen naar voren

Totaal aantal thuiszitters

Volgens de gesommeerde gegevens van 25 scholen voor praktijkonderwijs volgen 38 leerplichtige jongeren op 16 januari 2002 geen onderwijs. De resterende dertig responderende scholen geven aan dat er geen thuiszitters zijn. Er staan vijf jongeren op de onderzoekslijst voor het praktijkonderwijs, één op de plaatsingslijst en zijn 32 al ingeschreven op een school voor praktijkonderwijs. Twee jongeren op de *onderzoekslijst* zitten langer dan 12 weken thuis, één jongere 1 tot 4 weken. De jongere op de *plaatsingslijst* is minimaal acht weken thuis. Achttien jongeren die reeds zijn *ingeschreven* op een school zitten langer dan vier weken thuis, negen jongeren korter dan vier weken. In totaal zitten 21 jongeren langer dan vier weken thuis.

LVG en gedragsproblemen

Volgens de door de coördinatoren zelf gesommeerde gegevens uit het algemene deel van de vragenlijst bedraagt het aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap én gedragsproblemen op de peildatum 31. Het aantal dossiers met individuele gegevens, bedraagt echter 35. Uitgaande van de gegevens over deze 35 personen zijn veruit de meeste (27) al geplaatst op een school voor praktijkonderwijs. Drie staan op de onderzoekslijst (2) of plaatsingslijst (1). Van vijf is niet geregistreerd in welke fase zij verkeren. Verder wijzen de individuele gegevens uit dat 14 leerlingen van de 35 leerlingen langer dan vier weken geen onderwijs hebben gevolgd. Vier leerlingen zijn korter dan vier weken thuis en voor 17 leerlingen (49%) is de aanvangsdatum van het thuiszitten niet geregistreerd en kan de duur niet worden berekend.

4.4 Scholen REC cluster 3

63 ZMLK-scholen binnen REC cluster 3 hebben gerespondeerd (37%). Volgens opgave van deze scholen zitten er in de periode oktober 2001 tot januari 2002 21 jeugdigen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen thuis. Dit is 44% van het totaal aantal thuiszitters in cluster 3, ZMLK. Bij 13 van hen hebben indicatiegegevens uitgewezen dat er sprake is van een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Van de overige 8 bestaat het sterke vermoeden dat dit zo is. Minimaal 4 kinderen zitten langer dan 4 weken thuis. Van de overige is de duur onbekend.

Tabel 4.6 Thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen volgens opgave ZMLK-scholen binnen REC cluster3

bron (% respons)	peildata	thuiszitters met LVG en gedragsproblemen	langer dan 4 weken thuis	korter dan 4 weken thuis	duur onbekend
REC cluster 3, ZMLK (37%)	1 juli, 1 okt. 2001 en 16 jan. 2002	21 (waarvan 13 zeker en bij 8 een sterk vermoeden)	4	0	17

Totaal aantal thuiszitters

De helft van de 63 responderende scholen (54%) heeft zowel een so- als vso-afdeling. Vier van iedere tien scholen (39%) bieden alleen so-onderwijs aan, twee procent louter vso. Vijf procent heeft niet aangegeven of er so of vso wordt aangeboden. Driekwart van de scholen (73%) rapporteert geen thuiszitters, de overige 27% wel.

Op 1 juli 2001 zaten 31 kinderen thuis, een halfjaar later zijn het er 25. Gedurende deze periode kunnen in totaal 48 kinderen en jongeren worden aangemerkt als thuiszitter. De helft staat op de onderzoekslijst voor het onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen (ZMLK). De andere helft staat op de plaatsingslijst of is al geplaatst op een ZMLK-school.

Van de 31 kinderen die in juli 2001 geen onderwijs volgen, zitten er 19 langer dan vier weken thuis. Eén kind is minder dan vier weken thuis, van de overige 11 is de verblijfsduur thuis niet bekend.

In januari 2002 zitten 10 kinderen langer dan vier weken thuis, 4 korter dan vier weken en van 11 is de duur onbekend.

Tabel 4.7 Aantallen thuiszitters REC cluster 3, ZMLK-scholen naar peildatum en status

	<i>stand 1 juli 01</i>	<i>nieuwe thuiszitters</i>	<i>niet meer thuis</i>	<i>stand 16 jan. 02</i>	<i>totaal aantal thuiszitters juli 01 – jan. 02</i>
onderzoekslijst	16	12	11	17	28
plaatsingslijst	6	3	7	2	9
geplaatste leerlingen	9	2	5	6	11
totaal	31	17	23	25	48

LVG en gedragsproblemen

Op 1 juli 2001 zijn zeven van alle 31 thuiszitters LVG-thuiszitters met gedragsproblemen. Uit het algemene deel van de vragenlijsten is verder af te leiden dat in het halfjaar tot en met medio januari 2002 er in totaal 21 thuiszitters met LVG en gedragsproblemen zijn aangemeld. Dit is 44% van het totaal aantal thuiszitters in Cluster 3, ZMLK. Van deze 21 thuiszitters is bij 13 zeker sprake van een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Dit heeft een indicatiecommissie uitgewezen. Bij de andere 8 thuiszitters bestaat het sterke vermoeden dat het jeugdigen met een licht verstandelijke handicap met gedragsproblemen betreft, maar er zijn (nog) geen gegevens van een indicatiecommissie voorhanden.

Er zijn dossiergegevens van acht individuen meegestuurd. Van vier van de acht kinderen staat vast dat zij langer dan vier weken thuis hebben gezeten.

4.5 Scholen REC cluster 4

46 van de 99 scholen binnen REC cluster 4 hebben gereageerd. In de periode oktober 2001 tot 16 januari 2002 zijn volgens opgave van deze scholen 122 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen geregistreerd. Dit is 100% van het totaal aantal geregistreerde thuiszitters. Van slechts 15% (18 jeugdigen) is de duur van het thuiszitten bekend: 15 zitten langer dan 4 aaneengesloten lesweken thuis, 3 korter.

Tabel 4.8 Thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen volgens opgave scholen binnen REC cluster 4

bron (% respons)	peildata	thuiszitters			
		met LVG en gedragsproblemen	langer dan 4 weken thuis	korter dan 4 weken thuis	duur onbekend
REC cluster 4, alle scholen (47%)	okt. 2001 en 16 jan. 2002	122	15	3	104

Totaal aantal thuiszitters

Van de 46 responderende scholen is drievijfde (59%) een so-school en een vijfde (22%) louter een vso-school. Eén school heeft beide en van 17% is dit gegeven onbekend. Tweederde van de scholen (67%) is een ZMOK-school. Een kwart (26%) verzorgt onderwijs aan langdurig zieke kinderen en zeven procent is een school verbonden aan een pedologisch instituut. (Zie tabel op volgende pagina.)

Zeventien van de 46 scholen (37%) rapporteren thuiszitters op 1 oktober 2001, 29 scholen rapporteren geen thuiszitters. Net als bij het REC cluster 3, ZMLK is daarbij een onderscheid gemaakt naar aantallen die voorkomen op een onderzoeks- of een plaatsingslijst of naar reeds geplaatste leerlingen. Op 1 oktober 2001 zijn 68 kinderen thuis, drie maanden later is het aantal toegenomen tot 89. Het betreft vooral kinderen die op de onderzoeks- en plaatsingslijst staan voor het ZMOK. In totaal hebben tussen oktober en januari 116 kinderen geen onderwijs gevolgd en thuis gezeten.

Het merendeel van de thuiszitters wordt gescreend of is geïndiceerd voor het ZMOK (96%). De resterende groep (4%) voor lzK of een pi. In vergelijking met de populatie op deze scholen in Nederland zijn onder thuiszitters kinderen met een ZMOK-indicatie/onderzoek iets oververtegenwoordigd (96% tegen 91% in de populatie van REC cluster 4-voorzieningen in Nederland). De andere groepen (lzK en pi) zijn iets ondervertegenwoordigd (respectievelijk 18% en 1% op Nederlandse scholen)⁴.

Van de helft van alle thuiszitters is bekend hoe lang zij in oktober 2001 geen onderwijs volgen: 29 van de 68 zitten vier weken of langer thuis (42%) en vier zitten korter dan een maand thuis. Voor 35 leerlingen ontbreekt dit gegeven.

⁴ In het schooljaar 2001-2002 nemen in Nederland 10.620 kinderen deel aan ZMOK-onderwijs. Het aantal leerlingen in het onderwijs voor lzK en bij een pedologisch instituut bedraagt respectievelijk 900 en 110 (bron: CBS).

Tabel 4.9 Aantallen thuiszitters REC cluster 4 naar peildatum en status

	stand 1 okt. 01	nieuwe thuiszitters	stand 16 jan. 02	totaal aantal thuiszitters okt. 01– jan. 02
<i>onderzoekslijst</i>				
ZMOK	37	20	37	57
lzk	1	0	0	1
pi	2	1	1	3
totaal	40	21	38	61
<i>plaatsingslijst</i>				
ZMOK	21	14	33	35
lzk	0	0	0	0
pi	0	0	0	0
totaal	21	14	33	35
<i>geplaatste leerlingen</i>				
ZMOK	7	12	17	19
lzk	0	1	1	1
pi	0	0	0	0
totaal	7	13	18	20
<i>totaal thuiszitters</i>				
ZMOK	65	46	87	111
lzk	1	1	1	2
pi	2	1	1	3
totaal	68	48	89	116

LVG en gedragsproblemen

Op 1 oktober 2001 zijn 55 kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen als thuiszitter geregistreerd. In de drie maanden daarna zijn er 67 van deze kinderen nieuw aangemeld als thuiszitter. In totaal komen de coördinatoren in het algemene deel van de vragenlijst op 122 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Dit zijn er meer dan de coördinatoren als totaal aantal thuiszitters hebben opgegeven (116, tabel 4.4). Wellicht heeft dit te maken met het feit dat we op de volgende peildatum steeds vragen naar thuiszitters die er nieuw bijgekomen zijn. Dan doen zich snel telfouten voor.

Bij 70 kinderen (57%) heeft een indicatiecommissie vastgesteld dat er sprake is van een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Bij de andere 52 thuiszitters (43%)

bestaat het sterke vermoeden dat hier sprake is van een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen.

De meeste kinderen (71) staan op de onderzoekslijst. Een kleinere groep van 45 kinderen wacht op plaatsing, terwijl in dezelfde periode het aantal kinderen dat is geplaatst op een hand is te tellen (zes kinderen).

Tabel 4.10 Aantallen thuiszitters licht verstandelijk gehandicapt en gedragsproblemen REC cluster 4 naar peildatum en status

	stand 1 okt. 01	nieuwe thuiszitters 1 okt. 01 - 16 jan. 02	totaal aantal thuiszitters okt. 01 – jan. 02
<i>Onderzoekslijst</i>			
ZMOK	29	41	70
lzk	0	0	0
pi	1	0	1
totaal	30	41	71
<i>Plaatsingslijst</i>			
ZMOK	22	23	45
lzk	0	0	0
pi	0	0	0
totaal	22	23	45
<i>geplaatste leerlingen</i>			
ZMOK	3	3	6
lzk	0	0	0
pi	0	0	0
totaal	3	3	6
<i>totaal thuiszitters</i>			
ZMOK	54	67	121
lzk	0	0	0
pi	1	0	1
totaal	55	67	122

Ook onder licht verstandelijk gehandicapten met gedragsproblemen zijn leerlingen met een ZMOK-indicatie in vergelijking met het aandeel ZMOK-leerlingen in de Nederlandse REC cluster 4 schoolpopulatie oververtegenwoordigd (99% tegen 91%).

Van 38 van de 122 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen zijn dossiergegevens bekend. Hieruit is geen goed beeld van de duur van het thuiszitten af te leiden. Wel is bekend dat 15 van deze 38 kinderen langer dan vier weken thuis zijn (39%) en drie korter dan vier weken.

4.6 Meldpunten licht verstandelijk gehandicapten

Op 16 januari 2002 staan bij de 5 meldpunten 47 aanmeldingen open van thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Deze volgen allemaal langer dan 4 weken geen onderwijs.

Tabel 4.11 *Thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen volgens opgave Meldpunten LVG*

bron (% respons)	peildata	thuiszitters			duur onbekend
		met LVG en gedrags- problemen	langer dan 4 weken thuis	korter dan 4 weken thuis	
Meldpunten LVG (100%)	16 jan. 2002	47	47	niet gevraagd	0

Totaal aantal licht verstandelijk gehandicapte thuiszitters

Drie van de vijf meldpunten voor licht verstandelijk gehandicapten rapporteren hoeveel aanmeldingen op 16 januari 2002 open staan. Twee meldpunten hebben niet het algemene deel van de vragenlijst ingevuld, maar wel individuele dossiergegevens van licht verstandelijk gehandicapten met gedragsproblemen.

Bij de drie meldpunten zijn 97 licht verstandelijk gehandicapte kinderen en jongeren aangemeld van wie er 38 leerplichtig zijn. Van deze 38 volgen er 25 op de peildatum geen onderwijs, van wie 21 al zeker meer dan vier lesweken. Dertien van de genoemde 38 leerplichtige kinderen volgen toch nog een vorm van onderwijs (1 of 2 uur per dag). Voor 4 van deze 18 kinderen duurt deze situatie al meer dan vier weken. Voor 11 van de 38 leerplichtige kinderen bestaat er een alternatieve vorm van daginvulling.

LVG en gedragsproblemen

De meldpunten is gevraagd gegevens aan te leveren van kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen die *langer* dan 4 weken geen onderwijs volgen. Uit de dossiers van alle vijf meldpunten blijkt dat er 47 kinderen en jongeren met een licht verstandelijke handicap én gedragsproblemen zijn. Gezien onze vraagstelling aan de meldpunten mogen we ervan uitgaan dat al deze kinderen 4 weken of langer geen onderwijs hebben gevolgd.

4.7 Orthopedagogische centra voor jeugd-licht verstandelijk gehandicapten (j-LVG)

12 van de 22 OPC's hebben gerespondeerd (55%). Er is gevraagd naar jeugdigen die leerplichtig zijn en geen ontheffing van de leerplicht hebben. Het aantal jeugdige thuiszitters met een licht verstandelijk handicap én gedragsproblemen binnen de OPC's bedraagt 48 op de peildatum 16 januari 2002. Dit is 91% van alle leerplichtige thuiszitters die in de responderende orthopedagogische centra voor j-LVG verblijven. Zij volgen allemaal langer dan 4 aaneengesloten lesweken geen onderwijs.

Tabel 4.12 Thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen volgens opgave OPC

bron (% respons)	peildata	thuiszitters			duur onbekend
		met LVG en gedrags- problemen	langer dan 4 weken thuis	korter dan 4 weken thuis	
OPC (55%)	16 jan. 2002	48	48	niet gevraagd	0

Totaal aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap

Twaalf van de 22 orthopedagogische centra voor j-LVG hebben gerespondeerd (respons 55%). Acht van deze centra melden dat 53 leerplichtigen minimaal vier aaneengesloten lesweken geen onderwijs hebben gevolgd tussen 1 augustus 2001 en 16 januari 2002. Bij 37 van deze 53 kinderen kwam dit beeld naar voren tijdens de intake. Bij 13 leerplichtige kinderen bleek dat nadat zij in de instelling waren geplaatst. Van de resterende drie leerlingen is daarover niets bekend. Vier van de twaalf centra melden geen thuiszitters.

LVG en gedragsproblemen

Bovengenoemde 53 jeugdigen hebben allemaal een IQ tussen de 50-85, 48 van hen hebben daarbij ook gedragsproblemen (91%). Het aantal jeugdigen met een licht verstandelijk handicap én gedragsproblemen bedraagt dus 48 op de peildatum 16 januari 2002.

In aanvulling hebben we gevraagd naar kinderen die wél een ontheffing hebben van de leerplicht, maar volgens de instelling baat zouden hebben bij het volgen van onderwijs. Dat zijn 23 kinderen. Bij nagenoeg alle van deze kinderen (22 in getal) is er sprake van gedragsproblematiek. In dit deelonderzoek doet zich de volgende discrepantie voor. In het algemene deel van de vragenlijst worden er 48 kinderen met een LVG én gedragsproblemen opgegeven, waarna er voor 53 kinderen individuele gegevens zijn verstrekt.

4.8 William Schrikker Stichting

32 Jeugdbeschermers van de William Schrikker Stichting hebben meegewerkt aan het onderzoek (20%). Volgens opgave van deze jeugdbeschermers volgen er 19 kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen – die onder de zorg van de William Schrikker Stichting vallen – geen onderwijs. Dit aantal is 86% van het totaal aantal van 22 thuiszitters. De 19 thuiszitters volgen al langer dan 4 lesweken geen onderwijs.

Tabel 4.13 Thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen volgens opgave William Schrikker Stichting

bron (% respons)	peildata	thuiszitters			duur onbekend
		met LVG en gedrags- problemen	langer dan 4 weken thuis	korter dan 4 weken thuis	
William Schrikker Stichting (20%)	16 jan. 2002	19	19	niet gevraagd	0

Totaal aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap

Er hebben 32 van de 160 jeugdbeschermers van de William Schrikker Stichting meegewerkt aan het onderzoek. Zij hebben vragen beantwoord die betrekking hebben op de peildatum 16 januari 2002. Twaalf van hen rapporteren 22 leerplichtige jeugdigen (zonder ontheffing van de leerplicht) die minimaal vier aaneengesloten lesweken geen onderwijs hebben gevolgd. Het zijn leerplichtigen met een licht verstandelijke handicap. De overige 20 jeugdbeschermers geven aan dat zij op 16 januari 2002 geen thuiszitters in hun caseload hebben.

LVG en gedragsproblemen

Van bovengenoemde 22 leerplichtige thuiszitters die minimaal vier aaneengesloten lesweken geen onderwijs hebben gevolgd, hebben er 19 gedragsproblemen.

4.9 multifunctionele centra (MFC)

De MFC's is gevraagd naar cliënten die leerplichtig zijn en geen ontheffing van de leerplicht hebben. Dan blijkt dat 23 van 137 kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen die aangemeld zijn bij de multifunctionele centra op 16 januari 2002 langer dan 4 weken geen onderwijs volgen. Dit is 17% van de aanmeldingen van kinderen met naast de handicap ook gedragsproblematiek.

Tabel 4.14 Thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen volgens opgave MFC

bron (% respons)	peildata	thuiszitters			duur onbekend
		met LVG en gedrags- problemen	langer dan 4 weken thuis	korter dan 4 weken thuis	
MFC (64%)	16 jan. 2002	?	23	niet gevraagd	0

Aantal aanmeldingen

Zeven van de elf multifunctionele centra (MFC's) hebben deelgenomen aan het onderzoek. Vijf van deze instellingen melden 328 aanmeldingen van kinderen met een licht verstandelijke handicap op de peildatum 16 januari 2002. Vier instellingen rapporteren vervolgens 192 kinderen in de leeftijd van 4 tot en met 16 jaar. De meeste van deze 192 kinderen zijn leerplichtig: 159 in getal. Bij 137 kinderen uit deze groep van 159 leerplichtige kinderen is er sprake van gedragsproblematiek.

LVG en gedragsproblemen

Van de bovengenoemde 137 kinderen zijn er 23 kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen die al meer dan vier aaneengesloten lesweken geen onderwijs hebben gevolgd. Het totaal aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen, dat wil zeggen ongeacht de duur van het thuiszitten, is niet goed ingevuld en kunnen we dus niet rapporteren.

4.10 Inventarisatie van de Inspectie van het Onderwijs

De inventarisatie van de Inspectie van het Onderwijs levert op 1 oktober 2001 binnen het speciaal basisonderwijs een aantal van 19 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen op. De licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen blijkt uit een PCL-beschikking.

De Inspectie komt binnen het (voortgezet) speciaal onderwijs op 60 thuiszitters, waarvan op basis van onderzoek van de commissie van onderzoek en begeleiding of van de indicatiecommissie, is vastgesteld dat er sprake is van een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Dit was ruim een kwart van het totaal aantal thuiszitters. Van de 60 thuiszitters komen er 10 overeen met onze dossiergegevens van thuiszitters.

Totaal aantal thuiszitters

Eind vorig jaar heeft de Inspectie van het Onderwijs middels een vragenlijst onderzoek gedaan naar de wachtlijstproblematiek in het speciaal basisonderwijs. Hiervoor hebben zij de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden WSNS benaderd. Hierin is ook gevraagd naar het aantal thuiszitters op de wachtlijsten op peildatum 1 oktober 2001. De inventarisatie van de Inspectie (op basis van een responspercentage van 93%, oftewel 231 van de 248 samenwerkingsverbanden) leverde in totaal 39 thuiszitters (ook die zonder een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen) op. Deze kinderen stonden op 1 oktober 2001 op onderzoeks- en plaatsingslijsten voor het sbao.

Onder het (voortgezet) speciaal onderwijs is de inventarisatie van het inspectie gehouden op peildatum 16 januari 2002. Er zijn 323 scholen binnen cluster 1 t/m 4 van het (v)so betrokken bij het onderzoek en op de peildatum stelt de inspectie vast dat er in totaal 155 thuiszitters waren. Het betreft hier leerplichtige leerlingen op aanmeldings-, onderzoeks- of plaatsingslijsten van deze scholen die op dat moment geen enkele vorm van onderwijs volgen. Op dezelfde datum in 2001 waren er 82 thuiszitters en in 2000 76. Het aantal thuiszitters is in de afgelopen drie jaar dus verdubbeld (Inspectie van het Onderwijs, 2002). De inspectie heeft tevens gevraagd naar alle andere thuiszitters die

bij de scholen bekend waren. Dit betreft leerlingen die van school verwijderd zijn en die nog niet staan ingeschreven op een andere school. Op deze vraag werden door de scholen nog 58 thuiszitters extra gemeld. Het totaal aantal geïnventariseerde thuiszitters op 16 januari 2002 komt daarmee op 213.

LVG en gedragsproblemen

Ten behoeve van dit onderzoek heeft de Inspectie in haar inventarisatie een aanvullende vraag gesteld: van hoeveel thuiszittende leerlingen weet u zeker dat ze een licht verstandelijke handicap hebben én gedragsproblemen met een ernst die niet thuis hoort op een sbao-school (blijkend uit de PCL-beschikking).

Binnen het speciaal basisonderwijs is bij 19 thuiszitters sprake van een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. Vijf van deze 19 thuiszitters treffen we op 16 januari 2002 ook in onze eigen inventarisatie aan. Zij zitten dan nog thuis.

Ook in deze inventarisatie van de Inspectie is ten behoeve van onderhavig onderzoek de vraag gesteld: van hoeveel thuiszittende leerlingen weet u zeker dat ze en gedragsproblemen hebben met een ernst die hoort op een (v)so school, en een licht verstandelijke handicap (blijkend uit het onderzoek van de commissie van onderzoek en begeleiding of van de indicatiecommissie).

Ruim een kwart (60 leerlingen) van de 213 thuiszitters binnen het (voortgezet) speciaal onderwijs (alle clusters) is door de scholen aangemerkt als leerlingen met een verstandelijke handicap en ernstige gedragsproblemen. Het gaat hier om een groep zeer moeilijk plaatsbare leerlingen (Inspectie van het Onderwijs, 2002).

Om na te gaan hoeveel overlap er is tussen ons onderzoek en die van de inspectie zijn in onderhavig onderzoek de thuiszitters op 16 januari 2002 binnen cluster 3 en 4 vergeleken met de inspectiegegevens van alle 60 thuiszitters (binnen alle vier clusters) op dezelfde peildatum. Deze vergelijking is, gezien de noodzaak tot het vergelijken van initialen van de thuiszitters, gebaseerd op de dossiergegevens van beide onderzoeken. Aangezien de inspectie gevraagd heeft naar thuiszitters waarvan de indicatie 'licht verstandelijke gehandicapt met gedragsproblemen' vaststaat zijn in ons onderzoek de thuiszitters waarvan het sterke vermoeden bestaat dat er sprake is van een dergelijke indicatie buiten beschouwing gelaten.

Ons onderzoek levert binnen cluster 3, ZMLK in totaal 31 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap op, waarvan deze indicatie bij 13 van hen door een indicatiecommissie is vastgesteld. Van 3 van de 13 individuen zijn dossiergegevens voorhanden die met de dossiergegevens van de inspectie kunnen worden vergeleken. Deze drie thuiszitters zijn ook bij de inspectie gerapporteerd.

Binnen cluster 4 zijn in ons onderzoek in totaal 122 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen gerapporteerd, waarvan er bij 70 de indicatie is vastgesteld. Van 22 van de 70 thuiszitters waarbij de indicatie 'licht verstandelijke gehandicapt en gedragsproblemen' is vastgesteld, zijn dossiergegevens aangeleverd. Hiervan komen er 7 overeen met de dossiergegevens van de inspectie ten aanzien van thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen.

4.11 Conclusies

Er bestaan discrepanties tussen de door de bronnen genoemde totalen in het algemene deel van de vragenlijst en de aantallen die uit de individuele dossiergegevens zijn af te leiden. Soms zijn er van minder individuen dossiergegevens ingevuld dan de responsgroep als totaal aantal in het algemene deel rapporteert. Het komt echter ook voor dat er dossiergegevens van meer individuen zijn ingevuld dan het aantal dat men in het algemene deel van de vragenlijst rapporteert. Het feit dat we zowel op individueel niveau gegevens opvragen als vragen naar gesommeerde aantallen zal wellicht sneller tot discrepanties leiden. Daarnaast is er bij alle onderzoeksgroepen sprake van niet volledig in (kunnen) vullen van de gevraagde informatie. De bronnen registreren die informatie die voor hun taak of doeleinden relevant is en daardoor verschilt de informatie die de verschillende bronnen tot hun beschikking hebben of kunnen ontsluiten. Dit heeft bij een aantal vragen geleid tot een hoog percentage onbekend. Voor toekomstige registratie in het kader van thuiszitters zal de vraag gesteld moeten worden welke informatie geregistreerd zou moeten worden en door welke partij.

Tabel 4.15 *Overzicht totaal aantal thuiszitters versus thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen naar bron*

bron (% respons)	gemeten in periode of op peildatum	alle thuiszitters	thuiszitters met LVG en gedragsproblemen	aandeel thuiszitters met LVG en gedragsprbl. van alle thuiszitters
Leerplicht (54%)	juli. 01 – jan. 02	248	102	41%
Speciaal basisonderwijs (47%)	jan. 02	14	12	86%
Praktijkonderwijs (62%)	jan. 02	38	35*	92%
Rec cl. 3 (37%)	juli 01 – jan. 02	48	21	44%
Rec cl. 4 (47%)	okt. 01 – jan. 02	116**	122	>100%
Meldpunten LVG*** (100%)	jan. 02	onbekend	47*	onbekend
Orthoped. centra voor j-LVG* (55%)	aug. 01 – jan. 02	53	48	91%
William Schrikker Stichting (20%)	jan. 02	22	19	86%
MFC's (64%)	jan. 02	niet gevraagd	23	n.v.t.

Aantallen zijn gebaseerd op algemeen deel vragenlijst, behalve bij praktijkonderwijs en Meldpunten LVG: zie *

* aantal gebaseerd op de dossiergegevens van individuen

** het totaal aantal gerapporteerde thuiszitters met LVG met gedragsproblemen overstijgt het gemelde totaal aantal thuiszitters

*** door ontbreken van gegevens uit het algemene deel van twee Meldpunten is het totaal aantal thuiszitters niet te berekenen

Het valt op dat het aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen een relatief groot deel van alle thuiszitters vormt. Variërend van een aandeel van 41% onder alle thuiszitters van de leerplicht tot 100% bij het REC cluster 4. De Orthopedagogische centra voor j-LVG hebben duidelijk te maken met een groep thuiszitters waarbij gedragsproblematiek een belangrijke component is. 91% van hun thuiszitters heeft naast de licht verstandelijke handicap gedragsproblemen.

Aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen

Tabel 4.16 Overzicht thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen naar bron

bron (% respons)	gemeten in periode of op peildatum	thuiszitters met LVG en		duur onbekend	
		gedrags- problemen	langer dan 4 weken thuis (%)		korter dan 4 weken thuis
leerplicht (54%)	juli 01 – jan. 02	102	71 (70%)	29	2
speciaal basisonderwijs (47%)	jan. 02	12	5 (42%)	1	6
praktijkonderwijs (62%)	jan. 02	35	14 (40%)	4	17
REC cluster 3, ZMLK (37%)	juli 01 – jan. 02	21	4 (20%)	4	13
REC cluster 4, alle schooltypen (47%)	okt. 01 – jan. 02	122	15 (12%)	3	104
meldpunten LVG (100%)	jan. 02	47	47	niet gevraagd	0
orthoped. centra voor j-LVG (55%)	aug. 01 – jan. 02	48	48	niet gevraagd	0
William Schrikker Stichting (20%)	jan. 02	19	19	niet gevraagd	0
MFC's (64%)	jan. 02	23	23	niet gevraagd	0
Totaal		429	246 (57%)	41 (10%)	140 (33%)

In dit onderzoek is door de respondenten een totaal van 429 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen gerapporteerd. Bij de meeste bronnen zijn de genoemde aantallen gebaseerd op de gerapporteerde cijfers in het algemene deel van de vragenlijst. Bij het praktijkonderwijs en Meldpunten LVG zijn de dossiergegevens gebruikt. De resultaten geven geen duidelijk inzicht in de omvang van de groep thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen die langer dan 4 weken thuiszitten. Bij veel thuiszitters is de duur van het thuiszitten namelijk niet ingevuld. Over 246 thuiszitters (57%) is gerapporteerd dat ze langer dan 4 weken thuiszitten, 10% zit korter thuis en van 33% is de duur van het thuiszitten onbekend.

zitters door de verschillende bronnen niet uitgesloten worden. Van de 333 kinderen waar dossiergegevens aangeleverd kan wel voor dubbelingen gecontroleerd worden. Slechts 8 kinderen komen dubbel voor. Dat betekent dat er in de onderzoeksperiode minimaal 325 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen waren (ongeacht de duur van het thuiszitten). Samenvattend: in totaal zijn er 429 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen gerapporteerd, van 325 (75%) van hen staat vast dat dit unieke individuen zijn.

In werkelijkheid zal gedurende de onderzoeksperiode - 1 juli 2001 tot 16 januari 2002 - het aantal thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen hoger geweest zijn dan is gerapporteerd. Dit komt doordat sommige bronnen over een deel van de onderzoeksperiode rapporteren, bijvoorbeeld alleen op 16 januari 2002. Daarnaast spelen de responspercentages daarbij een rol. Voor bronnen vanuit het onderwijsveld waren de responspercentages respectievelijk:

- leerplicht 54%
- sbao 47%
- praktijkonderwijs 62%
- REC cluster 3, ZMLK-scholen 37%
- REC cluster 4, alle scholen 47%

De bronnen uit de (jeugd)zorgsector hadden een responspercentage van:

- Meldpunten LVG 100%
- Orthopedagogische centra 55%
- William Schrikker Stichting 20%
- multifunctionele centra 64%

Op basis van dit onderzoek kan de bovengrens niet vastgesteld worden. Duidelijk is wel dat het aantal thuiszitters aanzienlijk hoger uitkomt, mede gelet op de responspercentages en het hoge aantal niet-compleet ingevulde dossiers. Daarnaast leveren de inventarisaties van de inspectie ook nog een aanvullend aantal thuiszitters op. In oktober 2001 waren er volgens de inspectie 19 thuiszitters op de wachtlijsten van het speciaal basisonderwijs, waarvan er 14 niet overlappen met de aangeleverde dossiergegevens van thuiszitters uit onderhavig onderzoek. Van de 60 thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen die er op 16 januari 2002 in het (voortgezet) speciaal onderwijs bij de inspectie zijn gerapporteerd komen er 50 niet overeen met de individuele gegevens waar we in dit onderzoek beschikking over hebben. Hoewel de inventarisatie van de inspectie alle clusters in het (v)so betrof kunnen we aannemen dat een aanzienlijk deel van deze 50 thuiszitters afkomstig is uit cluster 3 en met name cluster 4. Dit betekent dat de inventarisatie van de inspectie ten opzichte van ons onderzoek in cluster 3 en 4 nog een 'aanvullend' aantal thuiszitters oplevert.

5 KENMERKEN THUISZITTERS

Doel van dit hoofdstuk is een beter beeld te krijgen van de achtergrond van de populatie thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen. In de analyse is getracht door middel van enkele statistische technieken groepen of clusters van thuiszitters te creëren en te bezien of er verschillen tussen deze groepen bestaan qua kenmerken en ervaring. Zowel clusteranalyse als principale-componentenanalyse leveren echter geen bevredigende indeling van min of meer homogene groepen thuiszitters op. Dit heeft vooral te maken met de soms geringe variantie in variabelen en de hoge percentages 'antwoord onbekend' op enkele variabelen.

Hieronder wordt kenmerken als sekse, leeftijd, etniciteit, IQ, uitgevoerd onderzoek en laatst bezochte schooltype beschreven. De kenmerken van de thuiszitters zijn afgeleid uit de dossiergegevens die zijn verstrekt door de functionarissen en instellingen die aan dit onderzoek deelnamen. Hierbij zijn dossiergegevens van alle individuen, ongeacht de duur van het thuiszitten, meegenomen. In de analyse van de gegevens wordt ook stil gestaan bij eventuele verschillen in de kenmerken van de thuiszitters die de respondentgroepen rapporteren. Dossiergegevens van 333 thuiszitters vormen de basis van de analyse en beschrijving van de kenmerken.

Tabel 5.1 Aantal individuen waarvan dossiergegevens zijn aangeleverd naar bron

<i>bron</i>	<i>aantal individuen met dossiergegevens</i>
Leerplicht	109
Sbao	10
Praktijkonderwijs	35
Rec cluster 3, ZMLK	8
Rec cluster 4, alle schooltypen	38
Meldpunten LVG	47
Orthopedagogische centra	55
William Schrikker Stichting	14
multifunctionele centra	17

Gegevens over leerlingen of jeugdigen uit het speciaal basisonderwijs, de REC cluster-3 scholen, de William Schrikker Stichting en de MFC's zijn vanwege kleine aantallen (respectievelijk 10, 8, 14 en 17) niet separaat geanalyseerd – gegevens over deze indi-

viduen echter zijn wel in de beschrijving van de totale populatie van thuiszitters opgenomen. Met zoveel bronnen bestaat er een kans dat dubbeltellingen zich voordoen; immers een thuiszitter kan bijvoorbeeld zowel bij de leerplicht als bij een school zijn geregistreerd. Bij acht kinderen doet dit fenomeen zich voor, 2% van alle dossiers en een verwaarloosbaar klein aandeel.⁵

5.1 Bepaling licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen

Aan de onderzoeksgroepen leerplichtambtenaren, sbao, praktijkonderwijs, REC cluster 3, ZMLK scholen en REC cluster 4 is de vraag voorgelegd of uit onderzoek is gebleken of het kind licht verstandelijk gehandicapt is én gedragsproblemen heeft of dat hierover een ernstig vermoeden bestaat. Deze onderzoeksgroepen hebben gezamenlijk van 200 individuen dossiergegevens aangeleverd. Bij de helft van deze 200 thuiszitters (49%) is de 'licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen' uit onderzoek gebleken. Bij 14% bestaat er een ernstig vermoeden. Van 38% is onbekend of er onderzoek heeft plaatsgevonden of dat er sterke vermoedens van een licht verstandelijke handicap met gedragsproblemen bestaan.

Bij de leerplicht is het percentage 'onbekend' relatief hoog: 45%. Bij het praktijkonderwijs en het REC cluster 4 bedragen de percentages 'onbekend' respectievelijk 29% en 24%.

5.2 Sekse

Tweederde van de thuiszitters (66%) is een jongen. Tweevijfde (20%) is een meisje. Van 14% is het geslacht niet ingevuld. Gecorrigeerd voor het percentage onbekend is de verhouding jongens : meisjes in deze populatie 3:1 (77% tegen 23%). Jongens zijn in vergelijking met de Nederlandse schoolpopulatie zwaar oververtegenwoordigd.

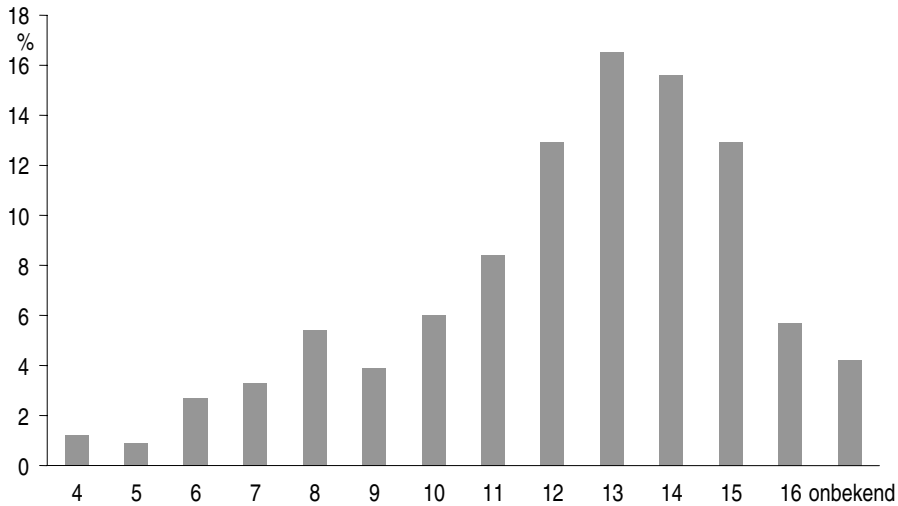
Leerplichtambtenaren en REC cluster 4 scholen vullen het geslacht minder goed in op vragenlijst: bij respectievelijk 39% en 18% is de sekse onbekend. Tussen de onderzoeksgroepen bestaan – als het percentage 'onbekend' niet wordt meegenomen – in beperkte mate verschillen naar geslacht. Alleen bij de OPC's zijn meisjes met een aandeel van 30% licht oververtegenwoordigd. De verdeling naar geslacht bij de andere onderzoeksgroepen wijkt niet af van het gemiddelde.

5.3 Leeftijd

De leeftijd van de thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen varieert van 4 tot en met 16 jaar. De gemiddelde leeftijd is 12 jaar, de mediaan bedraagt 13 jaar. De problematiek van thuiszitters is het meest evident in de groep 12-15 jaar.

⁵ Het betreft in totaal 8 cases: drie cases bij OPC's én Meldpunten, twee cases bij leerplicht én OPC's, één case bij leerplicht én sbao, één case bij leerplicht én William Schrikker en tot slot één case bij MFC én praktijkonderwijs.

Figuur 5.2 Leeftijd thuiszitters op het moment van melding (n=333)

Als de leeftijd in twee klassen wordt verdeeld van 4-11 jaar en 12-16 jaar worden verschillen tussen bronnen zichtbaar. De jongste categorie van 4-11 jaar komt bij de meldpunten LVG en de leerplicht met respectievelijk 60% en 38% vaker dan gemiddeld (=32%) in beeld. De oudere leeftijdsgroep (gemiddeld 64%) wordt vaker gerapporteerd door REC-scholen in cluster 4 (90%) en uiteraard het praktijkonderwijs (94%) dat voortgezet onderwijs biedt.

Tabel 5.3 Leeftijdsgroepen naar bron (percentages)

	4-11	12-16	onbekend	totaal aantal (=100%)
Leerplicht	38	57	14	(109)
Rec cluster 4	10	90	0	(38)
Praktijkonderwijs	0	94	6	(35)
Meldpunten LVG	60	40	0	(47)
OPC's voor j-LVG	31	69	0	(55)
Totaal gemiddeld	32	65	4	(*333)

* inclusief sbao, REC cluster 3, William Schrikker en MFC

5.4 *Etniciteit*

Zes van iedere tien kinderen (63%) hebben een Nederlandse etniciteit.⁶ Dit betekent dat zij én hun ouders in Nederland zijn geboren. Twee van iedere tien kinderen (19%) zijn van niet-Nederlandse komaf. Van de resterende 18% kan de etniciteit niet worden bepaald, omdat geen van de drie geboortelands is ingevuld.

Als we thuiszitters van wie de etniciteit onbekend is buiten beschouwing laten en de etniciteit van de groep met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen vergelijken met die van de jeugd van 4-16 jaar in Nederland, dan komen deze in grote mate met elkaar overeen. De verdeling autochtoon-allochtoon bij thuiszitters wordt na omrekening 75%-25%; voor Nederland is deze 78%-22%.⁷

5.5 *Intelligentiequotiënt (IQ)*

Het IQ is één van de criteria bij de afbakening van de groep van thuiszitters met een licht verstandelijke handicap. In dit onderzoek spreken we bij een IQ van 50-85 van een licht verstandelijke handicap.

Het IQ van de gerapporteerde thuiszitters varieert van 50 tot met 90. Van ruim een derde van de thuiszitters (35%) is het IQ niet vastgesteld of niet bekend. Zeven procent van de thuiszitters heeft een IQ van 50-59, 22% van 60-69 en 35% van 70-85. Eén procent heeft een IQ van 86-90.

Met name onder leerplichtambtenaren is het IQ van thuiszitters grotendeels onbekend (75% heeft het niet ingevuld). Bij de meldpunten en de OPC's is dit gegeven het best geregistreerd (hooguit 4% onbekend). Als het aandeel 'onbekend' niet wordt meegerekend dan is de verdeling naar IQ-klassen als volgt: 50-59 11%, 60-69 34% en 70-85 53%. Twee procent heeft een IQ van 86-90.

IQ van thuiszitters naar bron

In onderstaand overzicht staan de gemiddelden met inbegrip van het percentage 'onbekend' vermeld. Gemiddeld 8% van de thuiszitters heeft een IQ tussen de 50-59; 22% tussen de 60-69 en gemiddeld 35% heeft het IQ tussen de 70-85. Van de overige 35% is het IQ onbekend. In vergelijking met deze gemiddelden zijn bij de Meldpunten LVG thuiszitters met een IQ van 50-59 oververtegenwoordigd (15%). De meldpunten kennen ook een oververtegenwoordiging van thuiszitters met een IQ van 70-85 (51%).

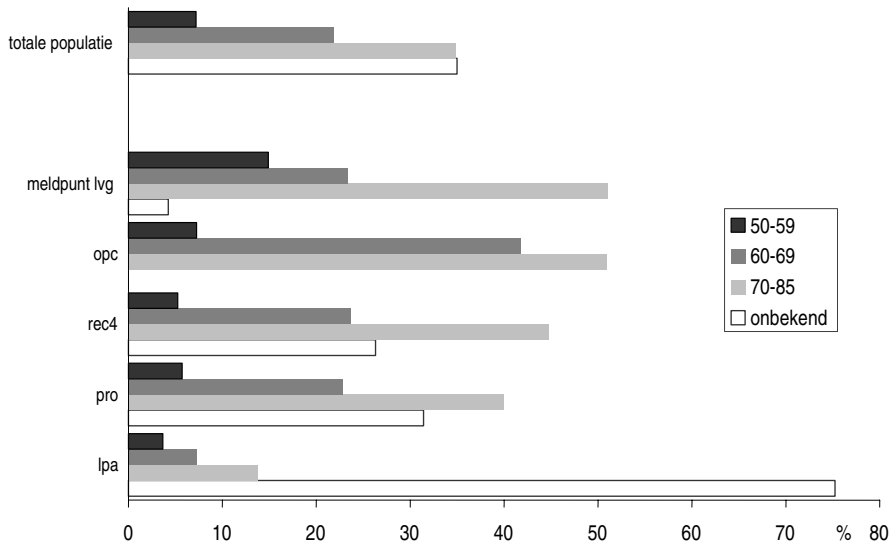
OPC's rapporteren twee keer zo vaak (42%) als gemiddeld (=22%) kinderen met een IQ van 60-69. Daarnaast kennen zij in vergelijking met het gemiddelde (=22%) een oververtegenwoordiging van kinderen met een IQ van 70-85 (51%).

De thuiszitters die de REC cluster 4 scholen (45%) en scholen voor praktijkonderwijs (40%) rapporteren, kenmerken zich vaker dan gemiddeld door hun IQ van 70-85. Het praktijkonderwijs en het REC cluster 4 rapporteren dat zij enkele thuiszitters hebben met een IQ van 50-59 (respectievelijk 6% en 5%).

⁶ Etniciteit is bepaald op basis van het geboorteland van het kind en dat van beide ouders (definitie BiZa).

⁷ Bron: CBS Statline.

Figuur 5.4 IQ-klassen van LVG-thuiszitters met gedragsproblemen naar bron

5.6 Laatst bezochte school

Het laatst gevolgde onderwijstype is voor driekwart van de thuiszitters bekend (76%). Leerplichtambtenaren melden in 58% van de gevallen het onderwijstype. Bij de overige bronnen is dat aandeel hoger en schommelt het tussen 71% en 89%.

Vier van iedere tien thuiszitters (44%) zijn of waren ingeschreven bij een school voor primair en voortgezet onderwijs, met name op een school voor speciaal basisonderwijs of praktijkonderwijs. Ruim een kwart (28%) staat ingeschreven bij een school voor speciaal onderwijs, cluster 3 of 4 en vier procent bij cluster 1 of 2.

Beschouwd naar bronnen blijkt dat het REC cluster 4 en de OPC's elk even veel leerlingen met als laatst bezochte school een school uit het primair en voortgezet onderwijs regulier (inclusief sbao en praktijkonderwijs) als uit het (voortgezet) speciaal onderwijs. Het merendeel van de thuiszitters die bij het REC cluster 4 zijn aangemeld, is voor het ZMOK geïndiceerd (68%). Drie procent heeft een lzk-indicatie en van 18% is de indicatie onbekend.

Van 26% van de thuiszitters, is het laatst bezochte onderwijstype onbekend. Veel van de thuiszitters, die door het praktijkonderwijs zijn gerapporteerd, komen uit datzelfde praktijkonderwijs of uit het speciaal basisonderwijs. Bij elkaar is dit een percentage van 66% als rekening gehouden wordt met het percentage onbekend van 26%.

Bij de meldpunten worden relatief veel thuiszitters uit het ZMLK aangemeld. De meldpunten rapporteren twee keer zoveel leerlingen uit het speciaal onderwijs als uit

het regulier onderwijs (inclusief sbao en praktijkonderwijs) (44% tegen 22%). De helft van de thuiszitters van de meldpunten (49%) is niet meer ingeschreven bij een school, ruim een derde is dat wel (36%).

Tabel 5.5 Herkomst thuiszitters naar laatst gevolgde onderwijstype en bron (n=333, percentages)

	Leerplicht	REC cl.4	praktijkow	meldpunten	OPC	totaal
regulier onderwijs	33	31	72	22	45	44
basisonderwijs	8	5	0	2	0	5
speciaal basisonderwijs	9	5	26	9	16	15
regulier voortgezet onderwijs	2	3	6	0	0	3
praktijkonderwijs	14	18	40	11	29	20
lwoo	0	0	0	0	0	1
speciaal onderwijs	21	32	0	44	42	28
REC cl.3: ZMLK	4	8	0	23	2	7
REC cl.4: ZMOK	16	16	0	17	38	18
REC cl.4: pi	1	5	0	0	0	2
REC cl.4: lzk	0	3	0	4	2	1
overig onderwijs: REC cl. 1 en 2	4	8	2	6	2	4
onbekend	42	29	26	28	11	24
totaal aantallen (=100%)	109	38	35	47	55	*333

* inclusief sbao, REC cluster 3, William Schrikker en MFC

Kijken we naar de laatste kolom in tabel 5.4, dan kunnen we zien dat het merendeel van de thuiszitters afkomstig is uit het speciaal basisonderwijs (15%), praktijkonderwijs (20%) of speciaal onderwijs (28%), waarbij het ZMOK-onderwijs met 18% het hoogste scoort. In totaal bezocht 63% van de thuiszitters een van deze onderwijstypen op het moment dat ze thuis kwamen te zitten (onbekend = 24%).

Analyse van de gegevens over het IQ én het laatst bezochte onderwijstype laat geen betrouwbare patronen zien – daarvoor zijn de aantallen in de respons te klein. Maar als we dan toch enkele laatst bezochte onderwijstypen voorzichtig naar IQ-classes beschouwen (en een enkel individueel geval buiten beschouwing gelaten) dan lijkt het erop dat thuiszittende kinderen met een IQ van 50-59 vaker dan gemiddeld van een school binnen het REC cluster 3 (ZMLK) afkomstig zijn. Thuiszitters met een IQ van 60-69 zijn meer dan gemiddeld afkomstig van het speciaal basisonderwijs en het praktijkonderwijs. Thuiszitters met een IQ van 70-85 bezoeken vaker een school binnen het REC cluster 4 (en dan met name ZMOK-onderwijs).

5.7 Conclusies

Bij de thuiszitters gerapporteerd door de leerplichtambtenaren en het onderwijs is bij de helft de licht verstandelijke handicap en gedragsproblematiek door middel van onderzoek vastgesteld. Bij 14% bestaat een ernstig vermoeden en voor 38% is dit gegeven niet ingevuld. Bij de andere bronnen is dit gegeven niet nagevraagd.

De meeste thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen zijn jongens (77% versus 23% meisjes, waarbij is gecorrigeerd voor het percentage onbekend). 63% van de gerapporteerde thuiszitters heeft een Nederlandse identiteit, 19% is van niet-Nederlandse afkomst en van 18% is dit gegeven onbekend. Thuiszitters zijn er in de leeftijd van 4 tot en met 16 jaar, met een gemiddelde leeftijd van 12 jaar. De mediaan bedraagt 13 jaar. De categorie 4-11 jarigen komt vaker dan gemiddeld bij de Meldpunten LVG en de leerplicht in beeld. In REC cluster 4 is er een meer dan gemiddeld aantal thuiszitters in de leeftijd 12-16 jaar. Thuiszittersproblematiek komt het minst voor bij kinderen met een IQ tussen de 50-59 en het meest bij degenen met een IQ tussen de 70-85. De meerderheid van de thuiszitters (63%) is al in beeld bij het sbao, praktijkonderwijs of speciaal onderwijs en staat daar ingeschreven. Van 24% is de laatste bezochte school onbekend.

Van 65% van de thuiszitters is het IQ bekend. Van deze groep heeft 53% een IQ tussen de 70-85, 34% tussen de 60-69 en 11% tussen de 50-59. Op basis van de gevallen waarvan het IQ bekend is kunnen we voor deze groep stellen dat thuiszittersproblematiek het meest speelt bij jeugdigen met een IQ tussen de 70-85. Voor de gehele groep van thuiszitters kunnen we hier geen uitspraak over doen gelet op het hoge percentage onbekend (35%). Wel is het aannemelijk dat thuiszittersproblematiek het minst speelt bij jeugdigen met een IQ tussen de 50-59. 11% heeft een IQ tussen de 50-59. Deze aanname wordt ondersteund door de gegevens van de Meldpunten LVG waarvan we van bijna alle thuiszitters het IQ weten. Zij rapporteren in verhouding tot de andere bronnen de meeste thuiszitters met een IQ 50-59 en ook bij hen is deze groep van thuiszitters in vergelijking tot de groep thuiszitters met een IQ tussen de 60-69 en 70-85 het kleinst (in totaal 15% van hun thuiszitters).

Degenen met een IQ van 60-69 lijken voornamelijk afkomstig uit het speciaal basisonderwijs of het praktijkonderwijs en die met een hoger IQ hebben als laatst bezochte school meestal het ZMOK. Uit commentaar van de Meldpunten en respondenten uit het praktijkonderwijs en speciaal onderwijs maken we op dat daar waar zorg nodig is maar ontbreekt het zeer moeilijk is om onderwijs te blijven geven en dat een gecombineerd aanbod van onderwijs en zorg nodig is. In afwachting van de juiste zorg komen kinderen en jeugdigen dan vaak thuis te zitten. Opvallend is dat de helft van de thuiszitters die de Meldpunten rapporteren niet meer staat ingeschreven bij een school (49%).

6 GEPERCIPIEERDE OORZAKEN VAN THUIS ZITTEN

Op basis van de dossiergegevens van individuele thuiszitters is nagegaan welke oorzaken volgens de respondenten ten grondslag kunnen liggen aan het feit dat deze groep leerplichtigen geen onderwijs volgt. In de analyse is zowel gekeken naar de uitkomsten van alle thuiszitters tezamen en naar die van afzonderlijke bronnen waarvan het aantal dossiers voldoende was. Gegevens over leerlingen of jeugdigen uit het speciaal basisonderwijs en de REC cluster 3 scholen zijn vanwege kleine aantallen dossiergegevens (respectievelijk 10 en 8, 14 en 17) niet separaat geanalyseerd. De dossiergegevens van de William Schrikker Stichting en de MFC's kwamen binnen nadat de analyses verricht waren. Er is nagegaan of op basis van de gegevens van beide responsgroepen onderstaande resultaten beïnvloed werden. Dit bleek niet het geval en daarom zijn de resultaten niet meer aangepast.

Het feit dat een leerplichtige geen onderwijs volgt en thuis zit, kan met diverse oorzaken of factoren samenhangen. Deze factoren kunnen te maken hebben met de leerling zelf, zijn of haar ouders, de laatst bezochte school of met plaatsings- of capaciteitsproblemen bij andere scholen of instellingen voor jeugdzorg. In de vragenlijst zijn de mogelijke factoren onderverdeeld in acht categorieën. Factoren:

- bij leerling en/of ouders, verzorgers
- bij laatst bezochte school
- die te maken hebben met plaatsingsproblematiek binnen het sbao, praktijkonderwijs (v)so en jeugdhulpverlening
- die te maken hebben met het aantal aanmeldingen voor het sbao of praktijkonderwijs (de toestroom van leerlingen)
- die te maken hebben met het aantal aanmeldingen (of toestroom) van leerlingen voor het (voortgezet) speciaal onderwijs
- die te maken hebben met een maximaal bereik van de opnamecapaciteit van het sbao of praktijkonderwijs
- die te maken hebben met een maximaal bereik van de opnamecapaciteit van het (v)so
- die te maken hebben met andere instellingen of functionarissen die betrokken zijn bij de problematiek van de thuiszitter.

Bij elke categorie kunnen respondenten zelf factoren invullen. Daarnaast is een aantal factoren op voorhand aangegeven. Onder factoren bij leerling en/of ouders, verzorgers worden factoren verstaan als: een leerling weigert naar school te komen of zwerft en is niet bereikbaar; ouders werken niet mee aan onderzoek, zijn het niet eens met het toelatingsadvies en werken niet mee aan plaatsing, of zijn het wel eens maar willen een andere school. Ook vallen hier ontwikkelings- en gedragsproblematiek onder en een situatie waarbij de lichamelijke of psychische toestand van de leerling na indicatie achteruit is gegaan waardoor nieuw onderzoek nodig is.

Factoren bij de laatste bezochte school kunnen zijn:

- de laatst bezochte school heeft geen adequaat antwoord op de hulpvraag, omdat leerkrachten verschillen in de mate waarin zij extra zorg kunnen bieden of de zorgstructuur op schoolniveau is te weinig ontwikkeld;
- er is een procedure tot verwijdering gestart;
- de school heeft onvoldoende diagnostische deskundigheid om op terug te vallen of heeft weinig vrije ruimte voor kwaliteitsimpulsen zodat verwijzing voorkomen wordt.

Bij plaatsingsproblematiek binnen het sbao, praktijkonderwijs, (voortgezet) speciaal onderwijs en jeugdhulpverlening moet gedacht worden aan een leerling die niet toelaatbaar is verklaard voor een schooltype en er verder gezocht moet worden. Ook kon men aangeven of:

- een leerling op de wachtlijst voor jeugdhulpverlening staat en in de tussentijd niet in het onderwijs geplaatst kan worden;
- het moeilijk is een plek te realiseren wanneer een leerling in een instelling voor jeugdhulpverlening verblijft;
- het problemen oplevert om leerlingen – wanneer de hulpverlening is afgerond – is afgerond terug te plaatsen op scholen van herkomst.

Met het aantal aanmeldingen voor of toestroom naar sbao, praktijk-, (voortgezet) speciaal onderwijs worden factoren bedoeld als:

- bepaalde scholen verwijzen veel;
- in de regio is de kwaliteit van zorg in het primair en voortgezet onderwijs (nog) ontoereikend, soms als gevolg van ontbrekende ondersteuning vanuit het samenwerkingsverband. Ook kan er sprake zijn van veel aanmeldingen van jonge risicokinderen of van leerlingen uit andere samenwerkingsverbanden of regio's.

Het maximale bereik van de opnamecapaciteit van het onderwijs verwijst naar huisvestingsproblemen, lerarentekort, bereiken van de maximale groepsgrootte en naar beperkte momenten waarop leerlingen toegelaten kunnen worden.

Ten slotte kunnen factoren die betrekking hebben op andere instellingen en functionarissen die bij de problematiek betrokken zijn, zoals leerplicht of organisaties als bureau jeugdzorg een rol spelen.

Afhankelijk van de responsgroep zijn bepaalde categorieën toegevoegd en andere achterwege gelaten. Hierdoor verschillen het totaal aantal dossiers waarop de percentages in onderstaande tabel op zijn gebaseerd. Van maximaal 302 individuen zijn de dossiergegevens gebruikt.

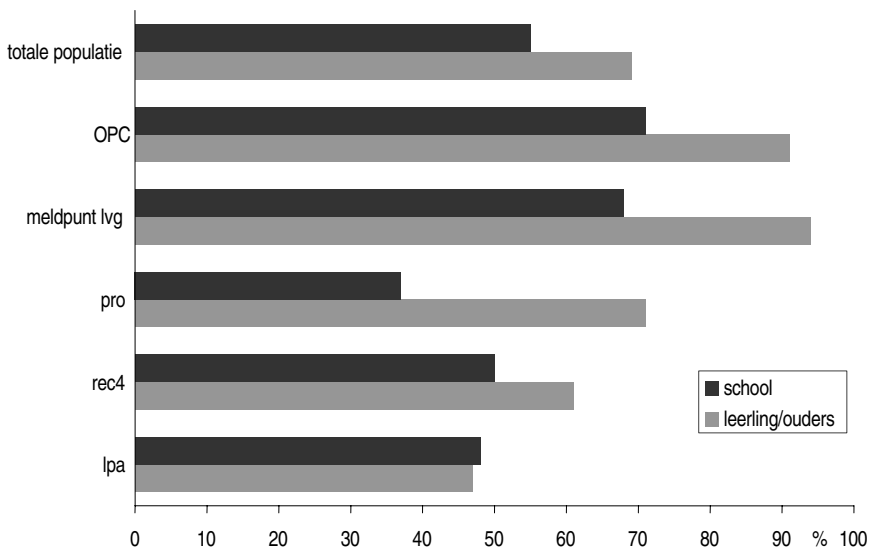
Voor de categorieën is nagegaan in hoeverre deze met het thuiszitten van doen hebben en in hoeverre deze factoren samenhangen met specifieke achtergrondkenmerken van de thuiszitters. De volgende tabel laat in aflopende volgorde zien bij hoeveel thuiszitters een bepaalde categorie van factoren meegespeeld heeft in de thuiszittersproblematiek.

Tabel 6.1 Overzicht categorieën factoren naar aard

	aantal	%	totaal absoluut
factoren bij leerling / ouders, verzorgers	207	(69%)	302
factoren bij laatst bezochte school	166	(55%)	302
plaatsingsproblematiek binnen het sbao, praktijkonderwijs, (voortgezet) speciaal onderwijs en jeugdhulpverlening	117	(39%)	302
factoren die te maken hebben met andere betrokken instellingen/functionarissen	78	(26%)	302
maximaal bereik van opnamecapaciteit van sbao of praktijkonderwijs	39	(25%)	154
aantal aanmeldingen bij sbao of praktijkonderwijs	28	(18%)	154
maximaal bereik van opnamecapaciteit van (voortgezet) speciaal onderwijs	30	(15%)	200
aantal aanmeldingen bij (voortgezet) speciaal onderwijs	20	(13%)	155

De categorie factoren bij ‘leerling/ouders en verzorgers’ en de ‘laatst bezochte school’ worden het meest genoemd. Voor deze categorieën is per bron nagegaan hoe vaak een factor als oorzaak aangemerkt is.

Figuur 6.2 Categorie factoren: leerling/ouders, verzorgers en laatst bezochte school naar bron (n=302)

Uit bovenstaande figuur blijkt dat de Orthopedagogische centra en de meldpunten LVG bij bijna alle door hen gerapporteerde thuiszitters factoren bij leerling en ouders of verzorgers waarnemen. Daarnaast melden zij ook meer dan gemiddeld factoren bij de laatst bezochte school.

6.1 Leerling en ouders/verzorgers

In de problematiek van het thuiszitten spelen vaak factoren bij de leerling of bij de ouders/verzorgers een rol. Deze categorie is het meest genoemd. Bij ruim tweederde van de thuiszitters (69%; 207 van de 302 thuiszitters) spelen dergelijke factoren volgens de respondenten een rol. Meldpunten (94%) en OPC's (91%) rapporteren deze factor vaker dan gemiddeld (=69%). De leerplicht en REC cluster 4 scholen melden deze factor juist minder vaak (47% en 60%).

Persoonlijke problemen van de thuiszitters en gezinsproblemen vormen een breed begrip. Meer in detail blijkt dat volgens de respondenten met name ontwikkelingsstoornissen en gedragsproblemen ertoe leiden dat een leerling op school niet is te handhaven en de leerling daardoor thuis zit. Het betreft ruim een kwart van de leerlingen (27%). Voorbeelden van deze problematiek zijn agressief gedrag, seksueel gedrag naar anderen toe, spijbelen, angst en gedragsstoornissen, zoals ADHD.

Tabel 6.3 Categorie van factoren: leerling en ouders/verzorgers (n=302)

	aantal	%
ontwikkelingsstoornissen en gedragsproblemen spelen een rol	80	27
leerling weigert naar school te komen	44	15
lichamelijke/psychische toestand is na indicatie achteruitgegaan, nieuw onderzoek is nodig	30	10
leerling zwerft of is onbereikbaar	19	6
leerling is niet in staat school te bezoeken door psychische/psychiatrische problematiek	11	4
problemen in de thuissituatie (uithuisplaatsing; echtscheiding of overlijden ouder ed.)	32	11
ouders werken niet mee aan onderzoek	21	7
ouders werken niet mee aan plaatsing	14	5
ouders willen een andere school	13	4

In 15% van de gevallen weigert de leerling zelf naar school te komen, in een aantal gevallen is aangegeven dat dit het gevolg is van motivatieproblemen en angst om naar school te gaan. Een respondent beschrijft: 'de leerling wordt op school en in de buurt gepest en durft niet meer naar school.' Soms kan de leerling niet worden bereikt om hem te bewegen naar school te keren: de leerling zwerft en is voor de school of hulpverleningsinstellingen niet te vinden of onbereikbaar (6%).

Bij 10% is de lichamelijke of psychische toestand van de leerling na indicatie achteruitgegaan en is nieuw onderzoek nodig. In vier procent is er sprake van psychische of psychiatrische problematiek waardoor de leerling niet in staat is onderwijs te volgen.

Problemen in de thuissituatie spelen eveneens een rol maar worden minder vaak genoemd (11%). Met problemen in de thuissituatie bedoelen we een uithuisplaatsing van

een kind, plaatsing in een Time Out voorziening, echtscheiding of overlijden van een ouder. Dat ouders niet mee willen werken aan onderzoek of aan een plaatsing of een andere school willen komt bij respectievelijk 7%, 5% en 4% van de thuiszitters voor.

Beschouwd naar achtergrondkenmerken van thuiszitters blijkt er een zwakke samenhang te bestaan tussen de factor leerling/ouders,verzorgers enerzijds en sekse (Pearson correlatie 0.259), en etniciteit (Pearson correlatie 0,419) anderzijds. Deze factor speelt vaker een rol als het jongens en autochtone leerlingen betreft. Het verschil tussen jongens en meisjes en tussen autochtoon en allochtoon aangaande de factor leerling/ouders,verzorgers is significant.

6.2 Laatste bezochte school

Een tweede factor betreft de school: deze kan (mede) oorzaak zijn van het thuiszitten. Dat geldt voor 55% van de thuiszitters. Beschouwd naar bron wordt deze factor opmerkelijk vaker genoemd door niet-onderwijsinstellingen zoals meldpunten (68%) en OPC's (71%). Het praktijkonderwijs, leerplicht en REC cluster 4-scholen noemen deze reden minder vaak (respectievelijk 37%, 48% en 50%).

Tabel 6.4 Categorie van factoren: laatste bezochte school (n=302)

	aantal	%
leerkrachten verschillen in de mate waarin ze extra zorg kunnen bieden	65	22
zorgstructuur van de school is ontoereikend	51	17
school heeft een verwijderingsprocedure gestart	44	15
school is niet geëquipeerd voor leerlingen met ernstige gedragsproblemen	27	9
school heeft onvoldoende beschikking over diagnostische deskundigheid	25	8

Er is geen samenhang aangetoond tussen het type onderwijs van de laatste bezochte school en de schoolse factor. Belemmeringen die met de laatste bezochte school te maken hebben, komen in alle onderwijstypen voor.

Respondenten geven aan dat scholen onvoldoende zijn toegerust om in te spelen op de hulpvraag. Dit kan zijn oorzaak vinden in de capaciteiten van de leerkracht om het probleem aan te pakken (22% van de gevallen) of in het feit dat de zorgstructuur van de school ontoereikend is (17%). Acht procent van de scholen heeft onvoldoende beschikking over diagnostische deskundigheid. In het verlengde hiervan ligt dat 9% van de scholen niet geëquipeerd is voor leerlingen met ernstige gedragsproblemen en groeit deze problematiek hen boven het hoofd.

Voor sommige scholen is de situatie onhoudbaar en hebben zij een verwijderingsprocedure gestart (bij 15% van de thuiszitters). Dit komt voor in alle onderwijstypen, er is geen onderwijstype dat significant vaker of minder vaak dan de anderen een verwijderingsprocedure start.

Dezelfde kenmerken die samenhangen met de categorie leerling/ouders, verzorgers vertonen een zwakke correlatie met de schoolse factoren.⁸ Jongens en autochtone jongeren hebben hiermee vaker te maken dan andere thuiszitters. Ook hier weer is het verschil tussen jongens en meisjes en autochtoon versus allochtoon significant.

6.3 Plaatsingsproblematiek bij sbao, praktijkonderwijs, (v)so en jeugdhulpverlening

In 39% van de gevallen volgt de leerling geen onderwijs, omdat zich problemen voordoen bij de plaatsing. Deze factor speelt bij een meerderheid van de thuiszitters die bij de OPC's zijn aangemeld (58%) een rol. De leerplicht en het praktijkonderwijs noemen minder vaak dan gemiddeld dit facet als oorzaak van het thuis zitten (elk 29%).

Tabel 6.5 Categorie van factoren: plaatsingsproblematiek bij sbao, praktijkonderwijs of (v)so (n=302)

	aantal	%
leerling is niet toelaatbaar verklaard voor onderwijstype en men zoekt nu naar een school die de leerling wel kan toelaten	33	11
leerling staat op wachtlijst voor onderzoek of plaatsing binnen onderwijs	29	9
scholen zijn vooralsnog onvoldoende ingericht voor deze doelgroep	21	7

Elf procent van de leerlingen is niet toelaatbaar verklaard voor het ZMOK-, ZMLK- of praktijkonderwijs en moet op zoek naar een school die hen wel toelaat. Respondenten merken op dat volgens hen scholen niet of onvoldoende ingericht zijn op licht verstandelijk gehandicapte leerlingen met ernstige gedragsproblemen (7%). Dit is gezegd over sbao-, ZMLK- en ZMOK-scholen. Daarnaast bestaat bij respondenten de indruk dat niemand zich verantwoordelijk voelt voor deze doelgroep.

Negen procent van de thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen staat op een wachtlijst voor onderzoek of plaatsing binnen het onderwijs en wacht dat thuis af. Een leerplechtambtenaar schrijft dat 'de wachtlijsten van bijvoorbeeld de ZMOK-scholen dermate lang zijn dat ouders hun kind tot in de verre omtrek op meerdere scholen laten inschrijven, waardoor een vertekend beeld ontstaat van de werkelijke wachtlijsten.'

Statistisch gezien heeft de plaatsingsproblematiek een relatie met twee achtergrondkenmerken van thuiszitters; plaatsingsproblematiek speelt vaker een rol bij jongens en autochtonen dan bij meisjes en allochtonen.⁹

⁸ Pearson correlatie *factor school*: jongen .296 (n=302, p=.000); autochtoon: .290 (n=302, p=.000).

⁹ Pearson correlatie *factor plaatsingsproblematiek*: jongen .251 (n=211, p=.000); autochtoon: .244 (n=211, p=.000).

Plaatsingsproblematiek binnen het onderwijs in relatie tot jeugdhulpverlening

In de vragenlijst is onder de categorie plaatsingsproblematiek een aantal oorzaken opgesomd die verband houden met een parallel traject binnen de jeugdhulpverlening. De volgende oorzaken zijn vermeld:

- leerling wacht op plaatsing binnen een instelling voor jeugdhulpverlening en kan in de tussentijd niet geplaatst worden in het onderwijs
- scholen nemen geen leerlingen op die in een instelling voor jeugdhulpverlening verblijven
- het is moeilijk om na voltooiing van de hulpverlening leerlingen terug te plaatsen op scholen van herkomst.

De eerstgenoemde oorzaak – leerling wacht op plaatsing binnen een instelling voor jeugdhulpverlening – komt voor bij 32 thuiszitters (11%). Daarnaast is van 3 thuiszitters (1%) bekend dat zij op een wachtlijst staan voor jeugd-ggz. Daarnaast speelt bij 3 thuiszitters (1%) mee dat het moeilijk is om voor een kind dat verblijft in een instelling een plek in het onderwijs te vinden. Respondenten signaleren geen terugplaatsingsproblematiek naar school van herkomst waar.

Tabel 6.6 Factoren die te maken hebben met jeugdzorg (n=302)

	aantal	%
leerling wacht op plaatsing binnen een instelling voor jeugdhulpverlening en kan in de tussentijd niet geplaatst worden in het onderwijs	32	11
scholen nemen geen leerlingen op die in een instelling voor jeugdhulpverlening verblijven	3	1
leerling staat op wachtlijst voor ggz	3	1
het is moeilijk om na voltooiing van de zorg of hulpverlening leerlingen terug te plaatsen op scholen van herkomst	0	0

6.4 Aantal aanmeldingen van leerlingen voor sbao en praktijkonderwijs

Het aantal aanmeldingen (toestroom) van leerlingen voor het sbao of praktijkonderwijs wordt voor een vijfde (18%) van de thuiszitters door *de leerplicht, het sbao en praktijkonderwijs* als factor genoemd. Coördinatoren uit het praktijkonderwijs rapporteren (26%) vaker dan gemiddeld voor hun thuiszitters dat dit een factor is waardoor de individuele leerling langer moet wachten op een plaats.

Tabel 6.7 Categorie van factoren: aantal aanmeldingen van leerlingen voor sbao en praktijkonderwijs (n=154)

	aantal	%
in de regio is de kwaliteit van de zorg in het reguliere basis- en voortgezet onderwijs (nog) ontoereikend	12	8
de benodigde ondersteuning vanuit het samenwerkingsverband is (nog) ontoereikend	9	6

De *populariteit* van het sbao en praktijkonderwijs zou in de optiek van deze respondenten vooral het gevolg zijn van een ontoereikende kwaliteit (en capaciteit) van het zorgaanbod in het reguliere basis en voortgezet onderwijs.

De kwaliteit van de zorg in het reguliere basisonderwijs en voortgezet onderwijs in de regio is (nog) ontoereikend – deze factor speelt bij 8% van de individuen een rol in diens thuiszittersproblematiek. Bij 6% van de thuiszitters wordt aangegeven dat de benodigde ondersteuning van het primair of voortgezet onderwijs vanuit het samenwerkingsverband (nog) ontoereikend is.

Respondenten hebben niet waargenomen dat er bij het sbao veel jonge risicokinderen worden aangemeld of dat er bij het sbao en praktijkonderwijs sprake is van aanmeldingen vanuit een aangrenzende regio.

6.5 Opnamecapaciteit sbao en praktijkonderwijs

Voor een kwart van de thuiszitters (25%) vormt het bereiken van de maximale opnamecapaciteit in het speciaal basisonderwijs en het praktijkonderwijs volgens de *leerplicht, het speciaal basisonderwijs en het praktijkonderwijs* een belemmerende factor. Bij de andere responsgroepen was deze categorie niet opgenomen in de vragenlijst.

Het probleem zou zich vooral in het praktijkonderwijs voordoen, aldus 54% van de coördinatoren uit datzelfde praktijkonderwijs. De leerplicht signaleert minder vaak dan gemiddeld de problemen (15%).

De problemen zijn (in aflopende volgorde) dat de maximale groepsgrootte is bereikt (13%), lerarentekort (7%) en huisvestingsproblemen (5%).

Tabel 6.8 Categorie van factoren: opnamecapaciteit sbao en praktijkonderwijs (n=154)

	aantal	%
maximale groepsgrootte is bereikt	20	13
lerarentekort	10	7
huisvestingsproblemen	8	5

6.6 Aantal aanmeldingen van leerlingen voor (voortgezet) speciaal onderwijs

Bij 13% van de thuiszitters die bekend zijn bij leerplichtambtenaren en coördinatoren van scholen binnen REC cluster 3 en 4, (de andere bronnen is hier niet naar gevraagd) heeft het aantal aanmeldingen van leerlingen naar het (v)so gevolgen gehad voor een plaatsing. De toestroom van leerlingen heeft ertoe geleid dat de betreffende leerling niet kon worden geplaatst en op een wachtlijst is komen te staan.

De toeloop is gedeeltelijk grensoverschrijdend. Er bestaat een instroom van leerlingen uit aangrenzende en verder gelegen samenwerkingsverbanden (5%). Er is blijkbaar onvoldoende capaciteit in die regio's, waardoor men op zoek gaat naar een plek in een aangrenzende regio. Daarnaast zien respondenten bij 3% van de thuiszitters dat er een grote aanmelding is van jonge risicokinderen.

Tabel 6.9 Categorie van factoren: aantal aanmeldingen van leerlingen voor (v)so (n=155)

	aantal	%
er is sprake van veel 'inkomend' grensverkeer (aanmeldingen vanuit aangrenzende regio's)	7	5
er is een grote aanmelding van jonge risicokinderen bij het cluster	5	3
door gebrek aan ondersteuning van het REC verwijzen scholen veel naar het speciaal onderwijs	5	3

Aan de kant van het reguliere onderwijs is er een gebrek aan goede ondersteuning van het REC waardoor deze leerlingen nauwelijks of helemaal niet in het reguliere onderwijs kunnen blijven, zo geldt voor 3% van de thuiszitters.

6.7 Opnamecapaciteit (voortgezet) speciaal onderwijs

Tabel 6.10 Categorie van factoren: opnamecapaciteit (voortgezet) speciaal onderwijs (n=200)

	aantal	%
maximale groepsgrootte is bereikt	23	12
Lerarentekort	12	6
Huisvestingsproblemen	9	5

Bij 15% van de thuiszitters zou het bereiken van de maximale opnamecapaciteit bij scholen voor (v)so een belemmerende factor zijn om thuiszitters te kunnen plaatsen, aldus naar oordeel van *de leerplicht, het speciaal basisonderwijs, het praktijkonderwijs en het REC*. De andere bronnen zijn niet gevraagd naar deze categorie van factoren.

Dezelfde problematiek als het sbao en het praktijkonderwijs ondervindt ook het (voort-

gezet) speciaal onderwijs een rol: het bereiken van de maximale groepsgrootte (12%), lerarentekort (6%) en huisvestingsproblemen (5%).

6.8 Samenwerking tussen betrokken actoren

Tot slot heeft een kwart (26%) te maken gehad met andere, uiteenlopende factoren. Een groot deel van deze factoren heeft te maken met de wijze waarop er in Nederland tussen het onderwijs, (jeugd)zorg en andere organisaties wordt samengewerkt. Deze verloopt volgens de respondenten bij 13% van de thuiszitters verre van ideaal. Dat leidt in de ogen van de respondenten tot lange procedures, lang zoeken en daardoor onnodige vertraging in de plaatsing van de leerling. Er is niet een bepaald onderwijstype waarbij de samenwerking met andere organisaties significant slechter verloopt dan bij andere onderwijstypen.

Op afstand worden andere factoren aangevoerd. De leerplicht zou te traag meldingen over deze leerlingen afhandelen (4%), mogelijk toelatende scholen hebben hun maximale capaciteit bereikt en er zijn lange wachttijden (2%); blijkbaar ook voor residentiële instellingen die in enkele gevallen soelaas zouden kunnen bieden (2%).

Tabel 6.11 *Categorie van factoren: andere betrokken instellingen of functionarissen (n=302)*

	aantal	%
samenwerking tussen organisaties verloopt niet optimaal	38	13
de zaak is bij de leerplicht blijven liggen	11	4
lange wachttijden bij onderwijs door bereiken maximale capaciteit	7	2
wachtljsten bij residentiele instellingen	7	2

6.9 Cumulatie van factoren

Vaak is er sprake van een cumulatie van factoren die ertoe hebben geleid dat een leerling thuis zit. Als één factor wordt genoemd dan is de kans groot dat er ook andere belemmerende factoren meespelen. We vermelden de belangrijkste combinaties.

Er bestaat een positieve samenhang tussen factoren betreffende de leerling zelf en de ouders enerzijds én schoolse factoren (Pearson correlatie 0.548) en plaatsingsproblematiekfactoren (Pearson correlatie 0.392) anderzijds.¹⁰ Naarmate de leerling of zijn ouders vaker een factor van belang vormen, spelen er ook vaker schoolse factoren en problemen bij plaatsing.

¹⁰ Pearson correlatie *factor leerling/ouders*: factor school .548 (n=302, p=.000); factor plaatsingsproblematiek .392 (n=302, p=.000).

Eveneens is er een positieve samenhang tussen twee groepen factoren, namelijk schoolse factoren en plaatsingsproblemen.¹¹ Waar wordt geconstateerd dat er zich problemen voordoen door de toestroom van leerlingen naar het sbao of praktijkonderwijs, wordt ook vaker gezegd dat er in die scholen de maximale opnamecapaciteit is bereikt. Hetzelfde geldt voor de toestroom naar het (v)so en de maximale opnamecapaciteit bij scholen voor (v)so in Nederland.¹²

6.10 Conclusies

De belangrijkste categorie van factoren die volgens de respondenten meespelen bij de thuiszittersproblematiek, vormt de leerling zelf en/of zijn ouders. Bij 69% van de thuiszitters speelt dit een rol. Bij ruim een kwart van alle thuiszitters (27%) hebben ontwikkelingsstoornissen en gedragsproblemen ertoe geleid dat een leerling op school niet was te handhaven en daardoor thuis zit. Een deel van de leerlingen (15%) weigert om uiteenlopende redenen naar school te gaan. Daarnaast is de lichamelijke of psychische conditie sinds de indicatiestelling verslechtert en vraagt dat om een nieuw onderzoek (10%). Ook komt het voor dat ouders niet meerwerken aan onderzoek of plaatsing (12%) of een andere school voor hun kind wensen (4%).

De onvoldoende toerusting van scholen die deze leerlingen niet kunnen handhaven (55%), vormt een tweede belangrijke omstandigheid waardoor leerlingen thuis zitten. Facetten die te maken hebben met het vraagstuk van het bereiken van de maximale opnamecapaciteit van het (voortgezet) speciaal onderwijs en de jeugdhulpverlening enerzijds en sbao en praktijkonderwijs anderzijds worden in respectievelijk 39% en 25% van de gevallen als een van de oorzaken van het thuiszitten gezien. Een oorzaak gelegen in de samenwerking tussen betrokken actoren wordt in 26% van de gevallen gesignaleerd. Er zijn geen significante verschillen tussen onderwijstypen als het gaat om de samenwerking met andere actoren. (Tabel 6.12 op de volgende pagina.)

Meldpunten LVG en de Orthopedagogische centra noemen voor hun groep van thuiszitters vaker dan gemiddeld factoren die te maken hebben met problematiek bij de leerling zelf, zoals gedrags- en ontwikkelingsproblemen of factoren bij de laatst bezochte school. De leerplicht en het onderwijs signaleren vaker dan gemiddeld dat de maximale opnamecapaciteit is bereikt in het sbao, praktijkonderwijs en het (v)so. Het meest genoemde kenmerk van het capaciteitsprobleem is het bereiken van de maximale groeps grootte. Het bereiken van de maximale opnamecapaciteit in het sbao, praktijkonderwijs en (v)so vertonen een samenhang met een toestroom van leerlingen uit het reguliere onderwijs. Ontoereikend zorgaanbod of -structuur in het reguliere onderwijs zou hierbij een rol spelen, evenals onvoldoende ondersteuning vanuit het REC. Bij de capaciteitsproblemen binnen het (v)so speelt ook nog een grensoverschrijdende toestroom mee, omdat in aangrenzende regio's capaciteitsproblemen zijn en men kinderen over de grens aanmeldt.

¹¹ Pearson correlatie *factor school*: factor plaatsingsproblematiek .378 (n=302, p=.000).

¹² Pearson correlatie *factor toestroom sbao/pro*: factor opnamecapaciteit sbao/pro .635 (n=154, p=.000);

Tabel 6.12 Overzicht categorieën factoren naar aard

	<i>aantal</i>	<i>%</i>	<i>totaal absoluut</i>
factoren bij leerling / ouders, verzorgers	207	(69%)	302
factoren bij laatst bezochte school	166	(55%)	302
plaatsingsproblematiek binnen het sbao, praktijkonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs en jeugdhulpverlening	117	(39%)	302
factoren die te maken hebben met andere betrokken instellingen/functionarissen	78	(26%)	302
maximaal bereik van opnamecapaciteit van sbao of praktijkonderwijs	39	(25%)	154
aantal aanmeldingen bij svo of praktijkonderwijs	28	(18%)	154
maximaal bereik van opnamecapaciteit van (voortgezet) speciaal onderwijs	30	(15%)	200
aantal aanmeldingen bij (voortgezet) speciaal onderwijs	20	(13%)	155

7 THUISZITTERSPROBLEMATIEK IN ZIJN CONTEXT

7.1 *Moment van thuiszitten*

In welke fase in het onderwijstraject zitten leerplichtigen thuis? Bij het zoeken naar een adequaat onderwijsaanbod voor de thuiszittende leerling staan – afhankelijk van de problematiek van de leerplichtige – enkele trajecten ter beschikking. We refereerden hier al aan in hoofdstuk 2.2.3. We komen er hier kort op terug en gaan voor onze groep van thuiszitters na op welke momenten in de trajecten zij thuiszitten. Duidelijk zal worden dat ook hier sprake is van een hoog percentage ‘onbekend’.

Traject I

Het eerste traject bestaat uit aanmelding van een thuiszitter bij de Permanente Commissie Leerlingenzorg (PCL) of Regionale Verwijzingscommissie (RVC) om de toelaatbaarheid tot respectievelijk speciaal basisonderwijs of praktijkonderwijs te toetsen. Na indicering volgt plaatsing, waarbij de leerling in het ongunstige geval op een plaatsingslijst terecht komt. Uiteindelijk zal de leerling bij een school voor speciaal onderwijs worden geplaatst, en dus ingeschreven worden en deze bezoeken. In al deze fasen kan een leerling thuis komen te zitten.

Zes procent van de thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen is bezig met een traject richting sbao en praktijkonderwijs. Hoewel van 46% dit gegeven niet bekend is weten we van 48% dat zij dit traject niet volgen. De helft van de thuiszitters binnen dit traject (3%) staat op een *onderzoekslijst* van het samenwerkingsverband WSNS of vo/(s)vo. Daarvan staat 1% op de lijst van het WSNS en 2% op de lijst van het vo/(s)vo.

Een groepje thuiszitters van dezelfde omvang (3%) is het stadium van onderzoek reeds voorbij en staat op de wachtlijst voor een plaats in het sbao of het praktijkonderwijs. In detail: minder dan één procent staat op de plaatsingslijst voor het sbao en 2% wacht op plaatsing in het praktijkonderwijs.

Tabel 7.1 Thuiszitters naar aanmelding onderzoek/plaatsing sbao/pro (percentages, n=256)

	WSNS	vo/svo	totaal
onderzoekslijst	1	2	3
plaatsingslijst	<1	2	3
niet aangemeld			48
onbekend			46

In hoofdstuk 5 – tabel 5.4 – zagen we dat een groot deel van de thuiszitters thuis komt te zitten als ze al in het speciaal basisonderwijs of praktijkonderwijs geplaatst zijn. Voor 35% van de thuiszitters is dit van toepassing.

Traject II

Het tweede traject bestaat uit aanmelding voor onderzoek en indicatie voor een plaats in een school voor speciaal onderwijs; voor ons onderzoek ZMLK-onderwijs (cluster 3) of ZMOK, lzk of pi binnen cluster 4.

Een kwart van de thuiszitters (26%) is voor onderwijs binnen REC cluster 3 (ZMLK) of cluster 4 aangemeld. Zij staan op een onderzoekslijst, een plaatsingslijst of zijn reeds geplaatst op een school. Dertig procent is niet aangemeld en van 44% is dit gegeven onbekend. Uit de gegevens van de leerplicht kunnen we aflezen dat geen van de door hen gerapporteerde thuiszitters aangemeld is voor REC cluster 1 of 2.

Eén procent van de thuiszitters is aangemeld voor *onderzoek* naar de mogelijkheid om tot ZMLK-onderwijs binnen REC cluster 3 te worden toegelaten. Twaalf procent staat op een onderzoekslijst voor een school binnen een REC cluster 4. Twee procent van de thuiszitters heeft een indicatie gekregen voor ZMLK binnen REC cluster 3 en 5% voor een onderwijstype binnen REC cluster 4. Deze thuiszitters staan op de plaatsingslijst. Van de thuiszitters die participeren in traject richting (voortgezet) speciaal onderwijs is driekwart (77%) aangemeld voor het ZMOK, op ruime achterstand gevolgd door ZMLK-onderwijs (9%), pedologisch instituut (7%) en lzk-onderwijs (5%).

Tabel 7.2 Thuiszitters naar aanmelding onderzoek/plaatsing REC (percentages, n=256)

	ZMLK, REC cl.3	REC cl.4	totaal
Onderzoekslijst	1	12	13
Plaatsingslijst	2	5	7
niet aangemeld			30
Onbekend			44

Uit tabel 5.4 in hoofdstuk 5 kunnen we het percentage thuiszitters dat reeds een school voor speciaal onderwijs bezocht afleiden; 28% bezocht een school voor ZMLK, ZMOK, lzk of pi toen de thuiszittersproblematiek zich aandeede.

Thuiszitten in relatie tot toeleidingstrajecten

Op alle momenten in het schema met de toeleidingstrajecten tot onderwijs en zorg treffen we thuiszitters aan. Er zijn kinderen die nergens ingeschreven staan; kinderen die op onderzoekslijsten of plaatsingslijsten staan en kinderen die al geplaatst zijn in het speciaal basisonderwijs, praktijkonderwijs of speciaal onderwijs, cluster 3 en 4. Ook zijn er kinderen waarbij tevens sprake is van een zorgtraject. In de onderstaande grafiek is getracht op basis van negen bronnen vast te stellen waar thuiszitters staan in welk doorlopen traject dan ook. Daarbij zijn de gegevens afkomstig van de leerplicht

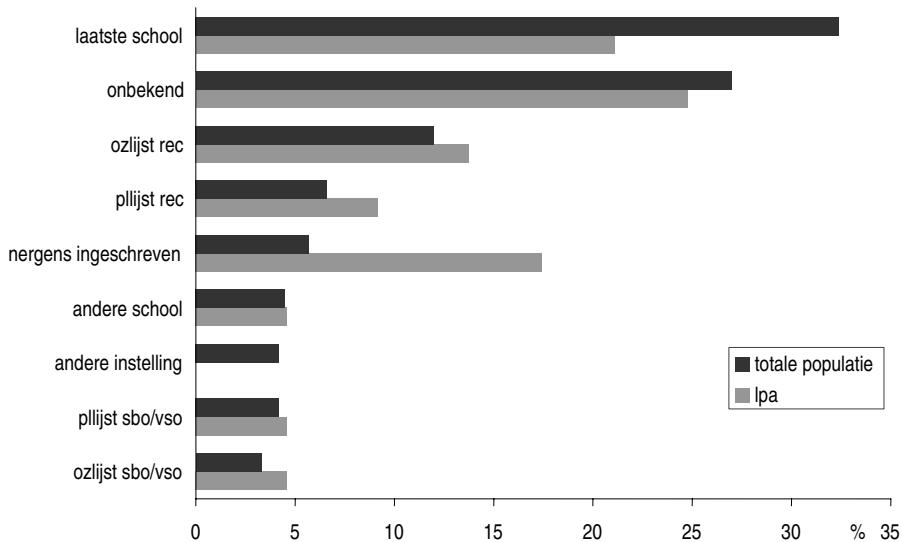
uitgelicht, omdat deze het meest dichtbij een overall beeld komen. Wat echter direct opvalt is het hoge percentage 'onbekend': 27% voor de totale populatie thuiszitters en 25% bij de leerplicht.

Op het moment van thuiszitten is van 37% bekend dat zij staat ingeschreven in het onderwijs (de laatste bezochte school of een andere school) (26% volgens leerplicht). De leerplicht rapporteert over die 26% dat 21% gedurende de verschillende peildata nog steeds op de laatste school staat ingeschreven en 5% naar een andere school is overgestapt.

Van 6% van alle thuiszitters is bekend dat zij bij geen enkele onderwijsinstelling is ingeschreven. Vier procent is (tijdelijk) geplaatst in een instelling voor jeugdhulpverlening, zoals een internaat of dagopvang.

Drie procent van de thuiszitters neemt deel aan een onderzoek voor sbao of praktijkonderwijs en 4% staat daarvoor op de plaatsingslijst. Een groter aantal thuiszitters treffen we aan in de toeleiding naar het (v)so en dan met name ZMOK-onderwijs – 12% staat op een onderzoekslijst voor (v)so en 7% wacht op de plaatsingslijst voor een plek.

Figuur 7.3 Status thuiszitters (totale populatie (n=333) en populatie volgens opgave leerplicht (n=109))

Over degenen die uitvallen na plaatsing in het sbao, praktijkonderwijs en speciaal onderwijs weten we het volgende:

- 35% komt thuis te zitten nadat ze al een school voor speciaal onderwijs of praktijkonderwijs bezochten.
- 28% van de thuiszitters bezocht al een school binnen cluster 3 of 4 toen de thuiszittersproblematiek aan de orde was.

7.2 Exemplarische casuïstiek

Op basis van de dossiers van thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen is casuïstiek ontwikkeld. Geschetste problematiek zegt niets over het gewicht of het aandeel van de beschreven thuiszitter in het totaal van thuiszitters. Dit is reeds aan de orde geweest in voorgaande paragraaf. De herkenbaarheid van de geschetste casuïstiek is door de deelnemers aan de werkconferenties onderschreven. In Amsterdam overheersen echter allochtone thuiszitters. Dit heeft te maken met het feit dat de schoolpopulatie in Amsterdam voor een groter deel uit allochtone kinderen bestaat dan dit landelijk gezien het geval is. De exemplarische casuïstiek uit dit onderzoek staat beschreven in de bijlage. Hieronder volgt een schets van de aangetroffen problematiek.

Thuiszitters op een *onderzoekslijst* worden geconfronteerd met lange wachttijden waardoor voor de laatst bezochte school de situatie onhoudbaar is en vaak schorsing volgt. Soms treedt vertraging op doordat er onvoldoende diagnostische gegevens beschikbaar waren voor de onderzoekscommissie.

Exemplarisch voor *problemen met de indicatiestelling* is het feit dat de thuiszitter met een 'licht verstandelijke handicap met gedragsproblemen' niet toelaatbaar wordt verklaard voor het ZMOK vanwege het intelligentieniveau en vanwege de gedragsproblemen ook niet in aanmerking komt voor praktijkonderwijs of onderwijs voor zeer moeilijk lerende kinderen (ZMLK). Deze problematiek leidt tevens tot knelpunten wanneer kinderen verhuizen naar een andere regio of de overstap van sbao naar vervolgonderwijs maken. Uit de voorbeelden is op te maken dat dergelijke problematiek in hoge mate speelt bij cliënten van Orthopedagogische centra.

Al in het begin van het schooljaar is de maximale opnamecapaciteit binnen het sbao en praktijkonderwijs bereikt en komen leerlingen op een *plaatsingslijst* te staan, zo blijkt uit het onderzoeksmateriaal. Zeker kinderen waarvan in het eerste kwartaal van het schooljaar blijkt dat ze niet op hun plek zijn en naar het sbao of praktijkonderwijs moeten zijn hiervan de dupe. Ook het (v)so en dan met name het ZMOK-onderwijs kampt met capaciteitsproblemen waardoor leerlingen op een plaatsingslijst komen.

Een aparte categorie van problemen vormen de thuiszitters die een *gecombineerde aanpak van speciale onderwijszorg en (jeugd)zorg* nodig hebben. Problemen ontstaan als gevolg van onvoldoende afstemming en plaatsingsmogelijkheden in beide sectoren. Het kan zijn dat hij voor zowel onderwijs als hulpverlening op een wachtlijst staat of dat hij wel geïndiceerd is voor onderwijs en geplaatst kan worden maar moet wachten op plaatsing in de jeugdhulpverlening. In het laatste geval wordt de problematiek verergerd als gedurende het wachten op jeugdhulpverlening de psychische toestand van de thuiszitter achteruitgaat en er nieuw onderzoek nodig is. De thuiszitter komt dan weer op de onderzoekslijst voor onderwijs terecht.

Voor een andere categorie thuiszitters die al *geplaatst zijn in het sbao of praktijkonderwijs* is te zien dat de gedragsproblematiek dusdanig ernstig is dat deze niet hanteerbaar is

binnen deze onderwijstypen, ook niet met extra ondersteuning vanuit het REC. Voor leerlingen binnen het praktijkonderwijs zouden gedragsproblemen wellicht beter hanterbaar zijn indien het praktijkgedeelte wordt versterkt. Daarnaast komt het voor dat de overstap van het sbao naar voortgezet onderwijs moeizaam verloopt waardoor de leerling thuis komt te zitten (zie ook boven).

Exemplarisch voor de thuiszitters die al *geplaatst waren in het (voortgezet) speciaal onderwijs, cluster 3 en 4* is dat het ontbreken van een aanvullende (jeugd)zorgaanbod, waardoor grote hanteringsproblemen ontstaan op school en mede daardoor geen passend programma dat rekening houdt met het intelligentieniveau en de behoefte aan praktijkgericht onderwijs, geboden kan worden

Voor thuiszitters die al geplaatst waren binnen de (jeugd)zorg bleek dat het moeilijk is om na afronding van de behandeling in de jeugdhulpverlening of zorg een school te vinden. Orthopedagogische centra kampen steeds vaker met problemen om voor kinderen die in hun instelling verblijven of uitbehandeld zijn een school te vinden. Bij kinderen onder de 12 jaar speelt bovendien vaak mee dat ze nog niet 'schoolrijp' zijn. Deze kinderen zouden beter voorbereid moeten worden op (weer) 'naar school gaan'.

7.3 Conclusies

In alle fasen van de trajecten om te komen tot een plek in het speciaal basisonderwijs, praktijkonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs komen thuiszitters met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen voor. Rekening houdend met hoge percentages 'onbekend' komt naar voren dat er meer thuiszitters bezig zijn aan de toeleiding naar het (voortgezet) speciaal onderwijs dan naar die van het speciaal basisonderwijs of praktijkonderwijs (26% versus 6%). Van 6% is bekend dat ze dat niet (meer) ingeschreven staat op een school, vaak na langdurige thuiszittersproblematiek.

Uit de casuïstiek is op te maken dat thuiszittersproblematiek optreedt door onderzoeks- en plaatsingslijsten, zeker voor die leerlingen waarvan in de loop van het schooljaar wordt vastgesteld dat ze niet op de goede plek zitten en er ander onderwijs gezocht moet worden. Ook komen kinderen thuis te zitten als ze niet toelaatbaar verklaard worden en opnieuw een traject voor een ander onderwijstype in gang gezet moet worden. Soms speelt mee dat er vertraging optreedt doordat diagnostische gegevens ontbreken.

Uit tabel 5.4 van hoofdstuk 5 maken we op dat de meeste van de leerlingen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen inmiddels al wel in beeld zijn bij het speciaal basisonderwijs, praktijkonderwijs en speciaal onderwijs. Een groot percentage (in totaal 63%) van alle thuiszitters bezocht al een school voor een van bovengenoemde onderwijsvormen.

Thuiszittersproblematiek die we aantreffen bij leerlingen van het sbao en praktijkonderwijs waren:

- problemen met de overgang van sbao naar praktijkonderwijs of (voortgezet) speciaal onderwijs, omdat opnieuw vastgesteld moet worden tot welk onderwijstype de leer-

- ling toelaatbaar is;
- plaatsingsproblematiek door wachtlijsten
- een leerling wordt niet toelaatbaar verklaard en er moet opnieuw een traject van onderzoek in gang moet worden gezet.

28% bezocht een school binnen cluster 3 of 4, wat helaas toch ook niet toereikend bleek te zijn. Gedragsproblemen verergerden doordat leerlingen overvraagd werden, geen 1 op 1 contact mogelijk was of dat ze niet voldoende praktijkgericht (bijvoorbeeld werken) bezig konden zijn. Uit de casuïstiek komt bovendien naar voren dat ondersteuningsmogelijkheden zoals een gecombineerd aanbod van zorg en onderwijs voor veel deze kinderen noodzakelijk is. Kinderen komen dan in afwachting van een zorgaanbod thuis te zitten.

8 AANPAK EN GEWENSTE OPLOSSINGSRICHTINGEN

8.1 Aanpak gericht op verbetering van de situatie van individuele thuiszitters

In de vragenlijst heeft men per thuiszitter aangegeven welke maatregelen er zijn getroffen in de aanpak van het thuiszitten. Vaak zijn dit acties van een individueel karakter, erop gericht de situatie van dat kind aan te pakken. Voor de afzonderlijke maatregelen is geïnventariseerd in hoeverre deze tot een tijdelijk of structureel resultaat hebben geleid. In onderstaande tabel zijn de belangrijkste maatregelen en het resultaat vermeld. Het effect van de acties – termen van tijdelijke oplossing, structurele oplossing of geen oplossing – is uitgedrukt als percentage van alle thuiszitters (n=302). Dit is om twee redenen gedaan. Ten eerste is het aantal cases met één of meer acties klein: het aantal varieert van 6 tot en met 121. Het is riskant om de percenteerbasis van elke actie op 100% te stellen, omdat naarmate de aantallen kleiner worden de verschuiving in percentages groter wordt. Een tweede reden betreft de onderlinge vergelijkbaarheid van de effecten. Door de percenteerbasis constant te houden op de totale populatie van 302 thuiszitters kan het belang of het gewicht van de genoemde acties en de effecten onderling met elkaar worden vergeleken.

In de grijze kolom van tabel 8.1 (volgende pagina) staan de resultaten van tijdelijke en structurele acties gesommeerd en benoemd als positief resultaat. Een leesvoorbeeld is op zijn plaats. Voor 41 thuiszitters van alle 302 thuiszitters (14%) wordt door de respondenten aangegeven dat de leerling tijdelijk in de jeugdhulpverlening of op een ZMOK-school is geplaatst. Het effect van deze actie kent vier mogelijke componenten die alle tot 14% optellen en waarvan er drie in de tabel zijn weergegeven. Voor 5% was deze maatregel slechts een tijdelijke oplossing, voor 1% een structurele oplossing en voor 8% werkte dit niet. De vierde mogelijke component, oplossing 'onbekend', draagt nul (niet vermeld in tabel).

8.1.1 Ondernomen acties

De meest ondernomen actie bestaat uit één of meer gesprekken met de ouders om hen mee te laten werken aan een oplossing. Dit is door de respondenten voor 40% van de cases aangegeven. Van de resterende 60% mag worden verondersteld dat deze actie niet is ondernomen of dat deze actie bij de respondent niet bekend is.

De gesprekken met de ouders hebben volgens de respondenten bij 14% van de thuiszitters tot een tijdelijk resultaat geleid en bij 6% tot een structureel resultaat. Opgeteld heeft deze actie bij 20% van alle thuiszitters tot een positief resultaat geleid (dat is de helft van de thuiszitters waarbij deze actie is ondernomen (20% van de 40%). Van de resterende 20% van de 40% hebben de gesprekken bij 18% niet tot een resultaat geleid en bij 2% is het effect door respondenten niet aangegeven.

*Tabel 8.1 Ondernomen acties en gepercipieerd resultaat
(percenteerbasis alle kolommen: n=302)*

	genoemde onder- nomen acties abs	genoemde onder- nomen acties %	tijdelijk resultaat %	structureel resultaat %	positief resultaat (=tijdelijk+ structureel)* %	geen resultaat %
gesprekken met ouders	121	40	14	6	20	18
opvang door laatst bezochte school	64	21	4	1	5	15
dagbesteding bij instellingen	60	20	11	2	13	4
opvang in ander onderwijstype	59	20	3	3	6	13
opvang door laatst bezochte school met ondersteuning	51	17	4	2	6	10
gedeeltelijke plaatsing toelatende school	49	16	5	1	6	9
opvang door laatst bezochte school enkele dagdelen	43	14	3	1	4	10
tijdelijke plaatsing in jhv of ZMOK	41	14	5	1	5	8
huiswerkregeling	17	6	3	0	3	3
leerling geplaatst in klas met max. aantal leerlingen	13	4	1	1	3	2
creëren van meer plaatsingsmomenten in so	6	2	0	0	0	3
overige maatregelen	42	14	2	2	4	3

*) bij sommering kunnen afrondingsverschillen optreden

Vele andere (voorlopige) oplossingen of maatregelen hebben betrekking op een vorm van plaatsing in het onderwijs – in het regulier onderwijs of in het speciaal onderwijs. In deze maatregelen zijn gradaties waar te nemen. Thuiszitters gaan op proef stapje voor stapje enkele dagdelen terug naar de oude school of een nieuwe toelatende school. Zo kunnen leerling en school aan elkaar wennen. Soms gaat de terugkeer naar school gepaard met ondersteuning vanuit de jeugdhulpverlening waardoor de zorg voor de leerling minder belastend is voor de school. In andere gevallen vangt de oude school de leerling alleen maar op of gaat de leerling naar een andere school van hetzelfde of een ander onderwijstype. Voor een vijfde van de thuiszitters (20%) is buiten het onderwijs naar een oplossing

gezocht. Deze kinderen besteden hun tijd nu bij een instelling voor jeugdhulpverlening, bijvoorbeeld centra voor dagbesteding, MKD, Boddaertcentrum of PPI, bij een instelling voor jeugd-ggz of in een orthopedagogisch centrum. Dit type maatregelen kent volgens de respondenten met 13% het hoogste positieve-resultaatpercentage (11% als tijdelijke oplossing en 2% als structurele oplossing).

8.1.2 Uiteindelijke oplossing

Voor een kleine groep van 60 thuiszitters die tijdens de onderzoeksperiode een plek in het onderwijs kregen en niet meer thuiszaten is bekend welke uiteindelijke oplossing is gevonden. Het betreft thuiszitters die bekend zijn bij de leerplicht, de REC's en OPC's. De antwoorden geven – mede gelet op het geringe aantal van 60 kinderen – slechts een indicatie voor succesvolle strategieën. Voor de helft van de thuiszitters uit deze groep (53%) is een antwoord buiten het onderwijs gevonden: zij bezoeken een vorm van dagopvang. Andere oplossingen zijn gevonden in het begeleiden van het gezin, plaatsing in een pleeggezin of crisisopvang. Bij vier van iedere tien thuiszitters (38%) is een oplossing gevonden in het onderwijs waarbij het vooral gaat om plaatsingen in cluster 4, in met name het ZMOK.

Tabel 8.2 Oplossing naar bron en aard (percentages, n = 60)

	leerplicht	REC cl.4	OPC	totaal
buiten onderwijs				
dagopvang in instelling	2	11	27	39
tijdelijke opvang, crisisopvang	0	3	2	5
geplaatst in pleeggezin	2	0	0	2
interne overplaatsing binnen behandelgroepen	0	0	5	5
ambulante begeleiding gezin	0	0	2	2
binnen onderwijs				
plaatsing cluster 4	3	9	2	14
plaatsing in ZMOK, vso-ZMOK, ZMOK-internaat	2	6	0	8
als gast op ZMOK-MLK-school	0	3	2	5
naar praktijkonderwijs	0	2	2	3
terug in regulier onderwijs op proef	0	0	2	2
tijdelijke oplossing in praktijkonderwijs	2	0	0	2
sbao-school	3	0	0	3
andere school buiten regio	2	0	0	2
anders				
	6	5	0	11
totaal aantal aangedragen oplossingen	(13)	(25)	(26)	(64)

8.2 *Wenselijke oplossingsrichtingen*

In de vragenlijsten van de verschillende bronnen is de respondenten gevraagd welke oplossingsrichtingen op beleidsmatig niveau en voor de uitvoeringspraktijk zij wenselijk achten. Een deel van de respondenten heeft in algemene zin oplossingsrichtingen aangegeven (onderstaande categorieën), anderen geven een iets specifiekere antwoord (uitsplitsing van de categorieën). De antwoorden zijn in tien groepen maatregelen gecategoriseerd:

- zorgomvang / voldoende plaatsingsruimte
- verbetering uitvoeringspraktijk
- verbetering plaatsing
- opvangmogelijkheden tijdens overbruggingsperiode
- verbetering toeleiding / informatie / voorlichting
- signalering en vroegtijdig optreden
- verbetering indicatiestelling
- begeleiding scholen, leerkrachten en ouders
- aanpak wachtlijsten
- voorwaarden (beleid).

Onder zorgomvang / voldoende plaatsingsruimte vallen de volgende meer specifieke oplossingsrichtingen die de respondenten genoemd hebben:

- (meer financiën voor) uitbreiding onderwijszorgcapaciteit
- meer personeel en/of lokalen
- meer individuele begeleiding kunnen bieden
- binnen onderwijs/samenwerkingsverbanden middelen reserveren om thuiszitten te voorkomen of formatie reserveren
- groeimomenten voor sbao mogelijk maken
- middelen voor extra zorg binnen het onderwijs.

Verbetering uitvoeringspraktijk houdt oplossingen in als:

- integraal werken, samenwerken, netwerken, kortere lijnen benutten en gebruik maken van elkaars deskundigheid
- betere afstemming tussen ZMOK en MLK en tussen de afleverende en ontvangende school
- onderwijsvorm en stage/werkplaatsen voor deze doelgroep ontwikkelen.

Verbeteren plaatsing houdt in:

- meer plaatsingsmomenten creëren; tussentijds kinderen kunnen plaatsen
- snellere aanmeldings- en indicatieprocedure
- (verplicht) sneller plaatsen
- flexibeler zijn in hanteren criteria voor plaatsing en voorrangsmogelijkheden creëren
- regio-overschrijdende opvang mogelijk maken
- onderwijs op school verbonden aan jeugdzorg ook laten doorgaan als hulpverlening stopt.

Respondenten benoemen de volgende opvangmogelijkheden tijdens overbruggingsperiode:

- tijdelijke plaatsing in jeugdhulpverlening of speciaal onderwijs (o.a. door tijdelijk de ZMOK-criteria te verruimen)
- aangepast onderwijsprogramma / gedeeltelijke opvang op laatstbezochte school of ontvangende school
- tijdelijke (ambulante) begeleiding of extra formatie op laatstbezochte school
- school bevoegdheid geven de leerling aantal uren per week naar huis te sturen
- crisisopvang / tijdelijke dagopvang waarbij duidelijk is welke instelling verantwoordelijk is
- ambulante begeleiding van gezin tijdens wachttijd op plaatsing
- observatieplaatsing.

Ten aanzien van verbetering toeleiding / informeren en voorlichten zijn de volgende maatregelen genoemd:

- scholen en samenwerkingsverbanden tijdig en goed informeren over procedures en verwijzingsmogelijkheden / wijzen op REChTen en plichten
- ouders voorlichten en begeleiden ten behoeve van toeleiding
- druk op ouders leggen om mee te werken / niet altijd ruzzak meegeven maar (gedwongen) REC plaatsing adviseren.

In de categorie 'signalering en vroegtijdig optreden' zijn de volgende oplossingsrichtingen opgenomen:

- vroegtijdig signaleren (bv. als in peuterspeelzalen en door goede registratie)
- signalering op reguliere scholen verbeteren
- schoolverzuim in politiek prioriteren en eerder optreden
- overleg tussen scholen en leerplicht vóór verwijdering leerling / betere melding van verzuim aan leerplicht
- structureel overleg tussen REC en WSNS of tussen WSNS, schoolbegeleidingsdiensten en jeugdhulpverlening

Om de indicatiestelling te verbeteren stellen respondenten de volgende mogelijkheden voor:

- beter nagaan of kind in schooltype past
- één indicatiecommissie voor sbao en REC of in ieder geval afstemming ertussen
- in indicatie alleen aangeven waar kind het meest bij gebaat is zonder toewijzing aan onderwijstype
- in indicatie ook (gedwongen) REC plaatsing adviseren.

Om begeleiding van scholen, leerkrachten en ouders vorm te geven zien de respondenten oplossingen als:

- (ambulante) begeleiding door REC en/of jeugdzorg of samenwerking school met jeugdzorg
- meer ondersteuningsmogelijkheden bij moeilijke leerlingen / extra (tussen)zorg in het onderwijs
- deskundigheidsbevordering leerkrachten

- ambulante begeleiding ouders, bv. door verruimen schoolmaatschappelijk werk of inzet vanuit jeugdzorg.

Bij de oplossing 'aanpak wachtlijsten' is meestal niet gespecificeerd om welke wachtlijsten het gaat, maar het is aan te nemen dat het de wachtlijsten in het onderwijs betreft. Soms is specifiek aangegeven dat men de wachtlijsten voor jeugdhulpverlening en Raad voor de Kinderbescherming bedoeld. Op beleidsniveau wensen respondenten dat:

- doelgroep inzichtelijk gemaakt wordt door o.a. kennis van de doelgroep ontwikkelen en te zorgen voor cijfermatige onderbouwing
- lokale en regionale netwerken gestimuleerd worden
- rugzakje ingevoerd wordt
- afstemming CvI en PCL bevordert wordt
- op beleidsniveau vastgesteld wordt of het sbao de capaciteit en faciliteiten heeft om deze doelgroep op te vangen
- sociale werkvoorziening weer opengesteld wordt voor deze doelgroep doordat het economisch gewin niet centraal hoeft te staan.

Bij de vraag naar wenselijke maatregelen op beleidsmatig niveau en maatregelen in de uitvoeringspraktijk is in de vragenlijst op basis van het IQ onderscheid gemaakt naar groepen leerlingen met gedragsproblemen. Deze indeling verschilt per onderzoeksgroep of bron, afhankelijk van de subgroepen waar zij mee te maken hebben.

Het beeld dat respondenten schetsen voor de doelgroepen met een IQ 50-60, 60-70 en 70-85 komt in grote lijnen overeen. Hieronder is dan ook bij de beschrijving van de gewenste oplossingsrichtingen geen onderscheid meer gemaakt naar verschillende IQ-groepen. Tevens zijn de antwoorden ten aanzien van beleid en uitvoeringspraktijk samengenomen, omdat de antwoorden daarop ook geen onderscheid laten zien. Aangezien het verschillende responsgroepen waren die de vragen voor een bepaalde doelgroep hebben beantwoord is het niet mogelijk percentages aan te geven.

8.2.1 Oplossingsrichtingen voor beleid en uitvoeringspraktijk

Een minderheid van de respondenten draagt beleidsgerichte oplossingen of oplossingen voor de uitvoeringspraktijk aan. De bijdrage varieert van 16% tot 57%.

De bronnen vinden uitbreiding of optimaliseren van de onderwijszorgcapaciteit het belangrijkste. Dat kan naar hun oordeel vooral worden bereikt met meer financiële middelen. Respondenten uit met name het REC cluster 3 en 4 geven aan hoe een aanpak met betrekking tot onderwijszorgcapaciteit in de praktijk gestalte kan krijgen: verkleining van groepen, meer individuele begeleiding, meer personeel in algemene zin en aanstelling van klassenassistenten in het bijzonder.

Verbetering van de uitvoeringspraktijk wordt als tweede groep van beleidsmaatregelen aangevoerd. Dit omhelst een scala aan gewenste maatregelen waarvan er twee opvallen. Deze worden vooral door respondenten uit het REC cluster 3 en cluster 4 aangedragen, te weten: integraal werken en flexibele onderwijsvormen voor risicoleerlingen. Met de eerste term wordt bedoeld het gebruik maken van elkaars deskundigheid. Ook valt hieronder een betere aansluiting tussen ZMOK, ZMLK of een andere school enerzijds

en de ontvangende school of dagbesteding anderzijds. Het tweede aspect – flexibele onderwijsvormen – duidt op een behoefte bij de respondenten om een inhoudelijk aanbod te organiseren voor de doelgroep, die vanwege de bijzondere problematiek niet door een enkele van de bestaande onderwijstypen geboden kan worden.

De andere gewenste maatregelen liggen op het gebied van het creëren van goede voorwaarden. Er vallen niet echt één of twee bijzondere antwoorden op, er wordt een breed pakket aan mogelijkheden aangereikt.

Voorbeelden hiervan zijn: behoefte aan inzicht in de doelgroep, meer regie door gemeente en rijksoverheid, het koppelen van (financiële) middelen aan kinderen met gedragsproblemen en een betere onderlinge afstemming tussen REC cluster 3 en 4 scholen.

Tussen de bronnen in het onderzoek bestaan enkele accentverschillen. Opvallend is dat de leerplicht zich toch op de vlakte houdt – er worden relatief weinig gewenste maatregelen aangedragen.

Scholen voor speciaal basisonderwijs hechten vaker dan andere bronnen belang aan uitbreiding van de zorgomvang, in algemene zin en in het bijzonder door het reserveren van financiële middelen in het samenwerkingsverband. Ook leggen zij het accent wat vaker bij meer personeel, klassenassistenten en lokalen. Daarnaast pleit het sbao vaker voor verbetering van het plaatsingstraject, zoals het minder star hanteren van IQ-grenzen, meer flexibiliteit in de plaatsingsprocedure en het ruimhartiger met criteria omgaan, ook met de ZMOK-criteria. Ook bestaat er bij het sbao vaker behoefte aan alternatieve vormen van opvang. Te denken valt daarbij aan tijdelijke plaatsing in het speciaal onderwijs, een speciale opvangklas of observatieplaatsing.

De gewenste beleidsmaatregelen bij het praktijkonderwijs komen overeen met die van alle respondenten tezamen, zij het dat er iets vaker aandacht wordt gevraagd voor verbetering van de uitvoeringspraktijk en de voorwaarden op beleidsniveau. Bij het praktijkonderwijs wordt voor de doelgroep met een IQ tussen de 70 en 85 vooral gedacht in termen van uitbreiding van het aantal leerwerktrajecten en stages (dat is op de arbeidsmarkt) maar ook aan gespecialiseerde opvang. Het oordeel dat het overleg tussen samenwerkingsverbanden, schoolbegeleidingsdiensten en jeugdhulpverlening moet worden gestructureerd, is door coördinatoren van het praktijkonderwijs wat vaker dan andere bronnen naar voren geschoven. Het praktijkonderwijs ziet wat vaker heil in het creëren van betere voorwaarden waaronder het probleem van het thuiszitten kan worden opgelost – bijvoorbeeld door gemeenten meer regie te geven bij het zoeken naar oplossingen en het bestuderen van de mogelijkheid om binnen het onderwijs (in casu: het vmbo) zelf oplossingen te vinden.

Respondenten van ZMLK-scholen uit REC cluster 3 brengen vaker dan andere respondenten naar voren brengen dat de begeleiding en ondersteuning van scholen en leerkrachten verbeterd dient te worden. Met name de zorg voor de doelgroep vraagt om meer ondersteuning. Daarnaast is er behoefte aan gespecialiseerde leerkrachten en deskundigheidsbevordering van de huidige leerkrachten in het speciaal onderwijs.

Bij het REC cluster 4 wordt meer gedacht in termen van meer financiële armslag, kleinere groepen en toekenning van meer formatie.

8.2.2 Bruikbare oplossingen / goede praktijkvoorbeelden

Tot slot is alle respondenten de vraag voorgelegd of men voorbeelden van situaties kent waarin een bruikbare oplossing is gevonden waardoor het thuiszitten is opgelost of voorkomen kon worden.

Vijfentwintig respondenten droegen als antwoord hierop voorbeelden aan die zijn gecategoriseerd naar dezelfde thema's als bij de maatregelen is gebeurd. Per doelgroep uitgedrukt levert dat de resultaten op die in onderstaande tabel zijn weergegeven. De gegevens in de tabel betreffen, gelet op de geringe respons, aantallen genoemde voorbeelden.

Beperken we ons tot die thema's die vijf keer of meer zijn genoemd, dan komen oplossingen die gezocht zijn in een verbetering van de uitvoeringspraktijk onder alle doelgroepen als eerste naar voren.

Een verbetering van de aansluiting tussen afleverende en ontvangende school door uitwisseling van informatie en uitwisseling van deskundigheid tussen scholen onderling en tussen scholen en jeugdhulpverlening wordt het vaakst (6 keer) aangedragen.

Daarnaast worden nog genoemd: kortere communicatielijnen, aanbieden van meer praktijkgericht onderwijs aan deze leerlingen en ontwikkeling van een aangepast programma voor de doelgroep van thuiszitters.

Zo werd het voorbeeld genoemd dat door nauwe samenwerking tussen SPD, politie, leerplicht en onderwijs een jongere twee jaar langer dan verwacht op school gehouden kon worden. In de vragenlijsten worden veel voorbeelden genoemd van arbeidstoeleidingstrajecten: in Enschede is er een eetcafé waar leerlingen vanaf 16 jaar kunnen werken en zich kunnen voorbereiden op een externe stage in de horeca of een kantine. In Nijmegen is er een dergelijk lunchcafé met cadeauwinkel; voor jongeren die het traject met succes doorlopen wordt een baan gezocht. In Harderwijk loopt een soortgelijk initiatief speciaal voor jongeren met een licht verstandelijke handicap. Leerlingen wordt een leerwerktraject geboden met per week twee praktijkdagen en twee dagen theoretische vakken en begeleiding. Dit aanbod is ontwikkeld door de SPD, het ROC en het welzijnswerk. In Friesland biedt een organisatie speciaal voor ZMLK-leerlingen schakeltrajecten om hen toe te leiden naar werk. Ook stichting Saltho heeft een voorziening – Sterk in Werk – dat zich tot doel stelt voor jongeren met leer- en/of gedragsproblemen uit het ZMOK en (Z)MLK volwaardige arbeidsparticipatie te realiseren. Een jobcoach begeleidt deze leerlingen.

Praktijkvoorbeelden waarin een aangepast programma is gerealiseerd voor onze specifieke groep thuiszitters bestaan voornamelijk uit een combinatie van onderwijs en zorg. Zo is het voorbeeld genoemd van een groep die gecreëerd is voor gedragsmatig zeer moeilijke leerlingen die 's ochtends naar school gaan en 's middags jeugdhulpverlening hebben en thuis zijn. Of het voorbeeld waarbij binnen de school dagopvang door een (jeugd)zorg instelling wordt verleend. Ook zijn er vormen waarbij eerst zorg verleend moet worden alvorens kinderen en jongeren weer naar school kunnen. In Zoetermeer is dagopvang gestart voor kinderen die leerbaar zijn maar door andere problemen niet aan leren toekomen en door allerlei redenen zijn vastgelopen in het onderwijs. Zij worden voorbereid op het weer naar school gaan in een kleine groep met intensieve begeleiding. Ook het Orthopedagogisch Centrum in Venlo bereidt cliënten voor op het naar school gaan en werkt nauw samen met de school voor praktijkonderwijs om uitval te voorkomen.

Een tweede groep van oplossingen of preventieve maatregelen heeft betrekking op het verruimen van de beschikbare middelen van de zorgomvang. Meer in het bijzonder wordt daarmee bedoeld dat de capaciteit is uitgebreid, er kleinere groepen in de klas zijn gemaakt met meer individuele aandacht en er meer personeel is aangetrokken.

Zes keer is een oplossing gevonden in maatregelen die te maken hebben met de opvang tijdens de overbruggingsperiode. Het betreft dan het creëren van vormen van tijdelijke opvang, zoals dagbesteding of crisisopvang. In Rotterdam bestaat bijvoorbeeld een zogenoemd wachtkamerproject voor kinderen die op de wachtlijst voor het ZMOK staan. Deze kinderen worden enkele uren per dag opgevangen. Echter ook voor dit project bestaat inmiddels een wachtlijst. Deelname van de risicoleerling(en) aan een Time-Out project is eveneens genoemd als een vorm van een succesvolle aanpak.

Tot slot is een oplossing gezocht en gevonden in verbetering van de ondersteuning van scholen en leerkrachten. Drie keer is meer ondersteuning bij moeilijke leerlingen en extra zorg genoemd. Daarnaast heeft een deskundigheidsbevordering van leerkrachten bijgedragen in de aanpak van de problematiek.

Extra ondersteuning kan zich uiten in extra mankracht die ingezet kan worden in een klas, maar ook in extra ondersteuning vanuit de jeugd-LVG, jeugdhulpverlening of speciaal onderwijs in of om de school. Zo wordt er vanuit het Orthopedagogisch Centrum Meilust bij problemen een stafmedewerker ingezet in de school die de leerkracht kan adviseren in de omgang met de betreffende leerling. Een ander voorbeeld is dat van Apeldoorn, waar in augustus 2002 een onderwijsservicecentrum start. Vanuit dit centrum kunnen psychologen en orthopedagogen scholen ondersteunen en tegelijkertijd biedt het centrum een plek waar leerlingen tijdelijk of permanent opgevangen kunnen worden.

Tabel 8.3 Aantallen voorbeelden oplossingen naar doelgroep en thema

	60-70			totaal
	50-60	60-85	70-85	
verbetering uitvoeringspraktijk	4	3	3	10
zorgomvang / voldoende plaatsingsruimte	3	2	1	6
opvangmogelijkheden tijdens overbruggingsperiode	2	3	1	6
begeleiding scholen, leerkrachten en ouders	2	2	1	5
voorwaarden beleid / beleid		2	2	4
verbetering plaatsing		2	1	3
verbetering toeleiding / informatie / voorlichting	1			1
signalering en vroegtijdig optreden			1	1
verbetering indicatiestelling				0
aanpak wachtlijsten				0
totaal aantal voorbeelden	12	14	10	36

8.3 *Thuiszittersproblematiek, aanpak en oplossingsrichtingen in Amsterdam en Venlo*

Tijdens de focused group interviews in de regio Amsterdam en Venlo is nagegaan op welke momenten in het toeleidingstraject de meeste thuiszittersproblematiek ervaren wordt. In Amsterdam bestaan aanzienlijke onderzoeks- en plaatsingslijsten, en in het speciaal onderwijs en met name ook in het sbao bestaan aanzienlijke capaciteitsproblemen. Het gevolg hiervan is dat met name de moeilijk te plaatsen groep – degenen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen – op een wachtlijst komt te staan en in afwachting van verdere actie thuiszit. In Venlo zijn wachtlijsten minder aan de orde en kent de samenwerking tussen de onderscheiden sectoren een zekere traditie. In het algemeen geldt voor beide regio's dat de problematiek in ZMOK- en ZML-scholen zwaarder is geworden en eisen stelt aan het pedagogisch klimaat en de uitbouw van speciale onderwijszorg die wordt ondersteund door instellingen voor (jeugd)zorg. Deze ondersteuning dient volgens de deelnemers aan de interviews binnen de school gegeven te worden en moet zich ook richten op hulp bij acute crisissituaties. Zowel in Amsterdam als in Venlo geeft men aan dat voor de groep licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen met gedragsproblemen een adequaat onderwijsaanbod moeilijk te organiseren is en dat er binnen deze doelgroep feitelijk meerdere zorgcategorieën aan te geven zijn. Voor de svo-scholen gelden de problemen in versterkte mate. Er is een gedifferentieerde vorm van ZML-onderwijs aan het ontstaan waarin onderwijs, beroepsvorming en hulpverlening geïntegreerd worden. In beide regio's signaleren de betrokkenen ook dat het terugplaatsen van kinderen en jeugdigen naar een lichtere vorm van onderwijs en het vinden van een passende onderwijsvoorziening na afronding van de (jeugd)zorg problemen opleveren. In bijlage 2 treft u een overzicht aan van de deelnemers aan de focused group interviews. Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste uitkomsten van de interviews.

8.3.1 *Focused Group Interview regio Amsterdam samengevat*

Uit het groepsinterview in Amsterdam komt het beeld van de thuiszittersproblematiek naar voren zoals we dat ook landelijk aantreffen. Er werd uitgesproken dat de groep 'leerlingen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen' een te onderscheiden groep is waarvoor nu in veel gevallen een adequaat aanbod moeilijk is te organiseren binnen een van de huidige onderwijstypen. Ze vallen tussen de onderwijssystemen in en het gevoel van gezamenlijke verantwoordelijkheid om in samenspraak naar oplossingen te zoeken is in onvoldoende mate aanwezig. Het VSO ZMLK in Amsterdam ondervindt dat een substantieel deel van deze doelgroep uiteindelijk bij hen terecht komt, omdat deze leerlingen bij andere onderwijstypen niet toelaatbaar verklaard worden. Als een kleinere klassendeler mogelijk was, dan konden ze beter inspelen op de behoeften van deze groep leerlingen.

De samenwerkingsverbanden WSNS en de REC's proberen zo goed mogelijk om te gaan met de specifieke problemen waar zij mee geconfronteerd worden en ondernemen daarop actie. Er worden individuele oplossingen gezocht voor kinderen die het risico lopen thuis te komen zitten, zonder dat dit leidt tot structurele afspraken tussen de verschillende onderwijssystemen. Met de structurele deelname van Bureau Jeugdzorg in het voortgezet onderwijs en de invoering van Jeugdzorgadviesteams voor alle WSNS-verbanden in Amsterdam zijn belangrijke stappen gezet in het verbeteren van de sa-

menwerking tussen onderwijs en jeugdzorg. (Jeugd)zorg en speciaal onderwijs vinden elkaar nog niet voldoende. Hiervoor is inmiddels een actieplan ontwikkeld.

Uit de discussie in Amsterdam kwamen de volgende thema's naar voren die om oplossingen vragen.

1. capaciteitsprobleem van het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs;
2. kwaliteitsprobleem: er is geen passend aanbod voor kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen;
3. de trajecten van indicatiestelling zijn niet op elkaar afgestemd;
4. men moet meer preventief werken;
5. de samenwerking in het kader van terugplaatsing naar een lichtere vorm van onderwijs (bij beëindiging van speciaal onderwijs) en bij beëindiging van de (jeugd)zorg is niet optimaal;
6. de registratie van thuiszitters is niet sluitend waardoor er geen zicht is op het aantal thuiszitters.

Wat zouden manieren zijn om de problematiek het hoofd te bieden?

Ad 1. Capaciteitsproblemen

- Capaciteitsproblemen kunnen alleen aangepakt worden als schoolbesturen zich gezamenlijk verantwoordelijk gaan voelen voor het waarborgen van de capaciteit in de betrokken onderwijssectoren.
- Het praktijkonderwijs kan gebruik maken van subsidies voor arbeidstrajecten;
- Stichting Maatwerk is ook belangrijk voor deze doelgroep. Hierbij zou iets gedaan moeten worden aan de status 'licht verstandelijk gehandicapt' die leerlingen krijgen om in aanmerking te komen voor arbeidstoeleiding. Deze leerlingen ontkennen juist dat ze licht verstandelijk gehandicapt zijn, raken door die status gedemotiveerd en haken af.
- Instellingen zouden eerder aan moeten geven dat een kind binnenkort terug kan naar een lichtere vorm van onderwijs. Inzet van jeugdzorg of zorgconsulenten zou een mogelijkheid zijn om de ontvangende school te ondersteunen.
- Samenwerkingsverbanden en scholen moeten kunnen vertrouwen op externe expertise of voldoende mogelijkheden hebben om specialistische hulp in te kopen en om tijdelijke opvang bij crisissituaties te realiseren.
- Samenwerking tussen ZMOK en praktijkonderwijs voor een ZMOK-MLK aanbod;
- (Jeugd)zorginstellingen moeten budget ter beschikking stellen voor het realiseren van voorwaarden binnen het onderwijs om licht verstandelijk gehandicapte kinderen met gedragsproblemen onderwijs te kunnen (blijven) bieden en om de overgang van zwaardere naar lichtere vormen van onderwijs te versoepelen.

Ad 2. Aanbod voldoet niet

Een duidelijke conclusie was dat er niet een nieuw onderwijstype opgezet moet worden. Een op de doelgroep afgestemd aanbod zou beter ontwikkeld kunnen worden in de vorm van arrangementen;

1. Arrangementen waarin de onderwijssectoren samenwerken
- REC cluster 4 is bezig met het opzetten van een samenwerking met het praktijkonderwijs voor een ZMOK-MLK aanbod. Een leerling krijgt een ZMOK-indicatie,

maar gaat naar een groep binnen het praktijkonderwijs. Het budget gaat mee naar de praktijkschool. Hiervoor zullen wel speciale leerkrachten nodig zijn. Dit is verder nog niet uitgekristalliseerd. Tijdens de werkconferentie werd ervoor gepleit om niet alleen onderwijskrachten voor een dergelijke groep leerlingen in te zetten, maar ook gebruik te maken van expertise van bijvoorbeeld een Orthopedagogisch Centrum voor Jeugd-LVG en bijvoorbeeld ook een pedagogisch werker voor de groep te plaatsen.

- Er zou uitwisseling moeten komen tussen scholen binnen Cluster 3 en Cluster 4 om na te gaan welke samenwerkingsvormen vruchtbaar zijn. Op dit moment is er onvoldoende zicht op wat er gedaan wordt binnen de onderscheiden clusters en wat deze aan elkaar kunnen hebben. Daarnaast zou een kleinere klassendeler binnen zml-scholen een middel zijn om deze doelgroep beter op te kunnen vangen.

2. Onderwijs-zorgarrangementen

Er moet een meer gedifferentieerd aanbod te komen voor deze doelgroep waarbij voor nader vast te stellen zorgcategorieën een goede mix van onderwijs, (jeugd)zorg en beroepsvorming wordt gerealiseerd. Dit impliceert een vernieuwing van de organisatie en inhoud van het onderwijs en een schoolnabije inzet van externe (jeugd)zorginstellingen. Aanzetten en ideeën daarvoor zijn er al:

- Het Platform MFC is bezig een plan te ontwikkelen voor de inzet van ambulante zorg en is in gesprek met de Kingma school (ZMLK) om tot een vorm van samenwerking te komen. Hierbij wordt ook gedacht aan de inzet van de jeugdzorg.
- Het Orthopedagogisch Centrum Middelveld heeft een Arbeidstrainingscentrum. Het centrum wordt op dit moment met gelden vanuit de zorg betaald. Middelveld wil in de toekomst ook externe jongeren toelaten. Een dergelijk idee kan ook plaatsvinden binnen of in samenwerking met een school.
- De inzet van opvoedingsondersteuning, intensief-ambulante jeugdzorg bij ZMOK-plaatsingen en het voorzien in hulp van jeugdzorg bij crisissituaties.

Ad 3. De trajecten voor indicatiestellingen in betrokken sectoren zijn niet op elkaar afgestemd

Geconstateerd werd dat er een dringende behoefte is aan een betere afstemming en samenwerking tussen de onderwijssectoren onderling en tussen het onderwijs en de (jeugd)zorg, niet alleen om plaatsingsproblematiek tegen te gaan maar ook om de feitelijke zorgverlening beter op elkaar af te kunnen stemmen en in gecombineerde programma's te kunnen realiseren. Het Bureau Jeugdzorg heeft al een aansluiting gerealiseerd met WSNS-verbanden en het voortgezet onderwijs. De relatie tussen deze partijen en het REC is thans in bespreking. Het schooljaar 2002/2003 wordt benut om tot een voorstel en een actieplan te komen.

Ad 4. Preventief werken

- Het is belangrijk te voorkomen dat de situatie zo ernstig wordt dat kinderen thuis komen te zitten want dan kunnen de problemen alleen maar escaleren. Scholen zouden eerder ondersteuning moeten zoeken bij de zorg of andere onderwijsvormen. De volgende acties hebben een preventief karakter:
- De WSNS-verbanden willen ervoor gaan zorgen dat scholen een heldere sociale kaart krijgen zodat ze weten waar welke zorg te vinden is.

- De invoering van jeugdzorgadviesteams (Jat's) voor alle WSNS-verbanden maakt het mogelijk al in een vroeg stadium na te gaan hoe de leerlingenzorg in het basis-onderwijs versterkt kan worden. Voor complexe leer-, gedrags- en ontwikkelingsproblemen, met name voor jonge risicokinderen, zou een voorziening voor tijdelijke opvang en onderzoek zoals die in de regio Noord-Kennemerland is ontwikkeld (samenwerking WSNS, REC en jeugdzorg) uitkomst kunnen bieden.
- Een meer gecoördineerde inzet van preventief ambulante begeleiding van het REC binnen de WSNS- en vo/svo-samenwerkingsverbanden.

Ad 5. De samenwerking in het kader van terugplaatsing naar een lichtere vorm van onderwijs (bij beëindiging van speciaal onderwijs) en bij beëindiging van de (jeugd)zorg is niet optimaal

Dit punt is tijdens de discussie als gevolg van tijdgebrek niet verder uitgewerkt. Opgemerkt werd dat dit een onderdeel vormt van het verbeteren van de samenwerking in de regio tussen de samenwerkingsverbanden in het basis- en voortgezet onderwijs, het REC en de (jeugd)zorg.

Ad 6. Verbetering van de registratie van thuiszitters

De deelnemers aan het gesprek waren van mening dat dit een hardnekkig probleem vormt en dat bijzondere aandacht nodig is om inzicht in en overzicht te verkrijgen op plaatsingsproblemen, wachtlijsten in de onderscheiden sectoren en de thuiszittersproblematiek. Verbetervoorstellen worden meegenomen bij de planvorming die genoemd is onder ad 3.

8.3.2 Focused Group Interview regio Venlo samengevat

De werkconferentie in Venlo levert het beeld op van een regio waarin reeds voorzieningen zijn getroffen om thuiszittersproblematiek te voorkomen en waar nodig op te lossen. Er is een traditie van samenwerking binnen het onderwijs en met de jeugdzorg. Het Orthopedagogisch Centrum in Limburg heeft een duidelijke focus op onderwijs, waardoor ook de zorg en het onderwijs elkaar hebben gevonden. Hierdoor wordt op maat onderwijs en zorg aangeboden. Er zijn goede werkafspraken en korte lijnen. Bestaande samenwerkingsarrangementen relevant voor de doelgroep 'licht verstandelijk gehandicapten met gedragsproblemen' zijn de volgende:

- De leerplichtambtenaar wordt in een vroeg stadium ingeschakeld en kan ondersteuning bieden bij het voeren van gesprekken met ouders en kinderen en met het vinden van (tijdelijke) oplossingen, zoals een time-out bieden voor maximaal een week;
- Bureau Jeugdzorg komt op scholen, neemt deel aan het Zorgadviesteam en kan ingeschakeld worden om gezinnen te bereiken die zorg nodig hebben;
- Scholen kunnen het Orthopedagogisch Centrum Gastenhof als achtervang gebruiken voor cliënten van Gastenhof en in de toekomst wellicht ook voor jongeren in Venlo die niet in de instelling zijn opgenomen;
- Het Meldpunt LVG kan via de zorginstellingen budget bieden voor het realiseren van voorwaarden binnen het onderwijs om licht verstandelijk gehandicapte kinderen met gedragsproblemen onderwijs te kunnen (blijven) bieden en thuiszitten te voorkomen;
- Binnen het ZMLK-onderwijs zijn plaatsen vrijgehouden voor kinderen die opgeno-

- men worden in de crisisopvang binnen de zorg;
- Er is een sluisgroep waar zorg en ZMLK samenwerkt om kinderen voor te bereiden op het naar school gaan;
 - De ZMOK-school 't Poortje heeft een kopklas waar kinderen worden voorbereid voor het volgen van voortgezet onderwijs op de Velddijk;
 - Cluster 4 werkt samen met het praktijkonderwijs voor een aanbod ZMOK/MLK;
 - Cluster 3 en 4 gaan een aanbod starten voor licht verstandelijk gehandicapten met autisme.

Welke oplossingsrichtingen wensen de aanwezigen in Venlo?

Wat in ieder geval niet wenselijk wordt geacht, is het ontwikkelen van een nieuwe onderwijsvorm. Dan vallen daar weer andere leerlingen net buiten de boot. Het is wenselijk om:

- Individueel maatwerk te kunnen leveren in de vorm van onderwijs-zorgarrangementen.
- Eén toegangsdeur te organiseren, met daarachter een verkeersleiding die de sterke kanten van een ieder (zowel het onderwijs als de hulpverlening) benut.
- Onderwijstijden flexibel te kunnen hanteren, waardoor stap voor stap toegewerkt kan worden naar het volgen van meer uren onderwijs. Voor sommige kinderen is een aantal uren school al zeer wenselijk.
- Een kleinere klassendeler voor bepaalde groepen in het ZMLK wettelijk mogelijk te stellen.
- Een goede financieringsstructuur voor onderwijs-zorgarrangementen te ontwikkelen.

Als randvoorwaarde geldt dat het onderwijs en zorg gezamenlijk verantwoordelijkheid moeten nemen en ervoor moeten zorgen dat niemand weggestuurd kan worden voordat er een arrangement gevonden is. Een andere voorwaarde is bovendien dat de leerlingen en ouders een perspectief geboden wordt. Nu worden ze van het kastje naar de muur gestuurd, wat voor hen zeer demotiverend werkt en de onderwijsloopbaan bedreigt.

8.4 Conclusies

De respondenten noemen uiteenlopende maatregelen die ingezet worden om de problematiek van de individuele thuiszitter aan te pakken. In 40% van de gevallen is aangegeven dat gesprekken met ouders zijn gevoerd om te komen tot een oplossing. Bij de helft (20%) heeft dit tot een tijdelijk of structureel resultaat geleid. Een plek voor de thuiszitter buiten het onderwijs in de vorm van dagbesteding bij instellingen kent daarna het hoogste positief resultaatpercentage, 13%, waarvan 11% als tijdelijke oplossing fungeerde en bij 2% werd het een structurele oplossing. Oplossingen die op de laatst bezochte school gezocht worden, zoals een aantal dagdelen naar school, of extra ondersteuning bieden volgens de respondenten vaker geen dan wel resultaat vooral omdat de problemen al geëscaleerd zijn.

Van 60 kinderen is bekend wat geleid heeft tot de uiteindelijke oplossing waardoor kinderen niet meer thuiszitten. Voor ongeveer de helft van de 60 thuiszitters (53%) is een

antwoord buiten het onderwijs gevonden: zij bezoeken een vorm van dagopvang. Andere oplossingen zijn gevonden in het begeleiden van het gezin, plaatsing in een pleeggezin of crisisopvang. Bij vier van iedere tien thuiszitters (38%) is een oplossing gevonden in het onderwijs waarbij het vooral gaat om plaatsingen in cluster 4 en daarbinnen het ZMOK.

In de vragenlijsten van de verschillende bronnen is gevraagd naar wenselijke oplossingsrichtingen op beleidsmatig niveau en voor de uitvoeringspraktijk. De antwoorden op beide vragen zijn in tien groepen maatregelen gecategoriseerd. Het beeld dat respondenten schetsen voor de doelgroepen met een IQ 50-60, 60-70 en 70-85 komt in grote lijnen overeen. In aflopende volgorde van belang worden genoemd: uitbreiding of optimalisering van de zorgcapaciteit, verbetering van de uitvoeringspraktijk en verbetering van de voorwaarden of het zorgbeleid. Uitbreiding of optimalisering van de zorgcapaciteit kan naar het oordeel van de respondenten worden bereikt met meer financiële middelen. Bij de verbetering van de uitvoeringspraktijk gaat het vooral om een betere afstemming tussen afleverende en ontvangende school, uitwisseling van deskundigheid door scholen onderling en tussen scholen en de (jeugd)zorg en aangepaste onderwijsprogramma's. Onder de categorie 'verbetering van de voorwaarden' is een belangrijk aspect in de ogen van de respondenten dat er opvang tijdens de overbruggingsperiode gerealiseerd wordt zodat thuiszitten voorkomen kan worden. Deze wens werd wat vaker uitgesproken voor de doelgroep met een IQ tussen de 70-85 dan voor de andere doelgroepen. Onder de andere gewenste maatregelen op het gebied van het creëren van goede voorwaarden wordt een breed pakket aan mogelijkheden aangereikt. Voorbeelden hiervan zijn: behoefte aan inzicht in de doelgroep, meer regie door gemeente en rijksoverheid, het koppelen van (financiële) middelen aan kinderen met gedragsproblemen en een betere onderlinge afstemming tussen REC cluster 3 en 4 scholen.

Tussen de bronnen in het onderzoek bestaan enkele accentverschillen. De leerplicht noemt relatief weinig gewenste maatregelen. Scholen voor speciaal basisonderwijs hechten vaker dan andere bronnen belang aan uitbreiding van de zorgomvang in algemene zin en in het bijzonder door het reserveren van financiële middelen in het samenwerkingsverband. Daarnaast pleit het sbao vaker voor verbetering van het plaatsingstraject, zoals het minder star hanteren van IQ-grenzen, meer flexibiliteit in de plaatsingsprocedure en het ruimhartiger met criteria omgaan, ook met de ZMOK-criteria. Er bestaat bij het sbao vaker behoefte aan alternatieve vormen van opvang. Te denken valt daarbij aan tijdelijke plaatsing in het speciaal onderwijs, een speciale opvangklas of observatieplaatsing.

Bij het praktijkonderwijs wordt vooral gedacht in termen van uitbreiding van het aantal leerwerktrajecten en stages (dat is op de arbeidsmarkt) maar aan ook gespecialiseerde opvang. Het oordeel dat het overleg tussen samenwerkingsverbanden, schoolbegeleidingsdiensten en jeugdhulpverlening moet worden gestructureerd, is door coördinatoren van het praktijkonderwijs wat vaker dan andere bronnen naar voren geschoven.

Respondenten uit het REC cluster 3 en 4 geven weer vaker aan hoe een aanpak met betrekking tot zorgcapaciteit in de praktijk gestalte kan krijgen: verkleining van groepen, meer individuele begeleiding, meer personeel in algemene zin en aanstelling van klassenassistenten in het bijzonder. En het valt op dat respondenten van ZMLK-scholen uit REC cluster 3 vaker dan andere respondenten naar voren brengen dat de

begeleiding en ondersteuning van scholen en leerkrachten verbeterd dient te worden. Met name de zorg voor de doelgroep vraagt om meer ondersteuning. Daarnaast is er behoefte aan gespecialiseerde leerkrachten en deskundigheidsbevordering van de huidige leerkrachten in het speciaal onderwijs.

In de groepsinterviews in de regio Amsterdam en Venlo wordt door de aanwezigen nadrukkelijk gesteld dat de groep 'leerlingen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen' speciale aandacht behoeft. De problematiek betreft vooral de leerlingen met een IQ tussen de 60-85. In het algemeen geldt voor beide regio's dat de problematiek in ZMOK- en ZML-scholen zwaarder is geworden en eisen stelt aan het pedagogisch klimaat en de uitbouw van speciale onderwijszorg die wordt ondersteund door instellingen voor (jeugd)zorg. Deze ondersteuning dient volgens de deelnemers aan de interviews binnen de school gegeven te worden en moet zich ook richten op hulp bij acute crisissituaties. Zowel in Amsterdam als in Venlo geeft men aan dat voor de groep licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen met gedragsproblemen een adequaat onderwijsaanbod moeilijk te organiseren is binnen de huidige onderwijstypen en dat er binnen deze doelgroep feitelijk meerdere zorgcategorieën aan te geven zijn. Voor de VSO-scholen gelden de problemen in versterkte mate. Er is een gedifferentieerde vorm van ZML-onderwijs aan het ontstaan waarin onderwijs, beroepsvorming en hulpverlening geïntegreerd worden. In beide regio's signaleren de betrokkenen ook dat het terugplaatsen van kinderen en jeugdigen naar een lichtere vorm van onderwijs en het vinden van een passende onderwijsvoorziening na afronding van de (jeugd)zorg problemen opleveren.

De vertegenwoordigers uit beide regio's spraken uit dat er niet een nieuw onderwijstype opgezet moet worden. Een op de doelgroep en de daarbinnen bestaande zorgcategorieën afgestemd aanbod zou het beste ontwikkeld kunnen worden in de vorm van samenwerkingsarrangementen; arrangementen waarin schooltypen met elkaar samenwerken of programma's waarin het onderwijs met (jeugd)zorginstellingen samenwerkt. In de regio Venlo zijn samenwerkingsrelaties tussen de afzonderlijke instellingen en sectoren al meer tot ontwikkeling gekomen en werden op onderdelen oplossingen gevonden voor gesignaleerde problemen. In Amsterdam valt vooral de beleidsmatige aandacht op voor het verbeteren van de afstemming en samenwerking tussen betrokken voorzieningen met betrekking tot de toeleiding, indicatiestelling en feitelijke zorgverlening voor kinderen en jeugdigen met een indicatiestelling voor speciale onderwijszorg en (jeugd)zorg. Ook hier wordt in toenemende mate ingezet op samenwerking binnen de onderwijsskolom en op onderwijs-zorgarrangementen. Voorbeelden van samenwerking betreffen combinaties van ZMOK-onderwijs of ZML-school en een praktijkschool, (het toewerken naar) voorzieningen voor tijdelijke opvang en onderzoek in WSNS- en vo/svo-samenwerkingsverbanden, en het benutten van de expertise van het OPC, de MFC, Bureau Jeugdzorg en andere jeugdzorginstellingen. Voor sommige leerlingen binnen de doelgroep is het daarnaast van belang om onderwijstijden flexibel te kunnen hanteren, waardoor stap voor stap toegewerkt kan worden naar het volgen van meer uren onderwijs. Een aanbod gericht op het voorbereiden van kinderen om (weer) onderwijs te volgen, 'schoolrijp' te maken, kan ook in belangrijke mate de schoolgang van kinderen ondersteunen.

LITERATUUR

- Babbie, E. (1987). *Practise of social research*. New York.
- Barnhard, M.C. & G.J.A. Kramer (2000). *Behoefteraming MFC voor MultiFunctionele centra voor licht verstandelijk gehandicapte kinderen en jeugdigen met psychiatrische problematiek*. Utrecht: Prismant.
- Bartels, A.A.J. (1994). Ernstige gedragsstoornissen bij verstandelijk gehandicapte jongeren. In: Bosch, J.D., Bosma, H.A., Oudshoorn, D.N. & Vyt, A., Jaarboek ontwikkelingspsychologie, orthopedagogiek en kinderpsychiatrie 1, 1994-1995, 259-278. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Booij, Y., N. Cohen de Lara-Kroon en T. van Yperen (2002). *Zorgtoewijzingsorganen in kaart*. Utrecht: NIZW Jeugd.
- Broek, P.A.M. van den (2002). *Rapportage vooronderzoek LVG; Onderzoek naar de aansluiting van de toegang tot de zorg voor licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen bij de bureaus jeugdzorg*. Z.p.: Wedman en partners.
- Doorduijn, A., R. Fiddelaers-Jaspers, I. Spee & D. van Veen (2002). *Samenwerking in de uitvoering. Leerlingbegeleiding in het voortgezet onderwijs en externe instellingen*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Dulk, H den., H. Steenstra en F. Meijers (2000). Omgaan met criteria. In Schildmeijer J., *PCL Handboek*. Den Haag: Procesmanagement Primair Onderwijs.
- Hamstra, H. (2002). Leerplicht, en dan wachten?. In *LeerplichtVisie*, nr. 68, 6-7.
- Inspectie van het Onderwijs (2002). *Wachlijsten speciaal basisonderwijs 2001*. Inspectierapport, nr. 2002-3. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2002). *Wachlijsten speciaal en voortgezet speciaal onderwijs. Op 16 januari 2002*. Inspectierapport, nr. 2002-7. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Koelermij, G.J.E, J.H.S. van der Heide en S.W.M. Zijlmans (2002). *Noodzaak van (zeer) speciale onderwijszorg voor leerlingen met een verstandelijke handicap en (ernstige) gedragsproblemen*. Amsterdam: GPI (GPI-rapporten nr. 43).
- Landelijk Centrum Indicatiestelling Gehandicaptenzorg (LCIG) (2002). *Nieuwsbrief nummer 1*. Driebergen: LCIG (ook website: www.lcig.nl, juli 2002).

- LeerplichtVisie (2002), nr. 68. Arnhem: LVLA.
- Loon, P. van (1999) Nieuwe criteria en werkwijze voor RVC's. *PMvo Journaal*, nr. 40, 14-15.
- Ministerie OCenW (1997). *Leerplichtwet*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Ministerie van OCenW (1999). *Toelating praktijkonderwijs en leerwegondersteunend onderwijs in 1999*. Zoetermeer: Ministerie van OCenW.
- Ministerie OCenW (2002). Wet op het primair onderwijs. Wet van 2 juli 1981, houdende Wet op het basisonderwijs. *Staatsblad* 2002, 210.
- Ministerie van OCenW (2002). *Wet op de expertisecentra* (concepttekst).
- Ministerie OCenW (2001). *Wet op het voortgezet onderwijs. Wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs in verband met onder meer de invoering van een regeling voor bekostiging van het leerwegondersteunend onderwijs en het praktijkonderwijs en een regionaal zorgbudget*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Ministerie OCenW (2002). Vijfde faciliteringsregeling regionale expertisecentra in oprichting schooljaar 2002-2003. *Uitleg Gele Katern*, nr. 14, 6-18.
- Ministerie van VWS (2001). *Brief aan de voorzitter van de Vaste Commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport van de Tweede Kamer der Staten-Generaal met als onderwerp: gespecialiseerde zorgvragers*. Kenmerk DGB/OAG-2129481.
- Resing, W.C.M., A. Evers, H.M.Y. Koomen e.a. (2002). *Indicatiestelling: condities en instrumentarium in het kader van leerlinggebonden financiering*. NDC – Boom.
- Rijswijk, C.M. van & E.E.M. de Greef (2001). *Criteria en procedures beproefd*. Zoetermeer: Bureau Proeftoetsing Indicatiestelling.
- Rijswijk, C.M. van en A. Sikkema (2001). De drie voordeuren van het speciaal onderwijs. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, nr. 40.
- Röling, A. (2001). *Grote behoefte aan MFC's. Outreachende hulpverlening in eigen omgeving*. Prismant magazine 5.
- Schippers, A., N. Heeringa en W. Calis (2001). *Indicatiestelling voor (speciaal) onderwijs en zorg. Onderzoek naar de noodzaak van afstemming*. Utrecht: NIZW.
- Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (TCAI) (2001). *Advies: Criteria voor indicatiestelling. In het kader van het wetsvoorstel Regeling leerlinggebonden financiering*. Zoetermeer: TCAI.

Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (TCAI) (2002). *Indicatiestelling voor speciaal onderwijs of leerlinggebonden budget*. Zoetermeer: TCAI.

Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (TCAI) (2002). *De toekenning van extra onderwijszorg aan gehandicapte leerlingen*. Zoetermeer: TCAI.

Tönis, I., J. Metselaar en F. den Oudendammer (2002). Preventie en aanpak van schoolverzuim in Leiden. Eindrapportage onderzoek. Leiden: Plato.

Veen, D. van & Z. Berdowski (2000). *Preventie van schoolverzuim en zorg voor risico-leerlingen*. Leuven/Apeldoorn: Garant.

Veneman, H. (1999). *Thuiszitters. Een inventarisatieonderzoek naar thuiszittende kinderen met een leeftijd tussen 5 en 12 jaar die geïndiceerd zijn voor speciaal onderwijs*. Amersfoort: Unie voor Christelijk Onderwijs.

Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN) (1995). *Vorm en kleur. Beleidsnota voor Orthopedagogische Centra voor licht verstandelijk gehandicapte jongeren in Nederland*. Utrecht.

Vollebergh, C. (2002). De moderne leerplichtambtenaar is een netwerker. In: *0/25*.

William Schrikker Stichting (2001). *Position paper. Gehandicapte kinderen op het raakvlak van jeugdzorg en gehandicaptenzorg*. Diemen.

Geraadpleegde internetpagina's

www.autisme-nva.nl

www.psynip.nl

Artikel III.2.7, Rapportage. Toelichting op de beroepscode voor psychologen, pagina 21.

www.overheid.nl

Wet bescherming persoonsgegevens, artikel 23, punt 2. Juli 2002.

Wet op de expertise centra, artikel 40. Augustus 2002.

Wet op het primair onderwijs, artikel 40. Augustus 2002.

Wet op het voortgezet onderwijs, artikel 27. Augustus 2002.

http://wetten.sdu.nl

AFKORTINGEN EN BEGRIPPEN

abs	het absolute aantal (te vinden in tabellen)
ACTB	Adviescommissie voor toelating en begeleiding adviseert (vanaf 1 aug. 2003) als er tussen ouders en bevoegd gezag van een school discussie ontstaat over toelating van een leerling of over de besteding van het leerlinggebonden budget
ADHD	Attention Deficit and Hyperactivity Disorder
BAO	Basisonderwijs
Bjz	Bureau jeugdzorg bieden van advies en informatie, consultatie en deskundigheidsbevordering, screening en aanvullende diagnostiek, zorg zonder aanspraak en toeleiding naar geïndiceerde jeugdzorg
CBS	centraal Bureau voor de Statistiek
Cvl	Commissie voor Indicatiestelling vanaf 1 augustus 2003 ligt de toelating tot het (voortgezet) speciaal onderwijs en de toekenning van leerlinggebonden budgetten voor extra onderwijszorg in handen van deze commissie
CvO	Commissie van Onderzoek bepaalt tot 1 augustus 2003 de toelating tot het speciaal onderwijs
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
IOBK	in ontwikkeling bedreigde kleuters
IQ	Intelligentiequotiënt
JAT	Jeugdzorgadviesteams een samenwerkingsverband van Bureau Jeugdzorg, (algemeen) maatschappelijk werk en jeugdgezondheidszorg gericht op de ondersteuning van WSNS-verbanden, waarbij het Bureau Jeugdzorg een centrale rol heeft
J-GGZ	Jeugd-Geestelijke Gezondheidszorg
JHV	Jeugdhulpverlening
KDC	Kinderdagcentra voor kinderen met een verstandelijke handicap
LCIG/RIO	Landelijk Centrum Indicatiestelling Gehandicaptenzorg/Regionaal Indicatieorgaan Verantwoordelijk voor de indicatiestelling voor zorg aan gehandicapten
LCTI	Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling Evalueert de besluitvorming van de Cvl's en de (eventuele) bijstelling van de criteria

LGF	Leerlinggebonden financiering gaat per 1 augustus 2003 van kracht
LOM	leer- en opvoedingsmoeilijkheden onderwijstype voor kinderen met deze problematiek valt binnen het sbao of (S)vo- leerwegondersteunend onderwijs (LWOO)
LPA	Leerplichtambtenaar
LVG	licht verstandelijk gehandicapt
LVLA	Landelijke Vereniging Leerplichtambtenaren
LWOO	Leerwegondersteunend onderwijs Extra hulp of begeleiding voor leerlingen in het reguliere voortgezet onderwijs (veelal vmbo) om het examen met succes te kunnen afleggen
LZK	Langdurig zieke kinderen Voorziening binnen cluster 3 (somatische ziekten) en cluster 4
Meldpunten LVG	Meldpunten Licht Verstandelijk Gehandicapten
MFC	Multi-Functioneel Centrum biedt passende behandeling en ondersteuning aan verstandelijk gehandicapten met psychiatrische stoornissen
MG	Meervoudig gehandicapt
MKD	Medisch Kinderdagverblijf
MLK	Moeilijk Lerende Kinderen Onderwijstype voor deze kinderen valt binnen het sbao of Svo-praktijkonderwijs
OPC voor j-LVG	Orthopedagogisch Centrum voor jeugdigen met een licht verstandelijke handicap
PCL	Permanente Commissie Leerlingenzorg Bepaalt toelating tot het speciaal basisonderwijs (sbao)
PGB	Persoonsgebonden Budget voor (geestelijke gezondheids)zorg
PI	P(a)edologisch Instituut Voorziening dat valt binnen cluster 4 en onderzoek doet naar kinderen met ontwikkelings- en gedragsproblematiek ter voorbereiding op een juiste verwijzing voor onderwijs en zorg
PO	Primair Onderwijs
PRO (ook: praktijkow)	Praktijkonderwijs Praktisch gericht onderwijs voor leerlingen die niet in staat worden geacht een van de vmbo-leerwegen af te ronden
REC	Regionaal Expertisecentrum

REC cluster 3 en 4	Bieden van speciaal onderwijs en leerlingenzorg aan: met: visueel gehandicapte kinderen (cluster 1), dove of slechthorende kinderen alsmede kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden (cluster 2), zeer moeilijk lerende kinderen, langdurig somatisch zieke kinderen en lichamelijk gehandicapte kinderen (cluster 3) en kinderen met ernstige gedrags- en ontwikkelingsproblematiek (cluster 4)
RVC	Regionale Verwijzingscommissie Bepaalt toelating tot het leerwegondersteunend en praktijkonderwijs
sbao	Speciaal Basisonderwijs Onderwijs en leerlingenzorg voor kinderen van 4 tot 12/13 met leer- en ontwikkelingsproblemen
SO	Speciaal Onderwijs
SPD	Sociaal Pedagogische Dienst
TCAI	Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling
vo/(S)vo	Samenwerkingsverband Voortgezet Onderwijs / (Speciaal) Voortgezet Onderwijs
(v)so	(Voortgezet) Speciaal Onderwijs
WEC	Wet op de Expertisecentra Onder deze wet valt het speciaal onderwijs
WPO	Wet op het Primair Onderwijs
WSNS	Samenwerkingsverband Weer Samen Naar School
ZMLK	Zeer Moeilijk Lerende Kinderen Onderwijsvoorziening dat valt binnen REC cluster 3
ZMOK	Zeer Moeilijk Opvoedbare Kinderen Onderwijsvoorziening dat valt binnen REC cluster 4

BIJLAGE I EXEMPLARISCHE CASUISTIEK

De namen van de kinderen in onderstaande casuïstiek zijn gefingeerd.

B1.1 Voortraject

Karim, 6 jaar

Karim is nog jong, maar al een oude bekende van de leerplichtambtenaar in Amsterdam-West. Hij is al tweeëneenhalf jaar nauwelijks te handhaven op school, maar zijn ouders weigeren lange tijd mee te werken aan een verwijzing naar het ZMOK-onderwijs. Ondertussen wordt Karim met de dag onhandelbaarder. Hij is agressief en dreigt zijn klasgenootjes. Uiteindelijk heeft het bestuur van de basisschool, ten einde raad, Karim verwijderd. Zijn ouders zijn nadien tot het inzicht gekomen dat hun zoon beter af is in het speciaal onderwijs. (bron: Het Parool, juni 2002)

B1.2 Onderzoekslijst

Herman, 9 jaar

Herman zat op de basisschool in zijn woonplaats. Hij is 9 maanden geleden aangemeld voor een beschikking om naar het Sbaio te gaan. Er is nu nog geen uitspraak. Inmiddels zit Herman thuis. De basisschool heeft nog geprobeerd hem een aantal dagdelen op te vangen, maar de rek is er uit.

Ronnie, 13 jaar

Ronnie zat net een paar maanden op het regulier voortgezet onderwijs, toen hij aangemeld werd voor het ZMOK. Hij is op de onderzoekslijst van het ZMOK geplaatst. Het onderzoek van Ronnie loopt vertraging op, omdat er onvoldoende diagnostische gegevens beschikbaar zijn. Ronnie zit nu thuis, de oude school heeft hem vanwege gedragsproblemen geschorst.

B1.3 Indicatiestelling

Anton, 8 jaar

Anton is samen met zijn moeder verhuisd van het zuiden van het land naar een grote stad in het westen. Moeder zoekt een plaats op een school voor ZMOK, omdat Anton daar voor zijn verhuizing ook op zat. Hij komt op de onderzoekslijst, maar krijgt een negatieve beschikking: hij wordt niet toegelaten tot het ZMOK vanwege een te laag IQ. Hij staat nu op de onderzoekslijst voor het ZMLK, maar men vreest dat zijn gedragsproblemen hier een belemmering zullen vormen. De leerplichtambtenaar probeert tijdelijke opvang voor Anton te regelen binnen de jeugdhulpverlening, maar deze actie loopt stuk op wachtlijsten.

Jan, 13 jaar

Jan heeft de laatste jaren op een sbao-school gezeten, in de schoolverlatersgroep. Hem werd praktijkschool geadviseerd, maar daar werd hij niet toelaatbaar voor verklaard. Zijn gedragsstoornissen waren te ernstig. Hij is vervolgens aangemeld voor het ZMOK, maar ook daar kreeg hij een negatieve beslissing: zijn IQ was te laag, namelijk tussen de 55 en 65. Bovendien was er sprake van psychiatrische problematiek. Het ZMLK is gezien de gedragsstoornissen geen goed alternatief. De sbao-school heeft nog geprobeerd hem enkele maanden op te vangen, zodat hij niet thuis kwam te zitten. Daarna bereikte ook de sbao-school zijn grenzen en Jan zit nu thuis.

Michel, 14 jaar

Michel woont in een Orthopedagogisch Centrum in de Randstad. Voordat hij daar zat ging hij naar ZMOK-school in het oosten van het land. De instelling is op zoek gegaan naar een school dichterbij. In de tussentijd is hij uitgeschreven bij de laatstbezochte school. Hij is niet toelaatbaar verklaard voor het ZMOK. Hij kreeg een proefplaatsing in het praktijkonderwijs, maar door de forse gedragsproblemen werd hij niet definitief toegelaten. Er is nog steeds geen bevredigende oplossing gevonden voor hem.

B1.4 Plaatsingslijsten Sbao, praktijkonderwijs en (v)so

Rachid, 10 jaar

Rachid zat op een reguliere basisschool in Amsterdam, maar kon daar niet meer gehandhaafd worden. Hij is aangemeld bij de PCL, stond eerst een tijd op de onderzoekslijst en kreeg een beschikking voor het Sbao. Nu staat hij op de plaatsingslijst. Het vooruitzicht is niet best: veel sbao-scholen zitten aan het begin van het schooljaar al vol. Uitbreiding van het speciaal basisonderwijs gaat ten koste van het geld dat basisscholen krijgen voor de begeleiding van zwakkere kinderen. Per samenwerkingsverband moet het geld verdeeld worden tussen speciaal en regulier basisonderwijs.

Karin, 14 jaar

Karin heeft eerst op het leerwegondersteunend onderwijs gezeten. Op grond van haar IQ werd ze toegewezen aan dit type onderwijs, maar gedurende het lesjaar bleken de gedragsproblemen te ernstig. De school heeft een verwijderingsprocedure gestart en Karin zit nu thuis. Ze heeft een beschikking gekregen voor praktijkonderwijs en staat nu op de plaatsingslijst voor het praktijkonderwijs. De groepen in het praktijkonderwijs zitten vol, omdat het lesjaar al enige maanden aan de gang is. Veel groepen zijn zelfs al overvol en is het maximum aantal leerlingen overschreden. Als de situatie van Karin ernstiger wordt, dan rest de tijdelijke oplossing om haar in een overvolle klas te plaatsen.

Marcel, 10 jaar

Marcel staat op de plaatsingslijst van het ZMOK en wacht tegelijkertijd op behandeling binnen de jeugdhulpverlening. Zijn IQ ligt tussen de 60 en 70. Hij zat eerst op een sbao-school maar daar was hij niet te handhaven. Er is een geïntegreerde behandeling nodig vanuit een leef- en schoolgroep. Hij staat momenteel op de wachtlijst voor jeugd-

hulpverlening. Marcel kan voorlopig ook nog niet terecht op het ZMOK. Het ZMOK kampt met een lerarentekort en de maximale groepsgrootte is bereikt.

B1.5 Wachtlijst (jeugd)hulpverlening

Mirjam, 11 jaar

Mirjam zat een jaar geleden nog op een school met ZMOK/MLK onderwijs. Thuis ging het heel slecht waardoor de problemen op school toenamen. Mirjam werd aangemeld voor jeugdhulpverlening en kwam op de wachtlijst. In de tussentijd escaleerde de situatie en werd ze in de crisisopvang geplaatst. Tijdens de crisisopvang was onderwijs niet realiseerbaar en kreeg ze dagbesteding. Na ongeveer drie maanden kon ze terecht in de instelling voor jeugdhulpverlening. Ze stond inmiddels niet meer ingeschreven op een school en moest opnieuw aangemeld worden bij een school met ZMOK/MLK. Naar haar oude school kan ze niet meer terug.

Chico, 15 jaar

Chico heeft al een heel traject achter de rug. Na een maand wachten kon Chico terecht op het ZMLK. Daar ging het echter niet en Chico werd geïndiceerd voor het ZMOK. Hij kwam op een plaatsingslijst voor het ZMOK te staan. Er is sprake van ernstige gezinsproblematiek bij Chico thuis en hij heeft een geïntegreerde behandeling vanuit een leef- en onderwijsgroep nodig. Alleen een plek in het ZMOK zonder behandeling is niet mogelijk. In afwachting van een plek in de jeugdhulpverlening is de psychische toestand van Chico bovendien achteruitgegaan en is nieuw onderzoek nodig. Hij staat nu weer op de onderzoekslijst van Cluster 4.

B1.6 Geplaatste leerlingen in het Sbao en praktijkonderwijs

Dennis, 9 jaar

Dennis woont in een Orthopedagogisch Centrum en bezoekt de sbao-school in de buurt. Op deze school ging het door de gedragsproblemen van Dennis steeds slechter. Er is toen begeleiding gestart vanuit het Pedologisch Instituut, maar dit heeft een schorsing van Dennis niet kunnen voorkomen. Er zou in de regio een nieuwe groep met een combinatie van ZMOK en MLK onderwijs gestart worden en Dennis is hiervoor aangemeld. De start liet echter op zich wachten door onduidelijke redenen. Bovendien is er een wachtlijst voor deze groep. Het Orthopedagogisch Centrum heeft de indruk dat de wachtlijst- en plaatsingsproblematiek in de regio niet goed wordt aangepakt. Zij heeft de situatie aangekaart bij de leerplichtambtenaar.

Annette, 15 jaar

Annette is 15 jaar en zit op het praktijkonderwijs. Ze weigert naar school te komen. Als er een leerkracht thuis komt wil ze die niet spreken. Ook de leerplichtambtenaar kan haar er niet toe bewegen naar school te gaan. De ouders van Annette werken niet mee aan een oplossing. Als ze op school is zijn de gedragsproblemen ernstig. De gedragsproblemen zouden beter te hanteren zijn als zij zou werken, dan kan ze dingen doen

en hoeft ze niet stil te zitten. Men is nu bezig via trajectbegeleiding om een werkplek voor haar te vinden.

Fatima, 12 jaar

Fatima ging naar de sbao-school in haar regio. De school kan haar wegens haar gedragsproblemen niet handhaven. Bovendien is ze in de leeftijd om naar het voortgezet onderwijs te gaan. Al enige maanden geleden is ze aangemeld voor het ZMOK. Onlangs heeft ze te horen gekregen dat ze daar niet toelaatbaar voor is verklaard. Fatima zit sinds een maand thuis en de sbao-school heeft inmiddels een procedure tot verwijdering in gang gezet. Na de uitslag van een negatieve ZMOK-beschikking is Fatima meteen aangemeld bij het RVC voor het praktijkonderwijs. Daar staat zij nu op de onderzoekslijst.

B1.7 Geplaatst cluster 3 en 4

Alex, 13 jaar

Alex is geplaatst in Cluster 3, ZMLK, maar wacht op een zorgaanbod. Alex is door zijn IQ (50-60) aangewezen op het ZMLK onderwijs, maar de school kan hem niet aan als er niet tegelijkertijd behandeling plaatsvindt. Het Zorgconsulententeam is ingeschakeld. In overleg met hen is Alex voorlopig geschorst tot de behandeling kan starten. Men probeert in de tussentijd via de SPD een dagbesteding te vinden voor Alex.

Alfonso, 14 jaar

Alfonso heeft het een tijdje geprobeerd op het ZMOK. Maar deze school was niet voldoende toegerust voor zwakbegaafde kinderen met gedragsproblemen. Alfonso werd overvraagd en bood verzet door zeer agressief gedrag. Zo agressief dat andere leerlingen en zelfs leerkrachten angst voor hem kregen. Hij kwam thuis te zitten waar de situatie verslechterde. Na 6 maanden kwam er een intake voor een plek binnen een Orthopedagogisch Centrum en een maand later kon hij daar terecht. Hij zit nu 5 maanden in de instelling en heeft nog steeds geen school.

Martin, 16 jaar

Martin weigert naar de ZMOK-school te gaan waar hij ingeschreven staat. De school kan hem te weinig praktijkgericht aanbod doen en heeft niet voldoende mogelijkheden om 1 op 1 contact aan te bieden. Martin woont nog steeds thuis, maar de situatie verslechtert met de dag.

B1.8 Geplaatst in (jeugd)zorg

Dirk, 7 jaar

Dirk heeft een tijd op het MKD gezeten en de behandeling is sinds een maand afgerond. Dirk ging naar de school die bij het MKD hoort, maar daar moest hij af toen de behandeling ophield. Het is tot nu toe niet gelukt een andere school voor hem te vinden.

Achmed, 9 jaar

Achmed woont in een instelling voor licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen. Deze instelling heeft geen eigen school en kampt steeds vaker met problemen om kinderen op een school te krijgen. Vooral kinderen met ZMOK/MLK problematiek onder de 12 jaar zijn moeilijk te plaatsen. Bovendien zijn deze kinderen vaak nog niet schoolrijp en dan zijn er bijna geen onderwijsmogelijkheden. Eigenlijk zouden ze een voorbereiding op 'naar school gaan' moeten krijgen. Achmed heeft op dit moment geen school.

BIJLAGE 2 PARTICIPANTEN FOCUSED GROUP INTERVIEWS

focused group interview Amsterdam

dhr. Otto	coördinator samenwerkingsverband vo/(S)vo
dhr. Rasenberg	coördinator samenwerkingsverband WSNS
dhr. Oosten	directeur school voor (v)so ZMLK onderwijs, REC Cluster 3
mw. van der Vlerken	directeur school voor (v)so ZMOK onderwijs, REC Cluster 4
dhr. Homans	coördinator REC cluster 4
dhr. Bernhard	beleidsmedewerker Speciaal Onderwijs, Gemeente Amsterdam
mw. Koelemij	staffunctionaris Gemeentelijk Paedologisch Instituut (GPI)
mw. van der Heide	staffunctionaris Gemeentelijk Paedologisch Instituut (GPI)
mw. Zijlmans	staffunctionaris Gemeentelijk Paedologisch Instituut (GPI)
dhr. Kool	staffunctionaris Gemeentelijk Paedologisch Instituut (GPI)
dhr. Fafieani	staffunctionaris Bureau Jeugdzorg Amsterdam
dhr. Louwersheimer	staffunctionaris Bureau Jeugdzorg Amsterdam
dhr. Proost	teamleider Orthopedagogisch Centrum Middelveld
dhr. van der Zwaag	coördinator Meldpunt LVG Noord-Holland en Utrecht
dhr. Fibbe	teamhoofd poliklinische afdeling van PI / de Combinatie
mw. Wouters	projectleider Platform MFC
mw. Noppe	hoofd divisie jeugdbescherming William Schrikker Stichting

focused group interview Venlo

dhr. Bakens	directeur Vijverhofschool voor ZMLK onderwijs, Cluster 3
dhr. Cootjans	vertegenwoordiger samenwerkingsverband vo/(S)vo, directeur school voor praktijkonderwijs
mw. Ottenheim	beleidsmedewerker leerplicht gemeente Venlo
dhr. van Remortel	psycholoog Onderwijsbegeleidingsdienst (BCO)
dhr. Nagelmaeker	staffunctionaris Bureau Jeugdzorg Venlo
dhr. Van Didderen	teamhoofd dagbehandeling Stichting Gastenhof, locatie Urmond
dhr. Hermkens	orthopedagoog en gezinspsycholoog Stichting Gastenhof, locatie Venlo
mw. Embregts	coördinator Meldpunt LVG Noord-Brabant en Limburg

